

SELVITYKSIÄ: 46

Liisa Kytölä, Keimo Sillanpää, Tommi Ålander ja
Valo Ruottinen

**ETELÄ-SAVON MAASEUDUN
KEHITTÄMISSUUNNITELMAN 2007-2013 ARVIOINTI**

Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelman 2007-2013 arviointi

Suomen Aluetutkimus FAR

Alamäentie 6 A
74300 Sonkajärvi
Puh. 017 760 7700
Fax. 017 760 7721

© Suomen Aluetutkimus FAR
Sonkajärvi 2013
ISBN 978-952-5786-10-1
ISSN 1237-623X
ISSN 1799-6481 (verkkójulkaisu)

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelman 2007-2013 arviointi

Etelä-Savon ELY -keskus teetti keväällä 2013 ulkopuolisen arvioinnin alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman 2007–2013 toteutuksesta. Arvioinnin suoritti Suomen Aluetutkimus FAR yhteistyökumppaninsa TK-Eval Ay:n kanssa.

Arvioinnissa selvitettiin kehittämissuunnitelman toteutumisen vastaavuus suhteessa asetettuihin tavoitteisiin ja toimenpiteiden vaikuttavuus suhteessa asiakkaiden tarpeisiin. Lisäksi tarkasteltiin kehittämissuunnitelman toimeenpanon ja hallinnoinnin tuloksellisuutta ja laatua sekä arvioitiin kehittämissuunnitelman toteutusta suhteessa tulevaan ohjelmakauteen.

Arvioinnin tuloksia hyödynnetään EU:n ohjelmakauden 2014–2020 haasteisiin valmistautumisessa ja uuden alueellisen kehittämissuunnitelman laadinnassa. Arvioinnin avulla on pyritty tunnistamaan hyvät käytännöt ja hankeideat ja siirtämään ne uuden ohjelman perustaksi. Arviointi on rahoitettu EU:n maaseuturahaston teknisestä tuesta.

Etelä-Savon ELY-keskus kiittää arvioinnin toteuttajaa ja kyselyihin vastanneita sekä muita arviointiin osallistuneita tahoja.

5.7.2013

Maija Puurunen
Etelä-Savon ELY-keskus

SISÄLLYS

1	Yhteenveto.....	5
2	Arvioinnin tausta ja arviointitehtävä	10
2.1	Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelma 2007-2013	10
2.2	Arviointitehtävä	10
3	Arvioinnin toteutus ja aineistot.....	11
4	Toimintaympäristön muutos ohjelmakauden aikana	14
5	Kehittämissuunnitelman toteutuminen	14
6	Tulokset, vaikutukset ja toteutus tukikokonaisuuksittain	19
6.1	Maatilojen tuet	19
6.2	Yritystuet	26
6.3	Tiedotus-, koulutus- ja kehittämishankkeet.....	32
7	Kehittämissuunnitelman toimeenpano ja hallinnointi	37
8	Kehittämistoiminnan tulevaisuus.....	42
Liitteet		
	Liite 1. Kehittämissuunnitelman tavoitteet toimintalinjoittain	
	Liite 2. Toimintaympäristön muutos ohjelmakauden aikana	
	Liite 3. Ylimaakunnalliset hankkeet	

1 Yhteenveto

Suomen Aluetutkimus FAR (koordinaattori) ja TK-Eval Ay toteuttivat Etelä-Savon ELY-keskuksen tilaaman Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelman 2007-2013 arvioinnin. FAR:ssa työhön osallistivat kehittämisspäällikkö Liisa Kytölä ja suunnittelija Valo Ruottinen sekä TK-Evalissa erikoistutkijat Tommi Ålander ja Keimo Sillanpää. Lisäksi hyödynnettiin johtaja Reijo Keräsen (FAR) osaamista. Arviointi toteutettiin alkuvuoden 2013 aikana.

Arvioinnin keskeisenä tavoitteena oli tarkastella kehittämissuunnitelman toteutusta, tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta. Tavoitteena oli myös arvioida kehittämissuunnitelman toteutusta suhteessa tulevaan ohjelmakauteen ja tuottaa tietoa uuden alueellisen kehittämissuunnitelman laadinnan tueksi. Arvioinnissa hyödynnettiin valmista materiaalia, kuten kehittämissuunnitelmaa ja sen seurantatietoja. Lisäksi tehtiin omaa tiedonhankintaa kyselyiden ja haastattelujen muodossa. Kyselyt suunnattiin tukia saaneille viljelijöille sekä maatilataustaisille ja ilman maatilataustaa toimiville maaseudun yrittäjille. Haastatteluilla kartoitettiin ELY-keskuksen edustajien, hanketoimijoiden sekä ELY-keskuksen muiden sidosryhmien näkemyksiä.

Seuraavassa esitetään arvioinnin keskeiset johtopäätökset ja suositukset.

Kehittämissuunnitelman toteutuminen

Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelman painopistealueilla on saavutettu merkittäviä tuloksia, mm. toimijoiden verkostoitumisen ja yhteistyön, yritysten laatutason ja osaamisen kerrotaan lisääntyneen. Maatalouden puolella erityisesti luomun kerrottiin vahvistuneen. Myös maaseudun elinvoimaisuuteen on onnistuttu vaikuttamaan positiivisesti. Kylien elinvoimaisuuden ja elinympäristön kehittäminen tapahtuu pitkälti alueen toimintaryhmien kautta. Tunnistettiin myös hyvin asioita, jotka ovat vaikuttaneet toiminnan onnistumiseen, näitä ovat osaaminen, toimenpiteiden konkreettisuus ja tavoitteellisuus sekä yhteistyö ja tiedon jakaminen eri toimijoiden kesken. Nämä ovat samalla tekijöitä, jotka edistävät hankkeen tulosten ja vaikutusten pysyvyyttä.

Heikommiksi tulokset ovat jääneet etenkin tuotteiden jatkojalostamisen osalta. Kehittämissuunnitelmassa mainittujen painopistealueiden tuloksia ja vaikutuksia heikentävät tapauskohtaisesti monet, laajuudeltaan vaihtelevat tekijät. Osaltaan ongelmat ovat rakenteellisia, esimerkiksi maatilarakenne ja infrastruktuuri, jolloin yhden ohjelman vaikuttavuus jää vähäiseksi. Mutta myös kehittämiseen käytössä olevat työkalut todetaan osin riittämättömiksi, etenkin yritystasolla. Toisaalta kaikkia mahdollisuuksia (esim. yritysryhmähankkeet, markkinointi, osallistuminen, yhteistyö) ei edelleenkään hyödynnetä riittävästi syystä tai toisesta. Myös suppea näkemys kehittämisestä sekä rohkeiden avausten puute vaikuttavat tuloksellisuuteen ja vaikuttavuuteen.

Kehittämissuunnitelmassa valitut painopistealueet nähtiin yleisesti hyviksi ja maakunnan ominaispiirteet huomioiviksi, kuitenkin niiden sisällä painotuksia olisi voinut tehdä toisinkin tai lähestyä samoja asioita eri näkökulmasta. Tuotannon säilyttämiseen painottavasta ajattelusta olisi mahdollista siirtyä kehittävää ja asiakaslähtöistä näkökulmaa painottavaan kehittämisotteeseen.

Asetettujen tavoitteiden toteutumisen arviointi on hankalaa, koska tarkkoja mitattavia mittareita ja tavoitetasoja ei ole asetettu. Lisäksi on aina hankala erottaa mikä on tehdyn kehittämistyön vaikutus toteutuneeseen kehitykseen. Voidaan kuitenkin todeta, että tavoitteiden suuntaan on edetty.

Suosituks

Kehittämistyöllä on saavutettu merkittäviä tuloksia, jotka luovat hyvän pohjan jatkaa työtä. Asetettaessa kehittämistyölle tavoitteita on syytä hahmottaa, mihin asioihin tällä kehittämistyöllä voidaan ylipäätään vaikuttaa. Tavoitteiden asettamisessa ja kehittämisen painopisteiden valinnassa myös taloudelliset ja muut realiteetit pakottavat tekemään priorisointeja. Mahdollisesti niukat resurssit eivät saisi kuitenkaan estää uusien avausten ja keinojen kokeilemistä.

Kehittämisen onnistumisen ja tavoitteiden saavuttamisen seuraamiseksi indikaattoreiden tulee olla yksiselitteisiä, mitattavia ja sellaisia, että ne mittaavat niitä asioita, joita toimenpiteillä tavoitellaan ja joihin toimenpiteillä voidaan vaikuttaa.

Maatilojen tuet

Tilanpidon aloittamistuki on tärkeä, noin kolmannes viljelijöille suunnattuun kyselyyn vastanneista arvioi, ettei tilanpitoa olisi aloitettu lainkaan ilman tukea. Lisäksi joka kolmas kertoi tuen aikaistaneen tilanpidon aloittamista. Tukea saaneet olivat siihen hyvinkin tyytyväisiä, etenkin tuen hyödyllisyyteen (vastasi tarpeisiin) ja vaikuttavuuteen (vastasi tavoitteisiin). Tuen toimeenpanossa sen sijaan osa näki kehittämisen varaa, vajaa viidennes eli muutama vastaaja oli erittäin tyytymätön toimeenpanoon (hakijan kohteluun ELY-keskuksessa).

Maa- ja puutarhatalouden investointitukea on alueella vastausten perusteella saatu yleisimmin maito- tai nautakarjatalouden investointeihin ja elinkeinosuunnitelman toteuttamiseen. Tuen merkitys nähtiin investoinnin kannalta oleelliseksi, noin 60 % vastanneista ei olisi toteuttanut investointia ilman tukea. Tuen avulla on pystytty laajentamaan toimintaa (kannattavalle tasolle), parantamaan työympäristöä ja rakennus- tai laitekantaa sekä tätä kautta turvaamaan tilanpidon jatkuminen. Investointitukeen oltiin pääsääntöisesti hyvinkin tyytyväisiä, toimeenpanossa runsas neljännes vastanneista näki kuitenkin kehittämisen varaa (työläs ja pikkutarkka prosessi).

Ympäristötuen erityistukisopimuksista suosituimpia olivat vastanneiden joukossa luonnonmukainen tuotanto (36 % vastanneista), perinnebiotooppien hoito (32 %), luonnon/maiseman monimuotoisuus (27 %), alkuperäisrotujen kasvattaminen (14 %) ja suojavyöhyke (10 %). Siihen, mikä erityistukisopimus tai ei-tuotannollinen investointi on valittu toteutettavaksi, on vaikuttanut useimmilla juuri ympäristön tilan parantaminen, noin puolella vastanneista myös taloudellinen tuotto. Tukien ja sopimusten käyttökelpoisuus arvioitiin suurimmaksi niiden kokonaisuuksien osalta, joissa myös hoitotarpeet arvioitiin suurimmiksi eli maisemanhoito ja virkistys, luonnon monimuotoisuus ja myös vesistöjen suojelu. Näistä kahden ensin mainitun kokonaisuuden osalta noin joka toinen vastaaja ja vesistöjen suojelun osalta runsas kolmannes näki tuet erittäin tai hyvin käyttökelpoisiksi. Ympäristötuen erityistukisopimukseen ja ei-tuotannollisten investointien tukeen oltiin yleisesti ottaen tyytyväisiä, etenkin niiden hyödyllisyyteen ja vaikuttavuuteen. Selvä enemmistö oli tyytyväinen myös tukien määrään, ominaisuuksiin (mm. tukiehdot ja -perusteet) sekä toimeenpanoon, joskin näihin tyytymättömien osuuskin oli huomattava. Tuen määrään ja ominaisuuksiin tyytymättömiä oli noin 30 % vastanneista. Useimmin, eli muutamat vastaajat, kritisoitiin monimutkaista ja byrokraattista hakuprosessia.

Suosituks

Maatilojen tuet eli tilanpidon aloittamistuki, maa- ja puutarhatalouden investointituki sekä ympäristötuen erityistukisopimukset ja ei-tuotannolliset investoinnit ovat niitä hakeneille ja saaneille viljelijöille merkittäviä. Ne koetaan hyödyllisiksi ja vaikuttaviksi eli ne vastaavat tarpeisiin ja tavoitteisiin. Nämä tuet edistävät etenkin perusmaatalouden säilymistä ja kehittymistä. Samalla ne luovat edellytyksiä myös muulle yritystoiminnalle sekä viihtyisälle

asuin- ja vierailuympäristölle maaseudulla. Niinpä on syytä huolehtia, että ne tai vastaavat toimet ovat käytettävissä jatkossakin maaseudun kehittämisessä.

Tukien vaikuttavuutta ja etenkin houkuttelevuutta vähentää kuitenkin niiden toimeenpanon monimutkaisuus (ml. tukiehdot). Tukien haku- ja maksatusprosessia on syytä mahdollisuuksien puitteissa pyrkiä keventämään. Tukiehtojen osalta, mikäli niihin ei voida vaikuttaa, niistä tulee ainakin tiedottaa mahdollisimman selkeästi ja yksiselitteisesti potentiaalisille hakijoille.

Yritystuet

Lähes kaikki vastaajat, joilla oli kokemusta yritystuen eri tukimuodoista, pitivät omalla kohdallaan tärkeimpänä tukimuotona yrityksen investointitukea. Yritystuki on merkittävä kädenojennus tuen saajalle. Yritystukea saaneet kokivat tuen tärkeäksi etenkin siinä merkityksessä, että sen avulla pystytään aikaistamaan toimenpidettä tai toteuttamaan toimenpide laajempaan. Tämän lisäksi kaksi viidestä yritystuella toteutetusta toimenpiteestä olisi tuen saajien arvion mukaan jäänyt kokonaan toteuttamatta ilman tukea.

Yritystuella on vaikutettu etenkin yritysten toiminnan laadun parantamiseen, tuotekehitykseen ja kannattavuuteen.

Maaseudun kehittämissuunnitelmasta kohdistetut yritystuet ovat suurelta osin täyttäneet tavoitteen, jossa tuen avulla toimintaa pystytään jatkamaan yrityksissä markkinaehtoisesti ilman myöhempää tukitarvetta. Enemmän kuin neljä viidestä vastanneesta yritystuen saajasta kertoo markkinaehtoisen toiminnan toteutuneen tai tulevan toteutumaan. Markkinaehtoiseen toimintaan siirtymiseen ovat vaikuttaneet myönteisesti toiminnan saaminen ylipäänsä kannattavaksi, liiketoiminnan monipuolistuminen, tuotteen laadun paranemisen myötä siitä saatu parempi hinta, liikevaihdon kasvu, toiminnan laajentaminen ja mahdollisuus paremmin vastata kysyntään.

Tuetun toiminnan keskimääräistä paremman onnistumisen taustalla näkyy etenkin toimenpiteen hyvä suunnittelu eli selkeä toiminta-ajatus, osuvat tavoitteet, tarkka ja onnistunut budjetointi sekä onnistunut aikataulus. Myös kokemus, ammattitaito ja asiantuntemus erottuvat onnistumisten taustalta.

Yritystukien saajat ovat olleet tärkeimpänä pitämäänsä tukeen keskimäärin varsin tyytyväisiä. He olivat varsin tyytyväisiä tuen vaikuttavuuteen ja siitä saatuun hyötyyn. Jonkin verran tyytymättömyyttä esiintyi tuen toimeenpanoon liittyen. Kritiikin kohteena oli varsinkin tuen hakemisen ja saamisen byrokraattisuus. Eniten myönteistä palautetta annettiin saadusta avusta tukiprosessin eri vaiheissa ja rahoittajan kanssa hyvin sujuneesta yhteistyöstä.

Suosituksat

Kohderyhmä nostaa investointituet (saamistaan yritystuista) tärkeimmäksi tukimuodoksi ja niiden avulla päästään hyvin kiinni markkinaehtoiseen toimintaan. Myös arvioinnin muu tiedonhankinta vahvistaa, että yritystukien kohdalla on päästy hyviin tuloksiin Etelä-Savon maaseudun kehittämisessä. Yritystukien hyöty kohdistuu suoraan alueen yrityksiin, yrittäjiin ja työntekijöihin ja sitä kautta mm. vahvistaa maaseudun elinvoimaisuutta. Tätä tukimuotoa onkin syytä painottaa myös jatkossa.

Tuettavien toimenpiteiden hyvästä suunnittelusta on hyvä pitää kiinni, vaikka tukiprosessia muuten pitääkin saada kevyemmäksi. Rahoittajasta annettu palaute hyvän yhteistyön tekijänä antaa myös vahvan perustan kehittämistyölle jatkossa, kunhan tukiprosessia saadaan muuten helpotettua menettelyiltään kevyemmälle tasolle.

Tiedotus-, koulutus- ja kehittämishankkeet

Hanketoiminnan osalta tuotiin esille lukuisia onnistumisia niin hankkeiden tulosten kuin toimintatapojen osalta. Hankkeiden onnistumista edistää vahvasti se, että on tunnistettu selkeä tarve toiminnalle ja sitä kautta sitoutuminen toimintaan (varsinkin yritysten osalta). Myös ns. hankeosaamisen kehittyminen luonnollisesti edesauttaa hankkeen onnistumista. Hankkeiden konkreettisina onnistumisina mainitaan mm. investoinnit, laajakaistaverkon rakentaminen ja tutkimustulosten siirtäminen onnistuneeksi liiketoiminnaksi.

Yhteistyö ELY-keskuksen kanssa ja ELY:n toiminta sai hanketoteuttajilta ja muilta sidosryhmiltä erittäin hyvät arviot. ELY:stä on saatu tietoa ja vastauksia, yhteistyö on ollut mutkatonta ja keskustelemaa sekä on käyty tärkeitä asioita yhdessä läpi. Muutamissa kriittisissä palautteissakin yleensä ELY:n kanssa tehtävään yhteistyöhön oltiin sinänsä tyytyväisiä, mutta kritiikki kohdistui ”ylempää” tuleviin säädöksiin, kuten vaatimukseen toimittaa tositekopiot maksatuksen yhteydessä.

Tuen merkitys nähtiin ratkaisevana, lähes kaikkien haastateltujen arvion mukaan hanketta ei olisi toteutettu lainkaan ilman tukea. Haastatellut olivat myös hyvin tyytyväisiä tukeen, etenkin sen hyödyllisyyteen ja vaikuttavuuteen.

Etelä-Savo on ollut mukana kahdeksassa ylimaakunnallisessa hankkeessa, joista vasta kaksi on päättynyt. Näin ollen hankkeiden tulosten ja vaikuttavuuden arviointi on ennen aikaista. Arviot ylimaakunnallisten hankkeiden hallinnointiin ja yhteistyön toimivuuteen sekä saatavaan lisäarvoon liittyen olivat yleisellä tasolla pääosin myönteisiä.

Hanketoiminnan vaikuttavuuden kehittämiseksi esille tuli asioita, jotka voidaan jakaa kolmeen kokonaisuuteen: hankkeiden valmisteluun ja kehittämistyön koordinointiin panostaminen, hankkeiden tavoitetaso nostaminen /aitoon tarpeeseen vastaaminen ja se, että tarvitaan erilaisia toimenpiteitä vastaamaan erilaisiin tarpeisiin. Tarvitaan erikokoisia hankkeita, kokeilevia hankkeita kuin myös pidempikestoisia kehittämishankkeita. Mukaan kaivattiin myös uusia toimijoita ja yhä lisää yhteistyötä eri rahastojen välille. Eri toimijoiden yhteisellä pohtimisella tulisi kirkastaa alan yhteiset tavoitteet ja muodostaa toimintasuunnitelma (tehtävät toimet ja työnjako) näihin tavoitteisiin pääsemiseksi.

Suosituks

Hanketoiminnan onnistumista edistävät tekijät tunnustetaan alueella hyvin. Myös yhteistyö hanketoimijoiden ja ELY-keskuksen kanssa näyttää toimivan. Lähtökohdat hanketoiminnan kehittämiseksi entistä vaikuttavammaksi ovat siis hyvät. Hankkeiden toteuttaminen alueella on melko keskittynyttä, hankkeiden toteuttajatahojen osalta. Uusien toimijoiden mukaan saaminen ja yhteistyön tiivistäminen voi osaltaan auttaa entistä suurempaan vaikuttavuuteen. Tärkein asia on se, että hankkeella vastataan aitoon tarpeeseen kuhunkin tilanteeseen soveltuvia, mahdollisesti uusiakin keinoja kokeillen ja käyttäen.

Kehittämissuunnitelman toimeenpano ja hallinnointi

Tukien toimeenpanoon oltiin tukia saaneiden joukossa kokonaisuutena hyvinkin tyytyväisiä, selvemmin kritiikkiä sai osakseen lähinnä tukien hakemus- ja maksatusprosessi. Rungas puolet piti prosessia liian työläänä. Yrittäjien (monialatilat ja muut yrittäjät) kohdalla enemmän tyytymättömyyttä aiheutti tämän lisäksi vain tiedon saaminen tukien olemassaolosta ja hakemisesta sekä viranomaisten tuki toimenpiteiden suunnitteluvaiheessa, näihin asioihin oli tyytymätön noin joka viides kyselyyn vastannut. Viljelijät olivat vastauksissaan kriittisempiä, hyvin monen tekijän kohdalla noin viidennes kyselyyn vastanneista oli tyytymätön. Viljelijät olivat tyytymättömiä etenkin tukien valvonnan ja raportoinnin kohtuullisuuteen ja tukipäätöksen

tekemiseen menevään aikaan sekä viranomaisten tukeen toimenpiteiden suunnittelu- ja toteutusvaiheessa. Viljelijät olivat kuitenkin yrittäjiä tyytyväisempiä tukien olemassaolosta ja hakemisesta saamansa tiedon riittävyteen.

Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelman toteutustavassa pidettiin erityisen onnistuneena sujuvaa yhteistyötä. Rahoittajan kanssa tehtävä yhteistyö vaikuttaa mutkattomalta ja myös muiden toimijoiden keskinäinen yhteistyö, samoin hankkeiden ja niiden kohderyhmien välinen yhteistyö toimii. Yhteistyössä kerrotaan tapahtuneen huomattavaa muutosta parempaan päin ohjelmakauden aikana. Toinen kehittämissuunnitelman toimeenpanossa erityiskiitoksen saava osa-alue on tiedottaminen, varsinkin ELY-keskuksen tiedottamiseen oltiin tyytyväisiä.

Toteutustavan selvästi suurimmaksi ongelmaksi tunnistetaan massiivinen byrokratia. Hankkeiden ja tukien haku ja hallinnointi on tehty niin vaivalloiseksi ja pikkutarkaksi, että siihen joudutaan käyttämään turhan paljon aikaa. Toteutustapaan liittyvänä ongelmana tuotiin esiin myös kehittämishankkeisiin sisäänrakennettu rajoite, jonka mukaan niissä ei voi tehdä yrityskohtaista kehittämistä ja konsultointia.

Kehittämissuunnitelman toteutuksessa mukana olevien keskeisten toimijoiden sitoutuminen on tehtyjen arviointihaastattelujen mukaan pääpiirteissään hyvällä tasolla. Etelä-Savossa on kehittämissuunnitelman seurantaryhmä MYR:n maaseutujaoston sijaan. Enemmistön mukaan käytössä ollut seurantaryhmäjärjestely on toiminut hyvin. ELY-keskuksen ja toimintaryhmien työnjako ja yhteistyö on päällisin puolin hyvällä tasolla, mutta ilmeisesti siinä on joitakin kipukohtia henkilöstä ja toimintaryhmästä riippuen. Yritystukien osalta kiiteltiin yritystukiryhmän olemassa oloa, yritysrahoituslinjauksissa kerrottiin kuitenkin olevan vielä yhdessä kehitettävää.

Suosituks

Tukien raskas hakemus- ja maksatusprosessi on haaste. Vaikka ELY-keskuksen toimintaan ollaan pääosin tyytyväisiä, niin prosessin monimutkaisuuden ja -vaiheisuuden takia tuista ja niiden ehdoista tiedottamiseen sekä hakijoiden tukemiseen haku- ja maksatusprosessissa on syytä edelleen kiinnittää huomiota. Mikäli nämä hallinnolliset prosessit saadaan mahdollisimman sujuviksi, niin varsinaiseen kehittämiseen jää enemmän niin intoa kuin aikaakin.

Alueen eri toimijoiden välinen hyvä yhteistyö tarjoaa erinomaisen pohjan vaikuttavalle kehittämistyölle. Toimivat yhteistyösuhteet vaativat kuitenkin jatkuvaa huolenpitoa, mihin tulee panostaa tulevaisuudessa. Lisäksi yhteistyöverkoston ja -suhteiden olemassaolo kannattaa hyödyntää yhä tavoitteellisemmin, esimerkiksi yhteisten kehittämissuunnitelmien muodossa.

2 Arvioinnin tausta ja arviointitehtävä

2.1 Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelma 2007-2013

Ohjelmakaudella 2007 - 2013 maaseudun kehittämistä tuetaan ja ohjataan Euroopan Unionin maaseuturahaston avulla. Maaseuturahaston käyttöä ohjaava maaseutuasetus jakaa kehittämistyön neljään linjaan: maa- ja metsätalouden kilpailukyky, ympäristö ja maankäyttö, maaseutualueiden elämänlaatu ja taloudellisen toiminnan monipuolistaminen sekä Leader-toimintatapa. Paikallislähtöistä Leader-toimintatapaa voidaan soveltaa kaikilla toimintalinjoilla.

Maaseuturahaston varoihin perustuva maaseudun kehittäminen on linjattu Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmissa. Strategiaa toteutetaan Manner-Suomessa valtakunnallisen Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelman kautta. Lisäksi kullakin alueella kehittämisen painopisteet ja tarpeet on linjattu alueellisissa maaseudun kehittämissuunnitelmissa. Edelleen paikallistasolla, Leader-toimintaryhmillä, on omat maaseudun kehittämissuunnitelmansa.

Etelä-Savon maaseudun kehittämisen strategia vuosiksi 2007-2013 pyrkii turvaamaan elinvoimaisen ja toimivan maaseudun säilymisen ja uusiutuvien luonnonvarojen kestävän käytön maakunnan alueella. Ohjelmassa on määritetty kuusi painopistealuetta, jotka ovat:

- **Perusmaatalous** - Kannattavan maatalouden harjoittamisen edellytykset vahvistuvat ja viljelyssä oleva peltoala säilyy.
- **Puutarhatalous** - Puutarhataloutta kehitetään niin, että Etelä-Savon asema puutarhakasvien viljelyn ja jatkojalostuksen vahvana alueena säilyy.
- **Metsätalous** - Metsätalouden harjoittaminen on Etelä-Savossa kannattavaa. Monimuotoisen metsäluonnon säilyminen otetaan huomioon metsiä täysimittaisesti hyödynnettäessä.
- **Matkailu** - Etelä-Savon maaseutumatkailun kannattavuutta kehitetään niin, että alueen asema maan johtavana maaseutumatkailumaakuntana vahvistuu.
- **Maaseudun pienyritystoiminta** - Maaseudun pienyritykset kehittävät toimintaansa ja niiden liiketoiminnan kannattavalle kasvulle luodaan edellytyksiä.
- **Kylien elinvoimaisuus ja elinympäristö** - Kylät ja maaseudun organisaatiot toimivat omaehtoisesti ja aktiivisesti. Maaseutumaisema sekä maaseudun infrastruktuuri ja palvelurakenne ovat siinä kunnossa, että maaseudulla on vetovoimaa yrittämis- ja asuinympäristönä.

Lisäksi ohjelman toimintalinjoille on asetettu tavoitteet (ks. liite 1.).

2.2 Arviointitehtävä¹

Etelä-Savon elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskus (ELY-keskus) pyysi tarjouksia Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelman 2007-2013 toteutuksen, tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arvioinnista 26.11.2012 päivätyllä tarjouspyynnöllä. Arviointia ovat ohjanneet alla esitetyt arviointikysymykset.

Nykyisen kehittämissuunnitelman toteutuksen ja vaikuttavuuden arviointi

Kehittämissuunnitelman toteutumisen vastaavuus suhteessa asetettuihin tavoitteisiin

- Kuinka kehittämissuunnitelman toteutus vastaa siinä esitettyjä tavoitteita Etelä-Savon maaseudun kehittämistä koskevat painoalat huomioon ottaen?
- Missä määrin tavoitteet on saavutettu eri toimintalinjoilla ja toimenpiteissä?
- Ovatko tukijärjestelmät olleet riittäviä tavoitteiden saavuttamiseen?

¹ Luvun lähteenä tarjouspyyntö.

Toimenpiteiden vaikuttavuus suhteessa asiakkaiden tarpeisiin

- Kuinka keskeiset asiakasryhmät (viljelijät, muut maaseudun yrittäjät ja hanketalot) tunnistavat kehittämisohjelman toteutuksen ja kokevatko he hyötynensä siitä?
- Missä toimenpiteissä ja millaisessa paikallisessa kehittämisessä on saatu merkittävimpiä vaikutuksia aikaan? Esitetään myös esimerkkejä vaikutuksista ja onnistuneista hankkeista/ käytännöistä.
- Millaisten kokonaisuuksien edistäminen on osoittautunut ongelmalliseksi ja mitkä ovat keskeisimmät syyt ongelmien taustalla?

Kehittämissuunnitelman toimeenpanon ja hallinnoinnin tuloksellisuus ja laatu

- Kuinka kehittämissuunnitelman tekninen toteutus ja hallinnointi ovat onnistuneet?
- Kuinka ylimaakunnallisten hankkeiden tekninen hallinnointi ja osapuolten välinen yhteistoiminta on sujunut? Kuinka mahdolliset ongelmat olisivat ratkaistavissa? Mikä on ylimaakunnallisten hankkeiden lisäarvo Etelä-Savon maaseudun kehittämistyölle?
- Miten yhteistyö keskeisimpien sidosryhmien kanssa on toiminut? (Toimintaryhmät, hanketalot, etujärjestöt, yhdistykset, järjestöt ym.)

Valmistautuminen tulevaan ohjelmakauteen

Kehittämissuunnitelman toteutuksen arviointi suhteessa tulevaan ohjelmakauteen

- Mitä ovat ne “parhaat käytännöt” arvioitavan kehittämissuunnitelman toteutuksessa, jotka tulisi ottaa huomioon myös uudella ohjelmakaudella 2014-2020?
- Mitä nykyisen kehittämissuunnitelman toimenpiteitä ja kehittämistoimia tulisi saada jatkumaan uudella ohjelmakaudella?
- Mitä sellaisia uusia avauksia tai kehittämistoimia on arvioinnin yhteydessä tullut esille, joita tulee edistää uudella ohjelmakaudella?

Tavoitteena on, että arvioinnin tulosten perusteella Etelä-Savon ELY-keskuksella on tarvittaessa mahdollisuus täsmentää kehittämissuunnitelman toteutusta entistä asiakaslähtöisemmäksi ja maaseudun tarpeita palvelevaksi kuluvalle ohjelmakaudella sekä valmistautua EU:n ohjelmakauden 2014 - 2020 haasteisiin uuden alueellisen kehittämissuunnitelman laadinnassa.

3 Arvioinnin toteutus ja aineistot

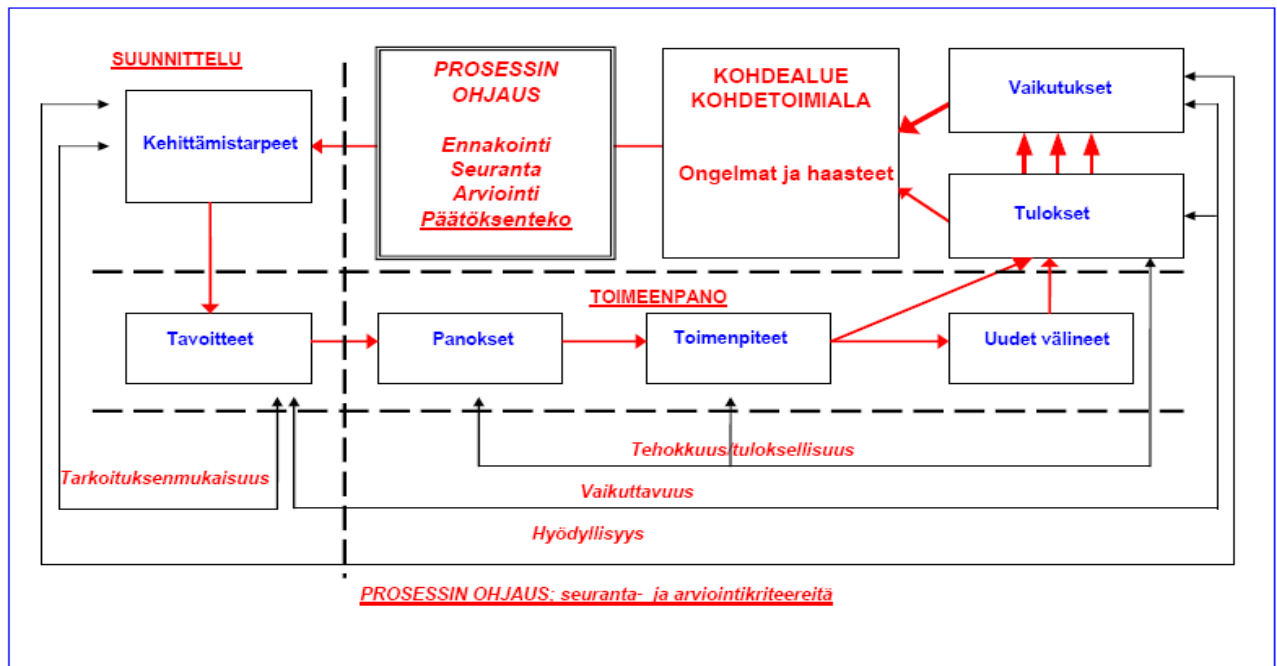
Työssä yhdistyy nykyisen toiminnan arviointi ja tulevan toiminnan strateginen suunnittelu. Nykyisen toiminnan arvioinnin kautta saadaan arvokasta materiaalia hyödynnettäväksi tulevan suunnittelussa.

Arvioinnin avulla voidaan parantaa kehittämistoimintaa ja sen tavoitteiden toteutumista sekä saada arvokasta oppia tulevaa varten. *Ulkopuolinen arviointi* tuottaa kriittistä ja objektiivista analyysiä toiminnasta. Käsillä olevassa toimeksiannossa on väliarvioinnin piirteitä. *Väliarvioinnissa* painottuvat toteutus, toimintatavat ja tavoitteet sekä myös jo syntyneet ja syntyneissä olevat tuotokset ja tulokset. Väliarvioinnissa pyritään nostamaan esille erityisesti olemassa olevan toiminnan kehittämismahdollisuuksia. Väliarvioinnin tehtävä on tuottaa tietoa etenemisestä ja antaa suosituksia mm. toimintatapoja ja tavoitteita koskien.

Edelleen työssä yhdistyvät prosessi- ja tulosarvioinnin piirteet. *Prosessiarviointi* on tyypillinen väliarviointivaiheen työkalu, sillä väliarviointivaiheessa on mahdollista parantaa toiminnan laatua vielä toiminnan ollessa käynnissä. Tällaisessa toimintaprosessiin kohdistuvassa arvioinnissa hyödynnetään erityisesti kvalitatiivista tietoa, joten tiedonhankinnassa käytetään esim. haastattelua. *Tulosarviointia* tehdään puolestaan tyypillisimmillään loppu- ja jälkiarviointivaiheessa. Sen avulla pyritään laadun parantamiseen tulevaisuuden toiminnassa.

Tässä arviointityypissä yritetään vastata kysymykseen, mitä tuotoksia, tuloksia ja vaikutuksia syntyy. Syitä tavoitteiden saavuttamiseen ja saavuttamattomuuteen ei kuitenkaan voida ymmärtää, ellei arvioida prosesseja, toimeenpanoa, jonka kautta tulokset ja vaikutukset ovat syntyneet.

Työssä on sovellettu logiikkaa, jonka lähtökohtana ovat kehittämistarpeet ja lopputuloksena tulisi olla kehittämistarpeisiin vastaavat vaikutukset (ks. kuva 1.). Oleellisinta logiikassa on sen selvittäminen, onko kehittämistyössä tehty oikeita asioita, onko toimenpiteet tehty oikein (prosessin hallinta) ja miten toteutetut toimenpiteet ovat lopulta ratkaisseet tunnistettuja kehittämistarpeita.

Kuva 1. Prosessimalli arvioinnin viitekehyksenä.

Prosessin kaikissa vaiheissa voidaan tehdä virheratkaisuja, jotka voivat suunnata toimintaa pois todellisista kehittämistarpeista. Viitekehyksen mukaisesti arvioinnin kohteena ovat yleensä:

- Relevanssi (lähtökohdat /toimintaympäristön tarpeet sekä valitut tavoitteet, keinot ja ohjaus)
  - Tehdäänkö oikeita asioita?
- Toteutusprosessi (toiminnan onnistuminen eri näkökulmista)
  - Tehdäänkö asioita oikein?
- Tavoitteiden toteutuminen ja merkitys (määrällinen ja laadullinen tuloksellisuus ja vaikuttavuus)
  - Saadaanko aikaan tavoiteltuja asioita/vaikutuksia?
  - Millaisia ja miten merkittäviä tuloksia ja vaikutuksia saavutetaan?
- Hyöty ja kestävyys
  - Ratkaisevatko toiminnan tulokset ja vaikutukset pysyvästi kehittämistarpeita, joita on lähdetty kehittämään?

Toimintaa arvioidaan paitsi tarkoituksenmukaisuuden, hyödyllisyyden ja vaikuttavuuden näkökulmista, myös toteutusstrategian ja -prosessin sekä sen ohjauksen näkökulmista.

- Millaisten prosessien kautta vaikutukset ovat syntyneet? Ovatko vaikutukset tavoiteltuja?
- Mitä puutteita tai ongelmia toiminnassa (hallinto, yhteistyö, resursointi, tiedotus, seuranta) ja vaikuttavuudessa on tullut esille?

Esiteltyjen kysymysten avulla tehdään johtopäätökset ja laaditaan kehittämissuunnitelmat:

→ Mitä tulee tehdä jatkoa ajatellen?

→ Miten saadut kokemukset (onnistumiset ja vastoinkäymiset) hyödynnetään jatkossa vastaavissa toiminnoissa?

Arvioinnin aineistot

Arvioinnissa hyödynnettiin valmista materiaalia, kuten kehittämissuunnitelmaa ja sen seuranta-tietoja sekä hallinnon toimintaa kuvaavia dokumentteja. Lisäksi tehtiin omaa tiedonhankintaa: internetkyselyt tukia saaneille viljelijöille ja maatilataustaisille ja ilman maatilataustaa toimiville yrittäjille sekä puhelinhaastattelut ELY-keskuksen edustajille sen sidosryhmille sekä hanketoimijoille.

Kyselyt toteutettiin huhtikuussa 2013. Kyselyt lähetettiin kaikille niille Etelä-Savon ELY-keskuksen myöntämiä arvioinnin kohteena olevia tukia (pl. hanketuet) vuosina 2007-2012 saaneille, joiden sähköpostiosoite oli tiedossa.

Viljelijöille suunnattu kysely lähetettiin 411 sähköpostiosoitteeseen ja vastauksia saatiin 131 eli vastausprosentiksi muodostui 32 %.

Yleisimmät päätuotantosuunnat vastanneilla olivat maidontuotanto (20 % vastanneista) ja viljanviljely (20 %). Naudanlihantuotantoa päätuotantosuuntana harjoitti 15 % ja puutarhataloutta 10 % vastanneista. Muuta erikoiskasvien viljelyä ja sikataloutta harjoittavia oli kumpakaan vastaajien joukossa muutama. Vastanneista 31 % (41 vastaajaa) kertoi tilallaan harjoitettavan luomutuotantoa. Luomutuotannon osuus tilan liikevaihdosta oli alle puolet 18 vastanneella, lähes yhtä moni (15 vastaajaa) kertoi luomutuotannon osuuden olevan 100 % tilan liikevaihdosta. Ensisijainen viljelijä oli useimmiten 40-55-vuotias, noin puolet vastanneista kuului tähän ikäryhmään. Vajaa kolmannes oli alle 40-vuotiaita ja noin joka viides yli 55-vuotias. Vastaajia (tilan sijaintikunta) oli kaikista Etelä-Savon kunnista, eniten Mikkelistä (16 %). Savonlinnasta, Kangasniemeltä, Juvalta ja Rantasalmelta oli kustakin noin 10 % vastanneista.

Maatilataustaisille yrittäjille (monialatilat) ja muilla maaseudun pienyrityksille suunnattu kysely lähetettiin 165 sähköpostiosoitteeseen ja vastauksia saatiin 67 eli vastausprosentiksi tässä kyselyssä muodostui 41 %.

Yleisin päätoimiala vastanneiden joukossa oli matkailu- ja majoitustoiminta (28 % vastanneista). Puun jatkojalostus (12 %), puunkorjuu (7 %) ja hevostalous (7 %) olivat seuraavaksi yleisimmät toimialat. Vastanneiden yritysten henkilöstömäärä vaihteli yhden ja 25 henkilön välillä. Suurin osa (76 %) oli alle 5 henkilöä työllistäviä yrityksiä. Vastaajia (yrityksen sijaintikunta) oli kaikista Etelä-Savon kunnista lukuun ottamatta Enonkoskea. Eniten vastaajia oli Mikkelistä (24 %). Savonlinnasta, Kangasniemeltä, Juvalta ja Heinävedeltä oli kustakin 5-7 vastaajaa.

Haastateltavista tavoitettiin ja haastateltiin 27 /30 henkilöä. Haastatellut edustavat Etelä-Savon ELY-keskusta ja alueen toimintaryhmiä sekä hankkeita toteuttaneita tahoja ja muita sidosryhmiä. Haastattelut toteutettiin toukokuussa 2013.

Arvioinnin kohteena olevat tuet

Arvioitavat tuet on ryhmitelty tässä raportissa seuraavasti:

Maatilojen tuet: Nuorten viljelijöiden aloitustuki, maa- ja puutarhatalouden investointituet sekä ELY-keskuksen kautta myönnetty ympäristötuen erityistukisopimukset ja ei-tuotannollisten investointien tuet. Aloitustukia on myönnetty vuosina 2007-2013 yhteensä 77 kappaletta ja maa- ja puutarhatalouden investointitukia 84 kappaletta. Ympäristötuen erityistukisopimuksia

maksettiin vuonna 2012 kaikkiaan noin 800 sopimuksen tehneelle yhteensä 2,9 miljoonaa euroa. Kaikkiaan vuosina 2007-2012 on maksettu ympäristötuen erityistukisopimuksia 14,5 miljoonaa euroa ja ei-tuotannollisten investointien tukea 0,3 miljoonaa euroa. Aloitustukea on myönnetty yhteensä noin 2,5 miljoonaa euroa avustuksena ja noin 7,9 miljoonaa euroa korkotukilainana. Maa- ja puutarhatalouden investointitukia on puolestaan myönnetty yhteensä noin 6,3 miljoonaa euroa avustuksena ja noin 15,3 miljoonaa euroa korkotukilainana.

Yritystuet: Maatilataustaisten yrittäjien (monialatilat) ja ilman maatilataustaa toimivien maaseutuyritysten käynnistys-, investointi- ja kehittämistuet. Yritystukia on myönnetty vuosina 2007-2013 yhteensä 408 kappaletta. Myönnetty avustus on yhteensä vajaa 15 miljoonaa euroa.

Hanketuet: Koulutus-, tiedotus- ja kehittämishankkeen toteutuksen tuki hankkeesta vastaavalle julkis- ja yksityisoikeudelliselle yhteisölle tai säätiölle (mm. kunnat, yhdistykset ja järjestöt). Hanketukia on myönnetty vuosina 2007-2013 yhteensä 59 kappaletta. Myönnetty avustus on yhteensä noin 12 miljoonaa euroa.

Toimintaryhmien hankkeet eivät olleet arvioinnin kohteena.

4 Toimintaympäristön muutos ohjelmakauden aikana

Katsaus toimintaympäristöön ja sen muutokseen on liitteenä 2.

5 Kehittämissuunnitelman toteutuminen

Luvussa tarkastellaan Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelman toteutumisen onnistumista suunnitelman toteuttajien ja sidosryhmien näkökulmasta. Tarkastelu on tehty koko kehittämissuunnitelman tasolla painopistealueittain. Asiaa lähestytään saavutettujen ja saavuttamatta jääneiden tulosten ja vaikutusten sekä tavoitteiden toteutumisen näkökulmista.

Tulokset ja vaikutukset painopistealueittain

Haastateltavia pyydettiin arvioimaan, mitkä ovat heidän mielestään kehittämissuunnitelman avulla saavutetut tärkeimmät tulokset ja vaikutukset. Lisäksi pyydettiin pohtimaan, mistä nämä onnistumiset johtuvat. Esille tulleet asiat on esitetty alla taulukkomuodossa kehittämissuunnitelman painopistealueittain ryhmiteltynä. Painopisteiden kohdalla mainitut asiat ovat luonteeltaan pääasiassa tuloksia ja vaikutuksia, kun taas näiden saavuttamiseen vaikuttaneet asiat on esitetty taulukon alimmassa solussa. Toki syyt ja seuraukset sekoittuvat ja osa asioista, kuten verkostoitumisen lisääntyminen on sekä onnistuminen että syy onnistumisiin. Kannattaa huomioida, että mainintojen lukumäärä ei suoraan kerro paremmuudesta painopisteiden välillä, ainoastaan siitä, kuinka usein asiat tulivat esille.

Painopistealueet (mainintojen lkm)	Kehittämissuunnitelman tärkeimmät saavutetut tulokset/vaikutukset? Mistä onnistumiset johtuvat?
Matkailu (9)	<ul style="list-style-type: none"> • Laatuason nosto (3) • Verkostoituminen lisääntynyt (2) • Palvelujen monipuolistuminen • Yleinen maaseutumatkailun nousu • Aktiivinen kehittämistoiminta (hankkeet) • Markkinointiosaaminen parantunut
Perusmaatalous (9)	<ul style="list-style-type: none"> • Luomutuotannon vahvistuminen (3) • Ymmärrys verkostoitumisen tärkeydestä lisääntynyt (2) • Elintarvikejalostuksen kehittyminen luomussa • Ympäristönsuojelu edennyt • Lähiruuan sekä lähiluomuruuan merkityksen nousu • Koulutukseen ja osaamiseen panostaminen
Metsätalous (7)	<ul style="list-style-type: none"> • Tulosten konkretisoituminen (2) mahdollistaa investoinnit • Tiedonvälityksen (verkkopalvelut) ja metsätilojen rakenteen kehittäminen • Yhteistyö parantunut (mhy, ely, metsänomistajat) • Panostukset puuenergiaan näkyvät (mm. lehdistö) • Elinkeinoelämän kehittyminen panostusten ansiosta • Kehittämishankkeet ovat lisänneet tietoisuutta ja oppimista
Puutarhatalous (6)	<ul style="list-style-type: none"> • Yrittäjien verkostoitumisen ja eri suuntiin tapahtuvan yhteistyön lisääntyminen (4) • Hyvät käytännöt ovat yleistyneet • Konkretian lisääntyminen
Maaseudun pienyritystoiminta (5)	<ul style="list-style-type: none"> • Maaseudun pienyritystoiminnan yritystuilla iso vaikutus yritysten toimintaan (3) • Yritystoiminnan lisääntyminen (2) edistää maaseudun elinvoimaisuutta
Kylien elinvoimaisuus ja elinympäristö (5)	<ul style="list-style-type: none"> • Lisääntynyt elinvoimaisuus, sitoutuminen ja positiivisuus (3) • Perusinfra rakentaminen (kattava laajakaista kunnan alueelle) • Nuoriin kohdistuneet hankkeet
Syitä onnistumisten taustalla (15)	<ul style="list-style-type: none"> • Avaintekijöiden osaaminen (3) • Ohjelman rahoituksen mahdollistamat investoinnit (2) • Yhteistyön lisääntyminen (2) eri tahojen kanssa on synnyttänyt uusia innovaatioita • Lähtökohtaisesti korkea tavoitetaso (2) • Rahoittajan riittävä tuki mahdollistaa kehittämisen (2) • Riittävä konkretia • Osaamisen ja uusien toimintatapojen hyödyntäminen • Tietoisuus muiden tekemisistä • Sosiaalinen pääoma (sitoutuneisuus, yhteisöllisyys)

Kehittämissuunnitelman mukaisesti rahoitettujen toimien, etenkin kehittämishankkeiden, onnistumismahdollisuudet lisääntyvät, mikäli mukana on riittävästi konkretiaa, avainhenkilöstön osaamista ja aiemmin opitun soveltamista, mikä tarkoittaa käytännössä uusien hyvien toimintatapojen käyttöönottoa, monitasoista eri tahojen välistä yhteistyötä ja tietämystä mm. muiden hankkeiden tekemisistä ja tuloksista. Ohjelman rahoitus mahdollistaa investoinnit ja kehittämisen, jotka puolestaan avaavat mahdollisuuksia entisestään. Hankkeiden lähtökohtaisesti korkea tavoitetaso ja sosiaalinen pääoma vahvistavat onnistumismahdollisuutta. Nähtiin myös, että kehittämissuunnitelman ansiosta tuki kohdentuu oikeille painopisteille, eli se tukee kokonaisuudessaan maaseudun positiivista kehittymistä.

Haastateltavat arvioivat myös, millä osa-alueilla tulokset ja vaikutukset ovat jääneet heikoimmiksi ja mikä tähän on vaikuttanut. Esille tulleet havainnot on esitetty taulukkomuodossa alla, kehittämissuunnitelman painopistealueittain ryhmiteltynä.

Painopistealueet (mainintojen lkm)	Millä osa-alueella tulokset/vaikutukset ovat jääneet heikoimmiksi? Mikä tähän on vaikuttanut?
Perusmaatalous, puutarhatalous (8)	<ul style="list-style-type: none"> • Tuotteiden luominen ja niiden jatkojalostamisen hankaluus (2) (luomu) • Mahdollisuuksien tehon käyttö (kasvukauden pituus, markkinointi, osallistujien vähäisyys eri tilaisuuksissa) (2) • Investointien vähäisyys (2) • Yhteistyön vähäisyys eri organisaatioiden välillä ympäristöalalla • Lähiruoka jää ohjelmassa huomiotta
Kylien elinvoimaisuus ja elinympäristö (8)	<ul style="list-style-type: none"> • Tietoliikenteeseen (laajakaista) liittyvät ongelmat (6): suuret rakennuskustannukset, liittymien vähäinen määrä, kuntien osallistuminen • Tieverkostojen heikko kunto (2)
Metsätalous (6)	<ul style="list-style-type: none"> • Metsätaloustuotteiden jatkojalostuksen alhainen aste (3) • Suhteessa liiaksi organisaatiolähtöisiä tiedonvälityshankkeita • Investointien vähäisyys • Yritystoiminnan vähäisyys metsäpuolella
Maaseudun pienyritystoiminta (2)	<ul style="list-style-type: none"> • Yritystoiminnan heikko yleinen houkuttavuus • Verkostoituminen vähäistä
Matkailu (2)	<ul style="list-style-type: none"> • Edistämishankkeiden huono näkyvyys ja tietämys niistä (esim. tulokset) • Matkailuun liittyvien palveluiden taso
Syitä heikompien saavutusten taustalla (19)	<ul style="list-style-type: none"> • Ohjelman resurssien riittämättömyys todelliseen kehitystä ohjaavaan vaikuttavaan muutokseen (3) (luomu, lähiruoka, maitotilat) • Suppea/rajallinen näkemys kehittämisessä (2) • Maakunnallinen tahtotila yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi (2) • Lainsäädäntö ei mahdollista yritysten yksilöintiä (2) • Yritystoiminnan haasteellisuus, taloudellinen tilanne • Heikkolaatuiset hankkeet • Rohkeiden avausten puute • Kuntien ja ELY:n vuorovaikutuksen vähäisyys • Investointien vähäisyys • Hanketulosten vertailumahdollisuuksien vähäisyys • Investointihankkeiden rahoitusmenettelyn alueelliset erot • Ohjelman ulkopuoliset asiat: matala koulutustaso, teollisuuden vähäisyys • Yritysryhmähankkeita on liian vähän • Maatilojen rakenne (tilakoon pienuus, yrittäjien korkea ikä)

Maaseudun kehittämissuunnitelmassa mainittujen painopistealueiden tuloksia ja vaikutuksia heikentävät tapauskohtaisesti monet, laajuudeltaan vaihtelevat tekijät. Osaltaan ongelmat ovat rakenteellisia, esimerkiksi maatilojen rakenne (tilakoko, toimijoiden korkea ikä) ja infrastruktuuri (tietoliikenne, maantieverkosto), jolloin yhden ohjelman vaikuttavuus jää vähäiseksi. Toimintaympäristöön liittyy tekijöitä, joihin kehittämissuunnitelman toteuttamisella ei voida vaikuttaa. Toisaalta kaikkia mahdollisuuksia ei edelleenkaan hyödynnetä riittävästi syystä tai toisesta (esim. yritysryhmähankkeet, markkinointi, osallistuminen, yhteistyö). Yleisenä heikkoutena pidetään suppeaa ja rajallista näkemystä kehittämisessä, tuotteiden jatkojalostuksessa sekä rohkeissa avauksissa. Myös kehittämiseen käytössä olevat työkalut todetaan osin riittämättömiksi, etenkin yritystasolla. Laimea maakunnallinen tahtotila yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi tuotiin esille parissa kommentissa.

Lisäksi todetaan, että joissain hankkeissa tulokset ovat jääneet heikoiksi mahdollisesti jo lähtötilanteen (ei selvää tarvetta olemassa) vuoksi. Eri hankkeiden ja organisaatioiden välillä ei ole aina tarpeeksi yhteistyötä eikä välttämättä tiedottamistakaan. Myös hanketulosten vertailumahdollisuudet koetaan vähäisiksi.

Tulosten ja vaikutusten pysyvyys

Haastattelussa arvioitiin lisäksi tulosten ja vaikutusten pysyvyyttä eli mm. aiempien hankkeiden tietojen ja kokemusten hyödyntämistä ja toiminnan jatkumista. Todettiin ensinnäkin, että

aiempien hankkeiden tietoja pyritään hyödyntämään uutta suunniteltaessa. Pysyviä vaikutuksia on saatu luonnollisesti rakennushankkeissa ja muissa (yritysten) investoinneissa. Nämä myös usein poikivat muitakin vaikutuksia, joko kehittämistoimintaa uuden hankkeen /investoinnin muodossa tai markkinaehtoista toimintaa. Pysyviä tuloksia mainittiin saadun aikaan mm. metsäenergiaan liittyen (toimintatapa), alueen raaka-aineiden hyödyntämisessä (luomu, lähiruoka), kylätalohankkeissa ja joissain yritys-hankkeissa. Tulosten ja vaikutusten pysyvyyttä edistävinä asioina mainittiin muutamia asioita:

- Onnistunut hanke ja sen läpivientiin liittyvät hyvät osatekijät (sitoutuneisuus, asiantuntemus, yhteistyö, konkretia, aiemman tiedon hyödyntäminen jne.),
- Kehittämistyön myötä syntyneet uudet tuotteet, menetelmät ja toimintatavat, osaamistason nousu ja toiminnan parantuneet taloudelliset edellytykset,
- Hyvä toimijoiden välinen yhteistyö hankkeen jälkeen,
- Ajoittain muutoksen ylläpitäminen vaatii uuden hankkeen.

Painopistealueet ja tavoitteiden toteutuminen

Kehittämissuunnitelman painopisteet ja keskeiset tavoitteet nähtiin oikein valituiksi niin ohjelman hallinnoijan kuin sidosryhmienkin mielestä. Näin siksi, että ne perustuvat alueen ominaispiirteisiin eikä maailman muuttuminen ole siten vaikuttanut niiden relevanttiuteen merkittävästi. Hyvänä nähtiin se, että painopisteissä on mukana muitakin aloja maatalouden lisäksi, kuten pienyritystoiminta ja matkailu. Eräs haastateltava toi esille ihmetyksensä metsätalouden mukana olosta, kun se ei kuulu suoraan ELY-keskuksen hallinnonalaan. Vaikka suuriin linjoihin oltiin yleensä tyytyväisiä, pohdittiin, olisiko ollut syytä painottaa joitain asioita painopisteiden sisällä enemmän. Hankevalintojen kautta on pystytty reagoimaan ja muuttamaan painotuksia painopisteiden sisällä ohjelmakauden aikana. Lisäksi muutamat pohtivat, onko edetty liian tavanomaisia polkuja ja päädytty sinänsä perusteltuihin, mutta perinteisiin painopistevalintoihin. Säilyttävän asenteen sijaan kaivattiin uutta ja yhä määrätietoisempaa asennetta, tuotantopainotteisuuden rinnalle tarvitaan asiakaslähtöisyyttä (esim. maaseudun vapaa- ja osa-aika-asujien tarpeet), ylipäättään toiminnan tulee perustua todellisiin tarpeisiin.

Kehittämissuunnitelman painopisteiden keskeisten tavoitteiden toteutumisen arvioiminen koettiin usein melko hankalaksi niin ohjelman hallinnoijan kuin sidosryhmienkin mielestä. Näin siksi, että useat kehittämishankkeet ovat vielä kesken ja toisaalta siksi, että on hankala erottaa mikä on kehittämissuunnitelman vaikutus toteutuneeseen kehitykseen. Lisäksi todettiin, että varsinkin maa- ja metsätaloudessa on paljon tekijöitä, joihin ei voida kehittämissuunnitelman toimilla vaikuttaa. Myös yrityspuolella yleinen taloudellinen tilanne vaikuttaa suuresti. Kuitenkin tuntuma oli se, että on menty oikeaan suuntaan, kohti tavoitteita tai ainakin onnistuttu säilyttämään ”asemia”.

Perusmaatalouden osalta esille nostettiin etenkin luomun osuuden kasvu sekä ympäristöasioiden ja viljelijöiden liiketoiminnallisen osaamisen kehittyminen sekä verkostoitumisen lisääntyminen. Sen sijaan tuotantomäärien osalta vaikutus nähtiin vähäisemmäksi. Puutarhatalouden osalta kehitystä nähtiin tapahtuneen jalostuksen sekä toimijoiden välisen yhteistyön osalta. Alueen sijainti huomioiden ala voisi olla kuitenkin selvästi voimakkaampikin. Metsätalouden puolella on edetty varsinkin metsäenergian hyödyntämisessä (näkyvät mm. murskainten, hakkurien ja pilkekoneiden hankintoina), mutta ei niinkään jalostuspuolella. Metsätalouden osalta tuotiin esille myös se, että alalla on muitakin kehittämissuunnitelmia.

Matkailuelinkeinon kehittämisessä nähtiin myös edetyn oikeaan suuntaan (mm. verkostojen kehittyminen), mutta pienin askelin. Rahoituksella on yhä enemmän kehitetty myös muuta kuin majoitustoimintaa eli mm. aktiviteetti- /elämysmatkailukohteiden investointeja. Jatkossa tulisi pystyä panostamaan enemmän myös sisältöjen luomiseen ja innovatiivisuuteen. Liikevaihdon

kasvattaminen on haaste. Matkailuun liittyy kiinteästi myös pienyritystoiminnan painopiste, missä on tehty oikeita toimia, mm. kartoitettu yritysten tarpeita, mutta paljon on yhä tehtävää etenkin yritystasolla.

Kyliä elinvoimaisuuden ja elinympäristön kehittäminen tapahtuu pitkälti alueen toimintaryhmien kautta. Haasteena tällä saralla nähtiin keinojen riittämättömyys suhteessa esim. kuntapolitiikkaan (kyläkoulujen lakkautus) ja yleiseen kehitykseen (infrastruktuurin ja palveluiden heikkeneminen). Toiminta on myös vahvasti henkilösidonnaista. Painopisteen hankkeissa on kuitenkin mietitty erilaisia, innovatiivisiakin ratkaisuja vastata kyliä haasteisiin.

Johtopäätökset

Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelman painopistealueilla on saavutettu merkittäviä tuloksia, mm. toimijoiden verkostoitumisen ja yhteistyön, yritysten laatutason ja osaamisen kerrotaan lisääntyneen. Maatalouden puolella erityisesti luomun kerrottiin vahvistuneen. Myös maaseudun elinvoimaisuuteen on onnistuttu vaikuttamaan positiivisesti. Kyliä elinvoimaisuuden ja elinympäristön kehittäminen tapahtuu pitkälti alueen toimintaryhmien kautta. Tunnistettiin myös hyvin asioita, jotka ovat vaikuttaneet toiminnan onnistumiseen, näitä ovat osaaminen, toimenpiteiden konkreettisuus ja tavoitteellisuus sekä yhteistyö ja tiedon jakaminen eri toimijoiden kesken. Nämä ovat samalla tekijöitä, jotka edistävät hankkeen tulosten ja vaikutusten pysyvyyttä.

Heikommiksi tulokset ovat jääneet etenkin tuotteiden jatkojalostamisen osalta. Kehittämissuunnitelmassa mainittujen painopistealueiden tuloksia ja vaikutuksia heikentävät tapauskohtaisesti monet, laajuudeltaan vaihtelevat tekijät. Osaltaan ongelmat ovat rakenteellisia, esimerkiksi maatilarakenne ja infrastruktuuri, jolloin yhden ohjelman vaikuttavuus jää vähäiseksi. Mutta myös kehittämiseen käytössä olevat työkalut todetaan osin riittämättömiksi, etenkin yritystasolla. Toisaalta kaikkia mahdollisuuksia (esim. yritysryhmähankkeet, markkinointi, osallistuminen, yhteistyö) ei edelleenkään hyödynnetä riittävästi syystä tai toisesta. Myös suppea näkemys kehittämisestä sekä rohkeiden avausten puute vaikuttavat tuloksellisuuteen ja vaikuttavuuteen.

Kehittämissuunnitelmassa valitut painopistealueet nähtiin yleisesti hyviksi ja maakunnan ominaispiirteet huomioiviksi, kuitenkin niiden sisällä painotuksia olisi voinut tehdä toisinkin tai lähestyä samoja asioita eri näkökulmasta. Tuotannon säilyttämiseen painottavasta ajattelusta olisi mahdollista siirtyä kehittävää ja asiakaslähtöistä näkökulmaa painottavaan kehittämisotteeseen.

Asetettujen tavoitteiden toteutumisen arviointi on hankalaa, koska tarkkoja mitattavia mittareita ja tavoitetasoja ei ole asetettu. Lisäksi on aina hankala erottaa mikä on tehdyn kehittämistyön vaikutus toteutuneeseen kehitykseen. Voidaan kuitenkin todeta, että tavoitteiden suuntaan on edetty.

Suosituks

Kehittämistyöllä on saavutettu merkittäviä tuloksia, jotka luovat hyvän pohjan jatkaa työtä. Asetettaessa kehittämistyölle tavoitteita on syytä hahmottaa, mihin asioihin tällä kehittämistyöllä voidaan ylipäätään vaikuttaa. Tavoitteiden asettamisessa ja kehittämisen painopisteiden valinnassa myös taloudelliset ja muut realiteetit pakottavat tekemään priorisointeja. Mahdollisesti niukat resurssit eivät saisi kuitenkaan estää uusien avausten ja keinojen kokeilemistä.

Kehittämisen onnistumisen ja tavoitteiden saavuttamisen seuraamiseksi indikaattoreiden tulee olla yksiselitteisiä, mitattavia ja sellaisia, että ne mittaavat niitä asioita, joita toimenpiteillä tavoitellaan ja joihin toimenpiteillä voidaan vaikuttaa.

6 Tulokset, vaikutukset ja toteutus tukikokonaisuuksittain

Tässä luvussa tarkastellaan kehittämissuunnitelman tuloksia ja vaikutuksia tukikokonaisuuksittain eli erikseen käsitellään maatalojen tuet, yritystuet ja hankkeet. Seurantatietona oli käytettävissä lähinnä vain myönnettyjen tukien määrät. Pääasiallisen aineiston muodostavatkin arvioinnissa tehdyt haastattelut ja kyselyt eli tuensaajien kokemukset ja sidosryhmien näkemykset toiminnasta. Luvussa 6.1 keskeinen aineisto on viljelijöille suunnattu kysely ja luvussa 6.2 monialatiloille ja muille maaseudun yrittäjille suunnattu kysely.

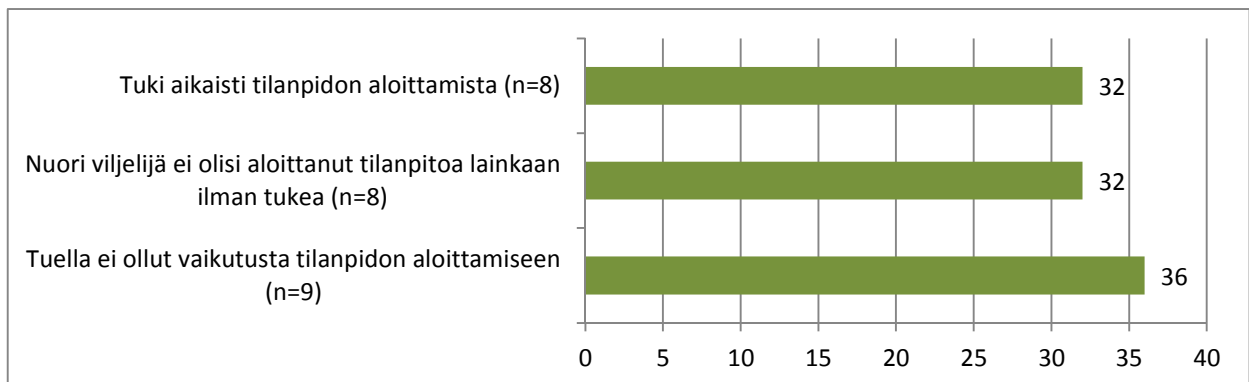
6.1 Maatalojen tuet

Tässä luvussa tarkastellaan nuorten viljelijöiden aloitustukea, maa- ja puutarhatalouden investointitukea sekä ympäristötuen erityistukisopimuksia ja ei-tuotannollisten investointien tukea.

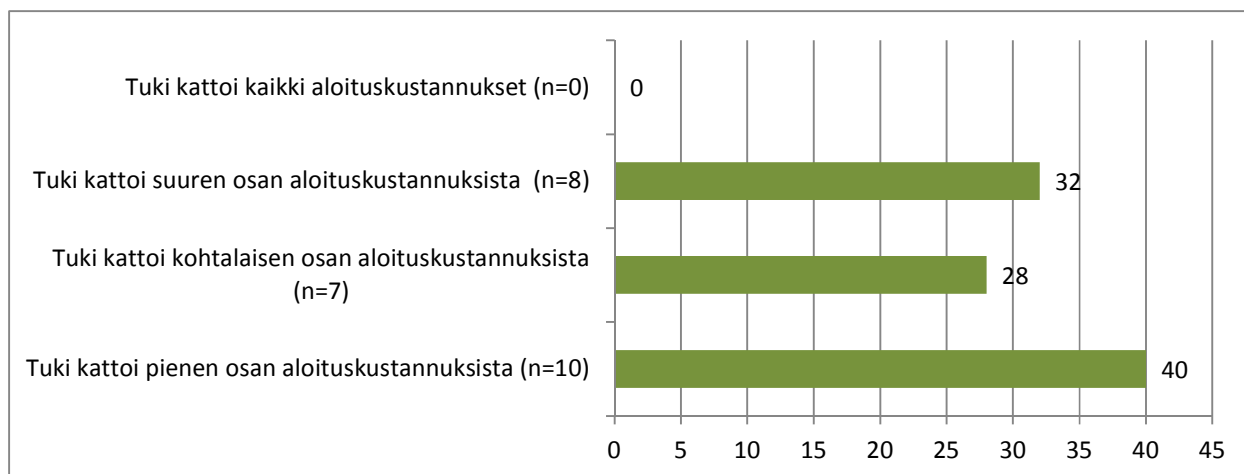
Nuorten viljelijöiden aloitustuki (avustus ja korkotuki)

Nuorten viljelijöiden aloitustukea (tilanpidon jatkamiseen) kertoi saaneensa 25 vastannutta viljelijää. Selvä enemmistö kertoi tuen vaikuttaneen tilanpidon aloittamiseen (kuva 2.). Noin joka kolmannen tukea saaneen mukaan tuki oli ratkaiseva (tilanpitoa ei olisi aloitettu ilman tukea), samoin joka kolmannen mukaan tuki aikaisti tilanpidon aloittamista. Runsas kolmannes vastanneista sen sijaan kertoi, ettei tuella ollut vaikutusta tilanpidon aloittamiseen.

Tuen arvioitiin useimmin (40 %) kattaneen pienen osan aloituskustannuksista (kuva 3.). Noin kolmannes arvioi kuitenkin tuen kattaneen suuren osan aloituskustannuksista. Loppujen arvion mukaan tuki kattoi kohtuullisesti aloituskustannuksia.

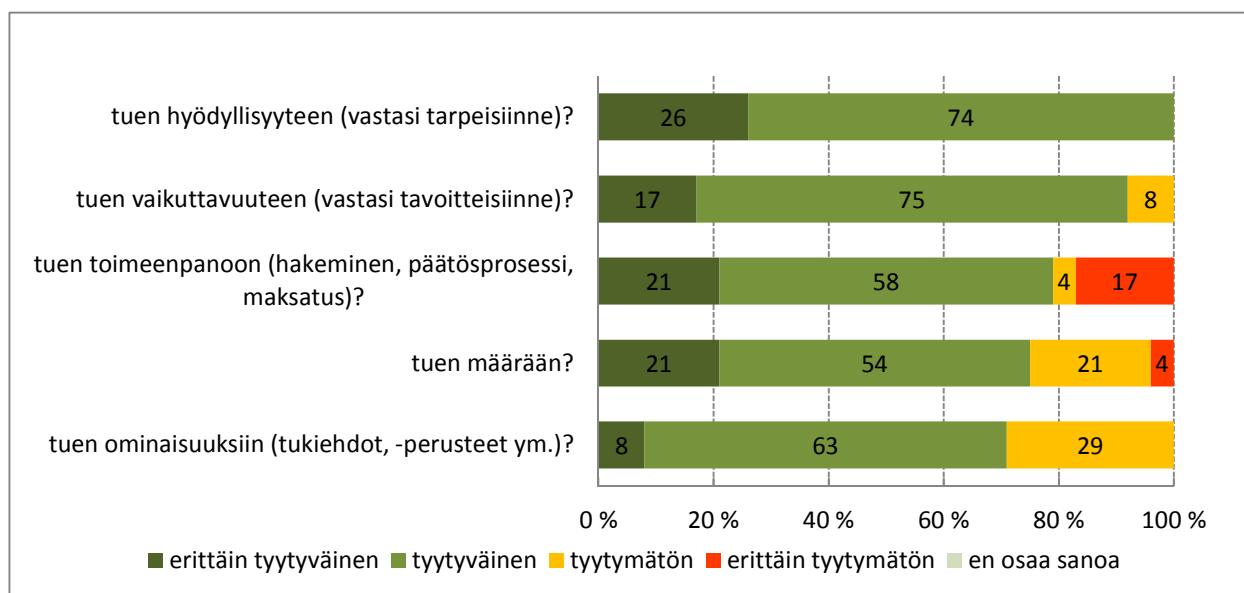

Kuva 2. Tuen merkitys tilanpidon aloittamiselle, % (n=25).

Kuva 3. Arvio siitä, kuinka suuren osan tilanpidon aloituskustannuksista tuki kattoi, % (n=25).

Aloitustukeen oltiin pääsääntöisesti hyvinkin tyytyväisiä (kuva 4.). Etenkin tuen hyödyllisyyteen ja vaikuttavuuteen olivat lähes kaikki tyytyväisiä, tuen nähtiin siis vastanneen hyvin tarpeisiin ja tavoitteisiin. Selvä enemmistö oli tyytyväisiä myös tuen määrään ja ominaisuuksiin, kuten tukiehtoihin ja -perusteisiin, joskin näiden osalta myös tyytymättömiä vastaajia löytyi. Eräs vastaaja toi tukiehtojen osalta ongelmana esille eläintenpitopakon viisi vuotta viimeisen erän maksusta. Tuen toimeenpanossa eli hakemis-, päätös- ja maksatusprosessissa nähtiin sen sijaan olevan selvemmin kehitettävää, vajaa viidennes oli erittäin tyytymätön tuen toimeenpanoon. Toimeenpanon osalta pari vastaajaa kritisoi ELY-keskuksen toimintaa, jonka he kokivat olleen pikemminkin heitä ja tuen saamista vastaan kuin edistäneen sitä.

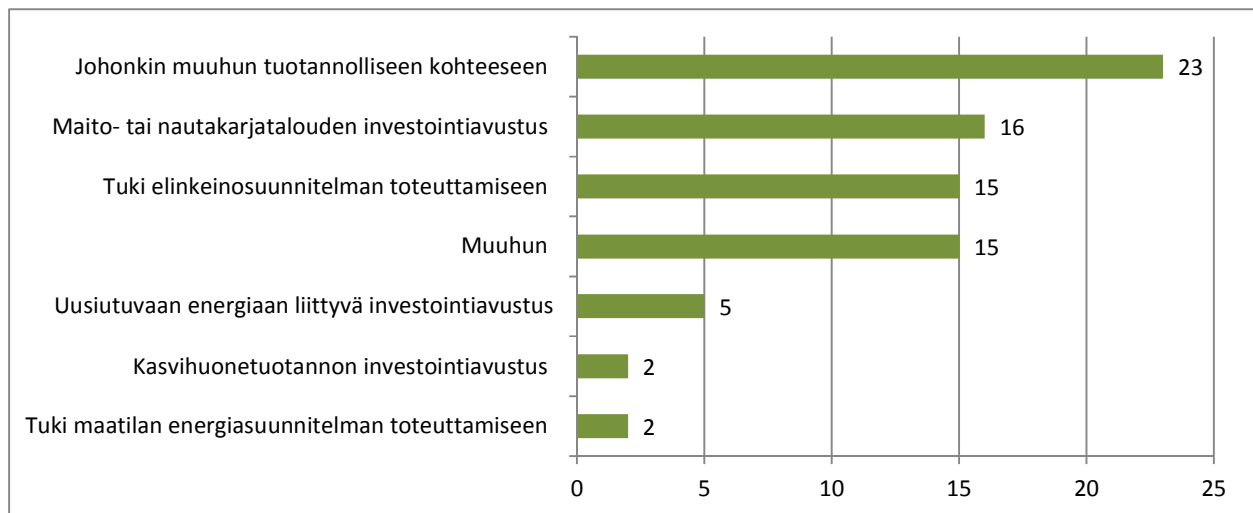
Kuva 4. Kuinka tyytyväinen olette kaiken kaikkiaan aloitustuen osalta.. (n=23-24).

Maa- ja puutarhatalouden investointituki (avustus ja korkotuki)

Maa- ja puutarhatalouden investointitukea kertoi saaneensa 61 vastannutta viljelijää, osa oli saanut tukea useampaan eri tarkoitukseen eli yhteensä tukea oli saatu 78 eri kohteeseen (kuva 5.). Maatilojen investointiavustusta on yleisimmin saatu maito- tai nautakarjatalouden investointeihin tai elinkeinosuunnitelman toteuttamiseen. Uusiutuvaan energiaan tai kasvihuonetuotantoon liittyvää investointiavustusta sekä maatilan energiasuunnitelman toteuttamiseksi saatavaa tukea ovat vastanneiden joukossa saaneet vain harvat. Johonkin muuhun (tuotannolliseen kohteeseen) saaduista avustuksista vajaa puolet (16 vastausta) kerrottiin saadun

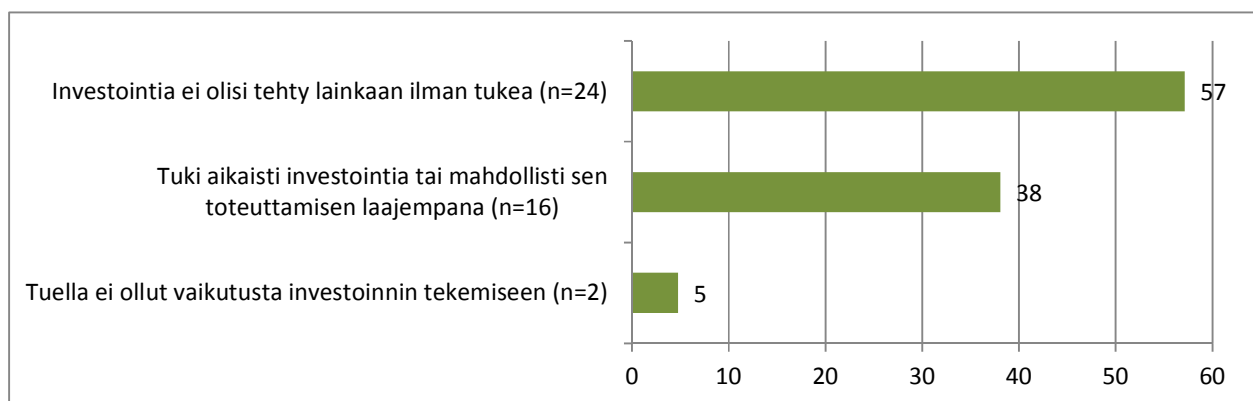
lomamökkien rakentamiseen /kunnostamiseen tai ylipäänsä matkailuun². Erilaisiin rakennusinvestointeihin tukea oli saanut runsas 10 vastaajaa, rakennusinvestointi oli yleisimmin viljankuivuri tai hevostallin korjaus/rakentaminen. Laiteinvestointiin kertoi saaneensa tukea muutama vastaaja. Lisäksi muutama oli saanut tukea tilakauppaan ja yksittäiset henkilöt joihinkin muihin kohteisiin.

Mikäli vastaaja oli saanut useampaa investointiavustusta /-tukea, kaikkein tärkeimmäksi valittiin useimmin joko maito- tai nautakarjatalouden investointiavustus tai lomamökkien rakentaminen /matkailu.

Kuva 5. Mihin tarkoitukseen olette saanut mautilojen investointitukea, lkm (n=78).

Tuen merkitys investoinnin toteuttamisen kannalta oli vastaajien mukaan hyvin oleellinen (kuva 6.). Enemmistö vastanneista arvioi, ettei investointia olisi toteutettu ilman tukea lainkaan ja lähes kaikkien muidenkin vastanneiden mukaan tuki aikaisti investointia tai mahdollisti sen toteuttamisen laajempaan.

Kuva 6. Mikä oli tuen merkitys investoinnille, % (n=42).

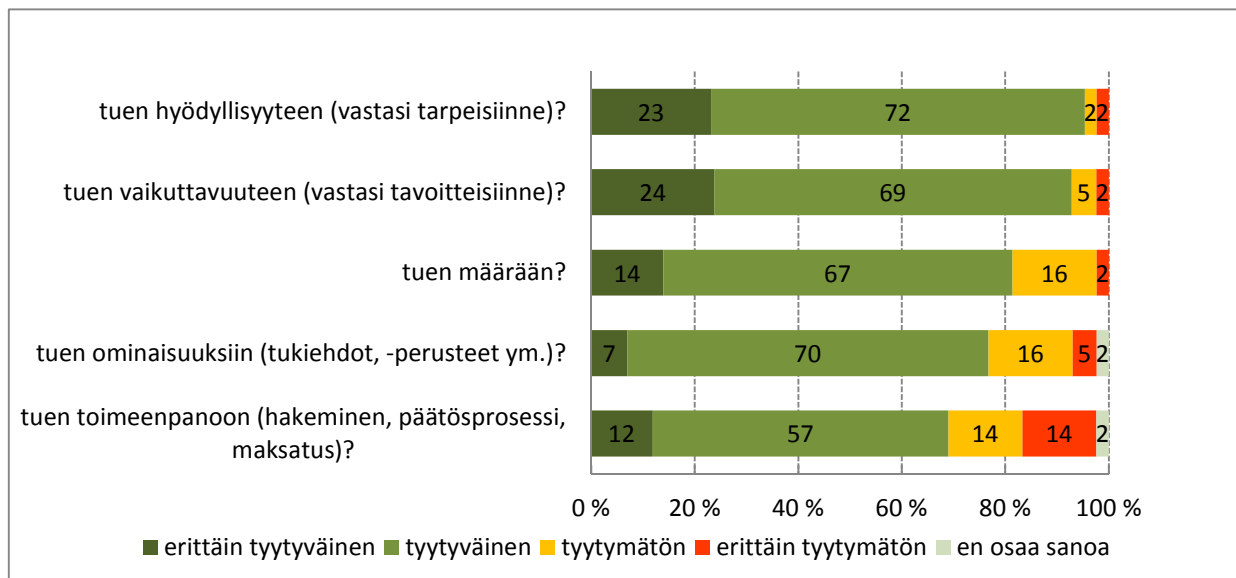
Investointituen merkittävimpana vaikutuksena tuotiin esille lukuisia asioita. Useimmin, eli noin kymmenessä kommentissa, tuotiin esille tuotannon tai toiminnan laajentaminen (kannattavalle tasolle). Muutamien mukaan merkittävin vaikutus oli toiminnan tehostuminen (mm. työmäärän väheneminen), mikä mahdollistaa laajentamisen. Useat kokivat merkittävimmäksi vaikutukseksi

² Nämä 16 vastausta jätettiin tässä kohtaa käsittelyn ulkopuolelle, sen sijaan ne käsitellään yritystuen kohdalla. Mökkirakentamiseen saatu tuki on yritystukea.

työympäristön tai rakennuskannan parantamisen, investoinneilla on myös turvattu toiminnan /tilanpidon jatkuminen. Esim. puimurihankinnan ansiosta pienimuotoista urakointia on voitu jatkaa. Konkreettisenä muutoksena muutamat mainitsivat liikevaihdon kasvun. Lisäksi yksittäisinä mainintoina esille tuotiin tuotantosuunnan vaihto, energiamuodon muuttaminen, energiakustannusten säästö, tilakauppa ja hyvän asiantuntijan saaminen.

Parin vastaajan mukaan merkittävin vaikutus oli se, että investointi oli ylipäättään mahdollista toteuttaa ja tuki nopeutti investoinnin toteuttamista. Erään mukaan tuen saamisella oli mielialaa kohottava vaikutus ja erään toisen mukaan tuki herätti ajatuksia.

Investointitukeen oltiin pääsääntöisesti hyvinkin tyytyväisiä (kuva 7.). Etenkin tuen hyödyllisyyteen ja vaikuttavuuteen, näihin asioihin lähes kaikki olivat tyytyväisiä ja merkittävä osuus jopa erittäin tyytyväisiä. Yli 80 % vastanneista oli tyytyväisiä myös tuen määrään ja lähes 80 % tuen ominaisuuksiin, kuten tukiehtoihin. Tukiehtojen osalta esille tuli se, että tuen tulisi olla 2-portainen, pienille ja isoille tiloille omansa. Tuen toimeenpanoonkin selvästi yli puolet oli tyytyväisiä, mutta vajaa 30 % vastanneista oli toisaalta tyytymätön tai erittäin tyytymätön tuen hakemis-, päätös- ja maksatusprosessiin. Vajaa 10 vastaajaa mainitsi erikseen prosessin työläyden ja pikkutarkkuuden (investoinnin suuruuteen suhteutettuna), seuraava kommentti kuvaa hyvin asiaa: ”*Hakuprosessi on työmäärältään suurempi kuin itse rakentaminen. Valvonta voisi olla samanlainen kuin verottajalla eli kuitit ja asiakirjat talteen ja valvotaan, jos siihen on aihetta.*”. Erään kommentin mukaan maksatusta pitäisi muuttaa siten, että avustus/laina nostetaan ennen kustannuksia, mikä helpottaisi maksuvalmiusongelmia.

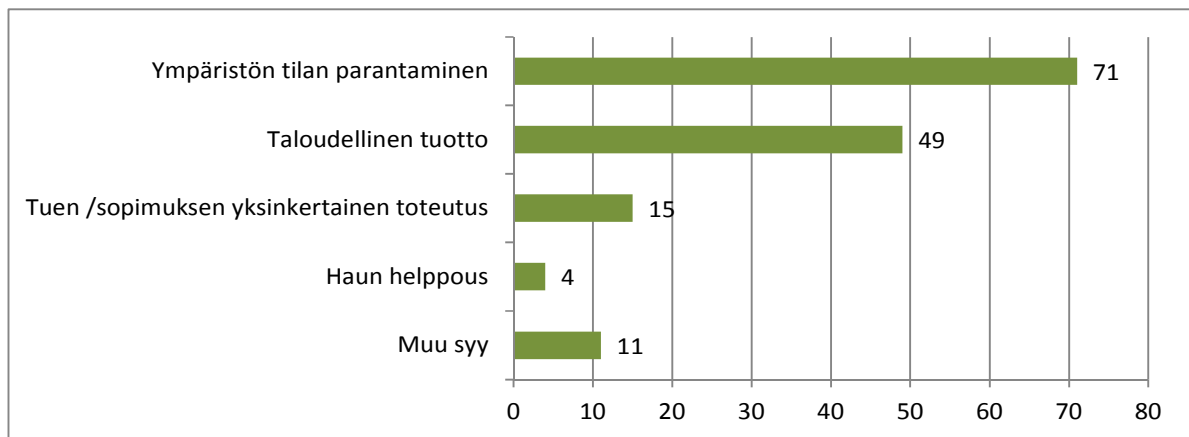

Kuva 7. Kuinka tyytyväinen olette kaiken kaikkiaan investointituen osalta.. (n=42-43).

Ympäristötuen erityistukisopimukset ja ei-tuotannolliset investoinnit

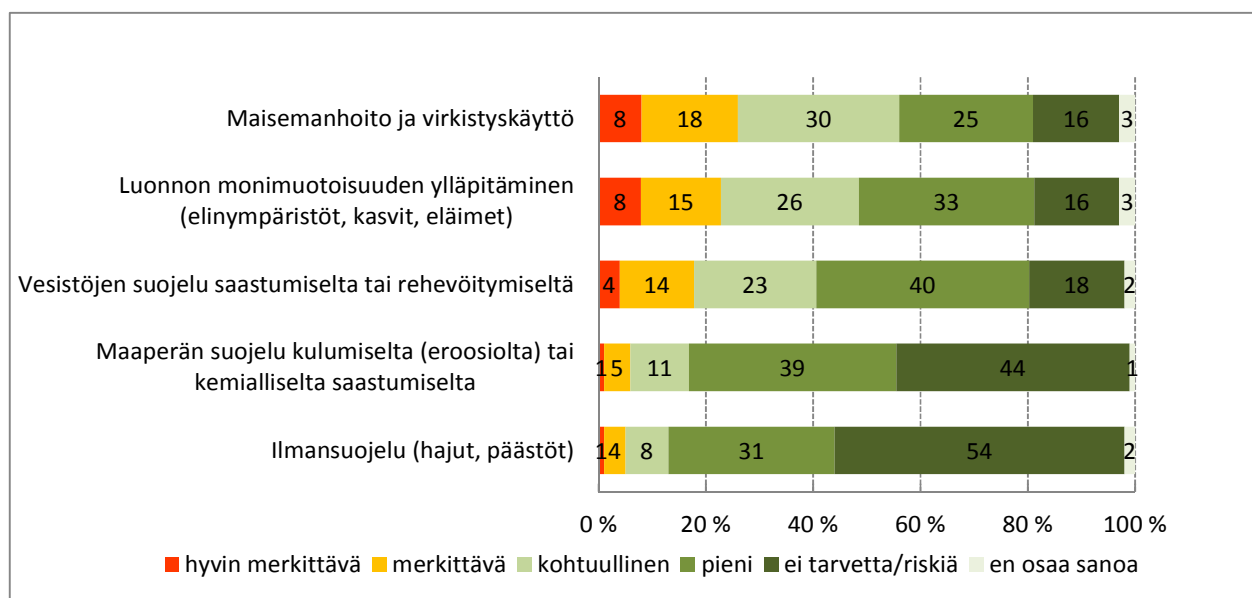
Kyselyyn vastanneista viljelijöistä suurin osa eli 104 kertoi tilallaan olleen voimassa ohjelmakauden aikana ainakin yksi ympäristötuen erityistukisopimus (ml. ei-tuotannollinen investointi). Yleisimmät sopimukset vastanneiden joukossa olivat luonnonmukainen tuotanto (36 % vastanneista), perinnebiotooppien hoito (32 %), luonnon/maiseman monimuotoisuus (27 %), alkuperäisrotujen kasvattaminen (14 %) ja suojavaoähyke (10 %). Nämä ovat, suojavaoähykettä lukuun ottamatta, yleisimmät sopimukset myös kaikkien vuonna 2012 voimassa olleiden sopimusten joukossa. Ei-tuotannolliseen investointiin tukea saaneita on vastaajien joukossa muutamia: perinnebiotoopin perustamiseen tukea saaneita on seitsemän ja monivaikutteisen kosteikon perustamiseen tukea saaneita neljä.

Erityistukisopimuksen /ei-tuotannollisen investoinnin valintaan on useimmilla vastanneilla ollut motiivina ympäristön tilan parantaminen (kuva 8.). Noin joka toinen kertoi motiiviksi /kannustimeksi taloudellisen tuoton. Haun helppous tai tuen /sopimuksen yksinkertainen toteutus oli vain harvoin syynä valintaan. Muina syinä mainittiin yksittäisissä vastauksissa mm. halu tuottaa puhdasta ruokaa, asiakaslähtöinen tuotanto, perinteen jatkuminen, keskittyminen luomuun, sopiva eläinainees, halu säilyttää alkuperäisrotuja ja oman asunuympäristön viihtyisyyden parantaminen.

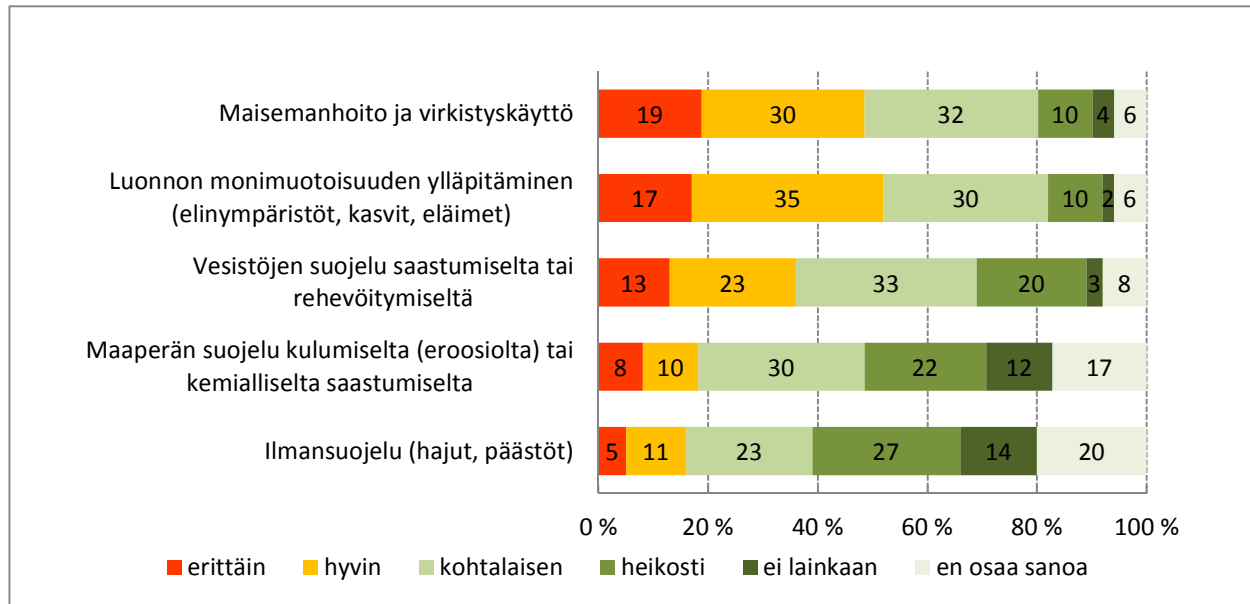
Kuva 8. Mitkä tekijät vaikuttivat siihen, minkä erityistukisopimuksen/ei-tuotannollisen investoinnin olette valinneet, % (n=105).

Merkittävimmät ympäristöhoidon tarpeet liittyvät omalla tilalla ja sen ympäristössä vastanneiden mukaan useimmin maisemanhoitoon ja virkistyskäyttöön (kuva 9.). Lähes yhtä moni eli noin neljännes vastanneista arvioi luonnon monimuotoisuuden ylläpitämiseen liittyvät tarpeet tai ympäristöriskit merkittäviksi. Vesistöjen suojeluun liittyvät ympäristöhoidon tarpeet arvioi merkittäviksi noin joka viides vastaaja. Maaperän suojeluun mm. kulumiselta sekä ilmansuojeluun liittyvät ympäristöhoidon tarpeet koettiin selvästi harvemmin merkittäviksi, useimpien arvion mukaan näihin asioihin ei liity lainkaan ympäristöhoidon tarpeita /ympäristöriskiä tai vai pieni tarve /riski omalla tilalla ja sen lähiympäristössä. Kaksi vastaajaa nimesi jonkin muun ympäristöriskin tai tarpeen ympäristönhoidolle.

Kuva 9. Kuinka kuvaisitte oman tilaanne ja sen lähiympäristön ympäristöhoidon tarpeita ja ympäristöriskejä (n=101-102).

Arviot tarjolla olleiden ympäristötuen erityistukisopimusten /ei-tuotannollisten investointien käyttökelpoisuudesta suhteessa oman tilan ympäristöhoidon tarpeisiin ovat samoilla linjoilla kuin arviot ympäristöriskeistä (kuva 10.). Toisin sanoen tukien ja sopimusten käyttökelpoisuus arvioitiin suurimmaksi niiden kokonaisuuksien osalta, joissa myös hoitotarpeet arvioitiin suurimmiksi. Toki tämä voi johtua myös siitä, että nämä tuet tunnetaan paremmin. Maaperän suojelelun ja ilmansuojelelun osalta tuet arvioi heikosti tai ei lainkaan käyttökelpoisiksi merkittävä osuus vastanneista (34-41 %).

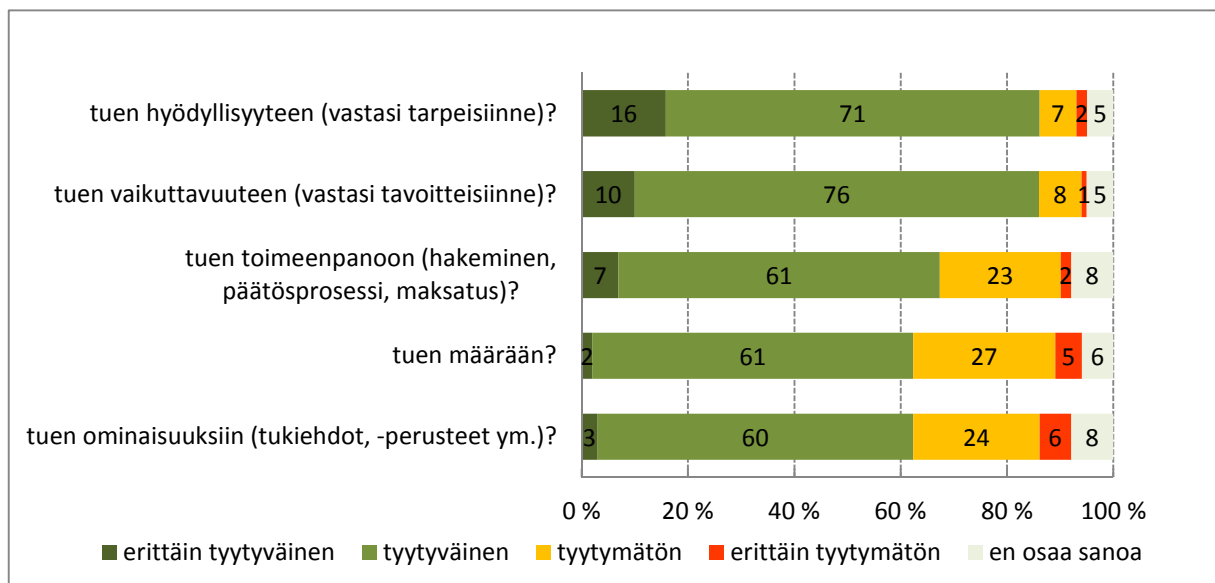
Kuva 10. Kuinka käyttökelpoisia tarjolla olleet ympäristötuen erityistukisopimukset /ei-tuotannolliset investoinnit ovat oman tilan ja sen lähiympäristön ympäristöhoidon tarpeiden ja ympäristöriskien suhteen (n=97-101).

Merkittävimmäksi ympäristöhyödyksi oman tilan osalta nostettiin useimmin maisemanhoito ja sen säilyttäminen avoimena, usein laiduntavien eläinten avulla. Tämän toi esille noin 20 vastaajaa. Luonnon monimuotoisuuden parantamisen /säilymisen, vesistöjen tilan parantamisen /heikkenemisen hidastamisen sekä erilaiset peltojen kuntoon ja viljelytapoihin liittyvät asiat (viljelyn monipuolistaminen, parempi viljelykierto & ravinteidenpidätyskyky, peltojen kasvipeitteisyys, lannan parempi hyödyntäminen) toi esille kunkin noin 10 vastaajaa. Muutama mainitsi erikseen viljelyn ilman ”myrkkijä” eli torjunta-aineita ja kemiallisia lannoitteita tai näiden vähentämisen sekä pellon kunnan /viljavuuden parantumisen. Lisäksi yksittäisissä kommentteissa merkittävimpana hyötynä mainittiin yleisen ilmapiirin koheneminen kylällä, maatalan ympäristöasioiden merkityksen korostuminen, elämykset (kukkivat pellot, ruisrääkän laulu) sekä toiminnan jatkuminen.

Ympäristötuen erityistukisopimuksiin ja ei-tuotannollisten investointien tukeen oltiin yleisesti ottaen tyytyväisiä (kuva 11.). Lähes kaikki olivat tyytyväisiä, osa erittäin tyytyväisiä, sopimusten ja tukien hyödyllisyyteen ja vaikuttavuuteen. Selvä enemmistö oli tyytyväinen myös tukien määrään, ominaisuuksiin (mm. tukiehdot ja -perusteet) sekä toimeenpanoon, joskin näihin tyytymättömien osuuskin oli huomattava. Useimmin (muutamia vastaajia) kritisoitiin monimutkaista ja byrokraattista hakuprosessia. Lisäksi parin vastaajan mielestä sitoumusajaksi on liian pitkä. Sopimuskauden keston liittyen tuotiin kohtuuttomana ehtona esille perinnebiotooppien hoidon osalta se, että jos sopimuksen joutuu muusta syystä kuin sairauden takia keskeyttämään, niin sopimuskauden siihen asti maksetut tuet tulee palauttaa. Yksittäisissä vastauksissa tuli lisäksi esille muita asioita, kuten maksatusten painottuminen loppuvuoteen

(kustannukset syntyvät alkukesästä alkaen), vaatimusten lisääntyminen tukipäätöksen jälkeen, hakuaikojen päällekkäisyys ja erityistukien riippuvuus ympäristötuesta. Toisaalta eräs vastaaja mainitsi asiantuntevat ihmiset, jotka innostivat erityistukisopimusten tekoon.

Kuva 11. Kuinka tyytyväinen olette kaiken kaikkiaan ympäristötuen erityistukisopimusten ja ei-tuotannollisten investointien tuen osalta.. (n=102-104).

Johtopäätökset

Tilanpidon aloittamistuki on tärkeä, noin kolmannes viljelijöille suunnattuun kyselyyn vastanneista arvioi, ettei tilanpitoa olisi aloitettu lainkaan ilman tukea. Lisäksi joka kolmas kertoi tuen aikaistaneen tilanpidon aloittamista. Tukea saaneet olivat siihen hyvinkin tyytyväisiä, etenkin tuen hyödyllisyyteen (vastasi tarpeisiin) ja vaikuttavuuteen (vastasi tavoitteisiin). Tuen toimeenpanossa sen sijaan osa näki kehittämisen varaa, vajaa viidennes eli muutama vastaaja oli erittäin tyytymätön toimeenpanoon (hakijan kohteluun ELY-keskuksessa).

Maa- ja puutarhatalouden investointitukea on alueella vastausten perusteella saatu yleisimmin maito- tai nautakarjatalouden investointeihin ja elinkeinosuunnitelman toteuttamiseen. Tuen merkitys nähtiin investoinnin kannalta oleelliseksi, noin 60 % vastanneista ei olisi toteuttanut investointia ilman tukea. Tuen avulla on pystytty laajentamaan toimintaa (kannattavalle tasolle), parantamaan työympäristöä ja rakennus- tai laitekantaa sekä tätä kautta turvaamaan tilanpidon jatkuminen. Investointitukeen oltiin pääsääntöisesti hyvinkin tyytyväisiä, toimeenpanossa runsas neljäsosa vastanneista näki kuitenkin kehittämisen varaa (työläs ja pikkutarkka prosessi).

Ympäristötuen erityistukisopimuksista suosituimpia olivat vastanneiden joukossa luonnonmukainen tuotanto (36 % vastanneista), perinnebiotooppien hoito (32 %), luonnon/maiseman monimuotoisuus (27 %), alkuperäisrotujen kasvattaminen (14 %) ja suojavyöhyke (10 %). Siihen, mikä erityistukisopimus tai ei-tuotannollinen investointi on valittu toteutettavaksi, on vaikuttanut useimmilla juuri ympäristön tilan parantaminen, noin puolella vastanneista myös taloudellinen tuotto. Tukien ja sopimusten käyttökelpoisuus arvioitiin suurimmaksi niiden kokonaisuuksien osalta, joissa myös hoitotarpeet arvioitiin suurimmiksi eli maisemanhoito ja virkistys, luonnon monimuotoisuus ja myös vesistöjen suojelu. Näistä kahden ensin mainitun kokonaisuuden osalta noin joka toinen vastaaja ja vesistöjen suojelun osalta runsas kolmannes näki tuet erittäin tai hyvin käyttökelpoisiksi. Ympäristötuen erityistukisopimukseen ja ei-tuotannollisten investointien tukeen oltiin yleisesti ottaen tyytyväisiä, etenkin niiden hyödyllisyyteen ja vaikuttavuuteen. Selvä enemmistö oli tyytyväinen myös tukien

määrään, ominaisuuksiin (mm. tukiehdot ja -perusteet) sekä toimeenpanoon, joskin näihin tyytymättömien osuuskin oli huomattava. Tuen määrään ja ominaisuuksiin tyytymättömiä oli noin 30 % vastanneista. Useimmin, eli muutamat vastaajat, kritisoitiin monimutkaista ja byrokraattista hakuprosessia.

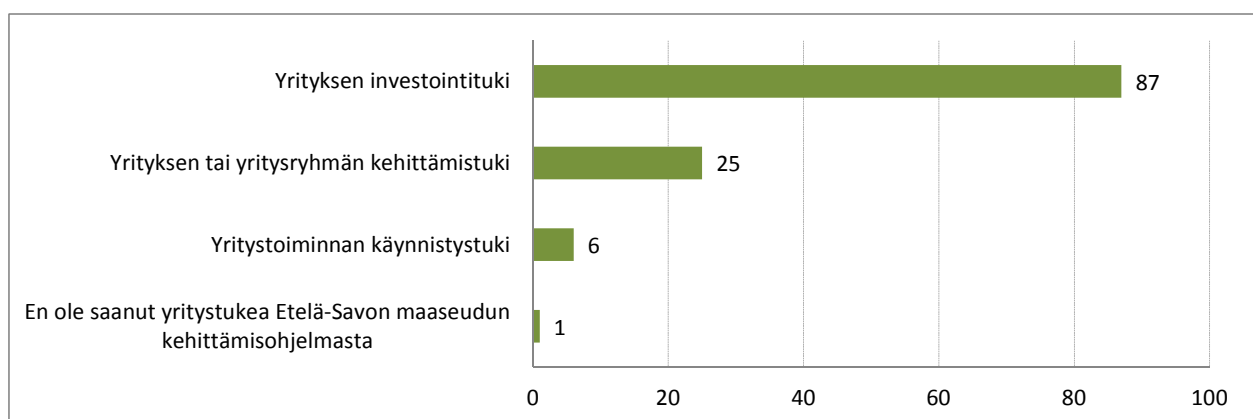
Suosituks

Maatilojen tuet eli tilanpidon aloittamistuki, maa- ja puutarhatalouden investointituki sekä ympäristötuen erityistukisopimukset ja ei-tuotannolliset investoinnit ovat niitä hakeneille ja saaneille viljelijöille merkittäviä. Ne koetaan hyödyllisiksi ja vaikuttaviksi eli ne vastaavat tarpeisiin ja tavoitteisiin. Nämä tuet edistävät etenkin perusmaatalouden säilymistä ja kehittymistä. Samalla ne luovat edellytyksiä myös muulle yritystoiminnalle sekä viihtyisälle asuin- ja vierailuympäristölle maaseudulla. Niinpä on syytä huolehtia, että ne tai vastaavat toimet ovat käytettävissä jatkossakin maaseudun kehittämisessä.

Tukien vaikuttavuutta ja etenkin houkuttelevuutta vähentää kuitenkin niiden toimeenpanon monimutkaisuus (ml. tukiehdot). Tukien haku- ja maksatusprosessia on syytä mahdollisuuksien puitteissa pyrkiä keventämään. Tukiehtojen osalta, mikäli niihin ei voida vaikuttaa, niistä tulee ainakin tiedottaa mahdollisimman selkeästi ja yksiselitteisesti potentiaalisille hakijoille.

6.2 Yritystuet

Luvussa tarkastellaan ilman maatilataustaa toimivien maaseudun mikro- ja pienyritysten ja maatilataustaisten yritysten (monialatilojen) näkemyksiä yritystoiminnan tukemista. Vastaajia pyydettiin valitsemaan esitetyistä tukivaihtoehdoista, mitä tukia he ovat saaneet vuosina 2007–2012 tai mistä tukimuodoista heillä on myönteinen tukipäätös. Moni vastaaja ilmoitti saaneensa useampia tukia kuin yhden, minkä vuoksi seuraavassa kuvassa esitetyt lukumäärät ovat yhteensä jonkin verran suuremmat kuin kysymykseen vastanneiden lukumäärä. Selvästi eniten vastaajat ovat saaneet yrityksen investointitukia³ – yhteensä 95 vastaajasta 87 vastaajalla oli investointituesta omakohtaista kokemusta. Vastaajista 25 kertoi saaneensa yrityksen tai yritysryhmän kehittämistukea, kuusi käynnistystukea ja yksi vastaaja oli sellainen, joka ei ole ohjelmasta saanut tukea. Seuraavassa näistä kaikista tuista käytetään nimitystä yritystuki.

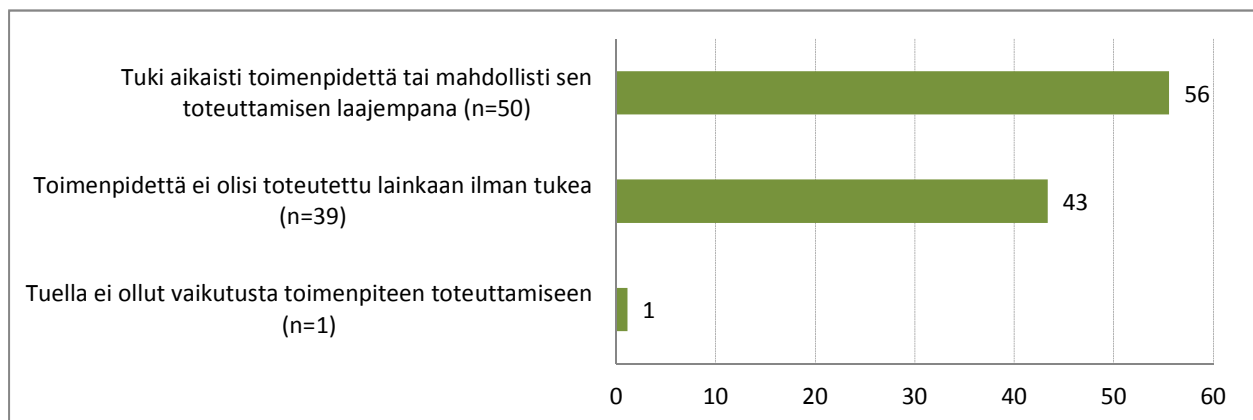
Kuva 12. Vastaajien jakauma kysymyksessä, mitä seuraavista tuista (tai myönteisen tukipäätöksen) olette saanut vuosina 2007–2012, kpl (n=95).

³ Maa- ja puutarhatalouden investointitukea koskeviin kysymyksiin oli vastannut 16 henkilöä, jotka kertoivat saaneensa tukea mökkirakentamiseen /yleensä matkailuun. Todellisuudessa kyse on yritystuen investointituesta. Näiden 16 henkilön vastaukset eivät juurikaan eroa tässä luvussa esitetystä. Ainoastaan tyytyväisyys tuen toimeenpanoon oli heikompi (lähes puolet oli tyytymättömiä tuen toimeenpanoon) kuin investointitukea saaneilla keskimäärin.

Sellaisilta vastaajilta, jotka kertoivat saaneensa kahta tai useampaa yritystuen tukimuotoa ohjelmakauden aikana, pyydettiin arvio siitä, mikä ko. tuista oli heille tärkein. Ylivoimaisesti tärkeimpänä yritystukea pidettiin yrityksen investointitukea: vastaajista 95 % nosti sen tärkeimmäksi tukimuodoksi. Jäljelle jäävä 5 % vastaajista pitää tärkeimpänä yrityksen tai yritysryhmän kehittämistukea.

Kyselyvastaajia pyydettiin vastaamaan tukea koskeviin kysymyksiin tämän heidän mielestään tärkeimmän tuen näkökulmasta, minkä vuoksi jatkossa yritystukea koskevissa kysymyksissä painottuvat selvästi investointitukea saaneiden ja sitä tärkeimpänä tukimuotona pitäneiden mielipiteet. Puolet näistä tuista on käytetty rakennusinvestointeihin, 44 % kone- tai laitehankintoihin ja 6 % kehittämiseen.

Kuvaan 13. on koottu vastaajien näkemys siitä, mikä oli yritystuen merkitys toimenpiteen toteuttamiseen. Runsaat puolet vastaajista (56 %) kertoi tuen aikaistaneen toimenpidettä tai mahdollistaneen sen toteuttamisen laajempaan, kun noin 40 % vastaajista arvioi, ettei toimenpidettä olisi toteutettu ollenkaan ilman tukea. Vain yksi vastaaja (1 %) totesi, ettei yritystuella ollut vaikutusta toimenpiteen toteuttamiseen.

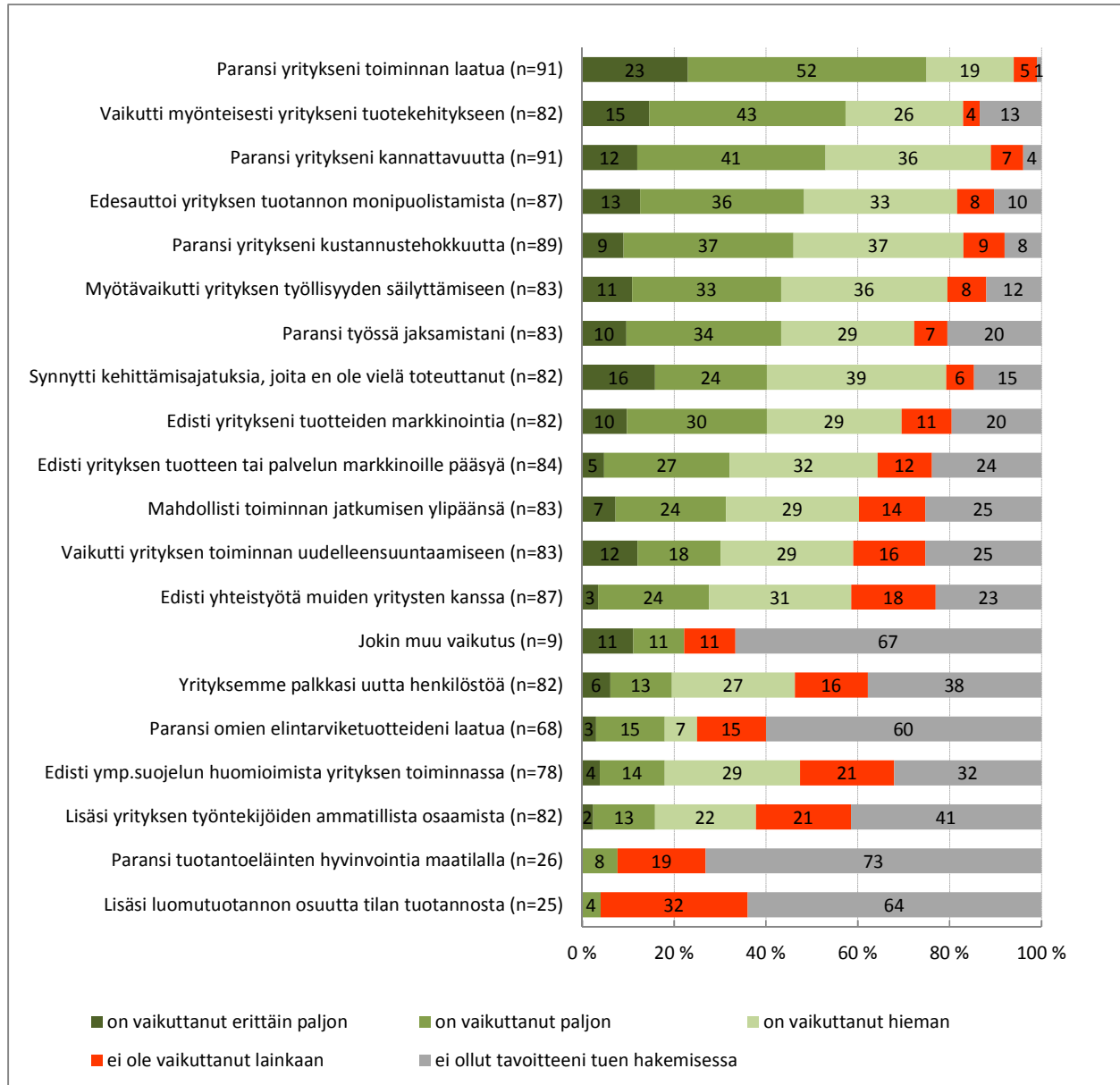

Kuva 13. Yritystuen merkitys toimenpiteen toteuttamiseen, % (n=90).

Arvioinnissa kiinnostavan osion muodosti yritystukia saaneiden monialatilojen ja muiden maaseutuyritysten vastaajien näkemykset valitsemansa tärkeimmän tukimuodon (suuri osa siis investointitukia) vaikutuksesta erilaisille yritystoiminnan osa-alueille. Kuvaan 14. on koottu vastaajien arviot tuen vaikutuksista siten, että kuvassa ylimpänä ovat ne asiat, joissa tuen vaikutusta on pidetty suurimpana ja kuvaa alaspäin luettaessa tuen merkitys vähenee. Pari väittämää (tuotantoeläinten hyvinvoinnin parantaminen, luomutuotannon osuuden lisääminen) oli mukana vain maataloilta suunnatussa kyselyssä.

Tuen vaikutuksista kolmen kärjen muodostavat yritysten toiminnan laadun parantaminen, myönteinen vaikutus yritysten tuotekehitykseen ja yritysten kannattavuuden parantaminen. Näistä toiminnan laadun parantaminen vielä erottuu muusta kolmikosta selvästi; jopa 75 % vastaajista kokee tuen vaikuttaneen asiaan paljon tai erittäin paljon. Myös kolmikoston muiden väittämien kohdalla yli puolet vastaajista pitää tuen vaikutusta suurena tai erittäin suurena. Yritystuen vaikutuksista yritysten toiminnan laadun sekä kannattavuuden parantamiseen tulee vielä erikseen huomata, että kyseiset asiat ovat olleet lähes kaikkien vastaajien tavoitteena tuen hakemisessa. Yritystuella on ymmärrettävästikin suhteellisesti heikoimmat vaikutukset juuri monialatilojen kyselyn puolella kysytyihin tuotantoeläinten hyvinvoinnin parantamiseen sekä luomutuotannon osuuden lisäämiseen, sillä näitä varten on maatalouspuolella ympäristötuen erityistuet.

Kuvassa yhtenä väittämänä on 'jokin muu vaikutus'. Sen kohdalla yhdeksän vastaajaa valitsi jonkin vaihtoehdon, mutta heistä kuusi totesi, ettei hänellä ole ollut yritystukea hakiessa mitään muuta vaikutustavoitetta. Jäljelle jäävistä kolmesta vastaajasta kaksi, joilla tällainen tavoite on ollut, yksilöi tavoitteen toisessa tapauksessa koko lähiseudun matkailun edistämiseksi ja toisessa työergonomian ja työssä jaksamisen parantamiseksi.

Kuva 14. Millainen vaikutus tärkeimmäksi katsomallanne yritystuella on ollut toiminnallenne?

Vastaajia pyydettiin myös omin sanoin kertomaan, mikä heidän tärkeimmäksi katsomansa tuen ja sillä toteutettujen toimien merkittävin vaikutus on ollut yritykselle tai minkä he ennakoivat sen olevan, jos toimenpiteitä ei ole vielä toteutettu. Monet vastaajat toistivat edellä esitettyjä ja edellisessä kuvassa näkyviä ns. yleisiä vaikutuksia, mutta niiden lisäksi vastauksista nousi hyviä esimerkkejä erilaisista tilanteista yksittäisten vastaajien kohdalla:

- ”En olisi muuten aloittanut näin mittavaa lomamökkien vuokraustoimintaa.”
- ”Juhla- ja majoitustilojen korjauksen johdosta yrityksemme tuotteet ja tunnettavuus nousivat ja saimme merkittävästi lisää liikevaihtoa.”
- ”Kuivatuskapasiteetin lisäys poisti pullonkaulan viljankorjuuketjusta.”
- ”Laajennus pystyttiin toteuttamaan suurempana.”

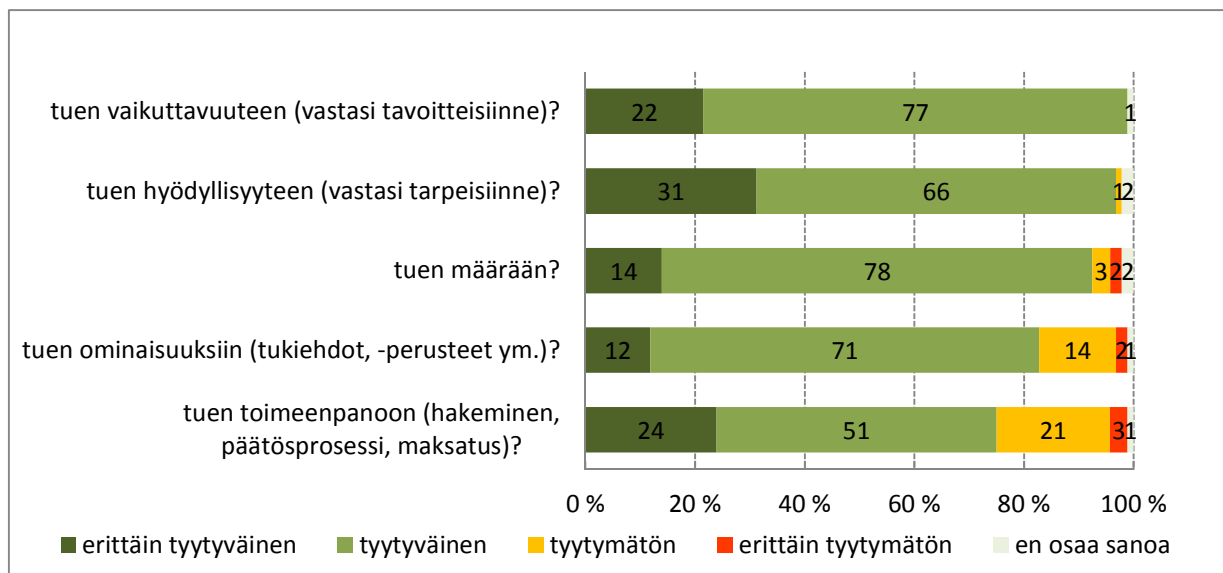
- *"Mahdollisuus sukupolvenvaihdokseen."*
- *"Mikäli emme olisi saaneet tukea, emme pystyisi valmistamaan tuotteita siinä laajuudessa kuin nyt."*
- *"Näin kaukana kaikista palveluista toimivan matkailuyrityksen pitää kyetä täyttämään matkailijan kaikki kolme perustarvetta: majoitus, ruoka ja tekeminen. Kun saamme investoinnit tehtyä, voimme tarjota näitä kaikkia. Ravitsemus- ja ohjelmapalveluihin saamme asiakkaita myös mökkiläisistä ja vakituksista asukkaista. Tästä tulee pienimuotoinen toimintakeskus, joka lisää matkailua koko alueelle."*
- *"Paransi toiminnan laatua. Yrityksen tilat ovat siistit ja toiminnalliset. Tilat täyttävät myös vuoden 2014 voimaan astuvat uudet kriteerit."*
- *"Perinteitä kunnioittavan rakennuskannan ylläpito ja kunnostus ottaen huomioon ympäristön suojelun, vanhojen tilojen nykyaikaistaminen kuitenkin säilyttäen perinteitä ja historiaa --> asiakkaita myös tulevaisuudessa."*
- *"Saatiin toimivat ja tarkoituksen mukaiset työtilat, joissa on ilo työskennellä!"*
- *"Sain pidettyä perheyryksemme kannattavana ja työllisyyden melko hyvänä."*
- *"Todennäköisesti tila säilytti elinkelpoisuutensa myös seuraavalle sukupolvelle."*
- *"Yritys selvisi huonojen aikojen yli uudella toimintamuodolla."*
- *"Yritystoiminta ei olisi jatkunut ilman investointia ja ilman tukea emme olisi investoineet."*

Arvioinnissa pyrittiin selvittämään, millaiset asiat ovat olleet tuetun toiminnan onnistumisen takana. Kyselyissä vastaajia pyydettiin pohtimaan, mikä heidän mielestään vaikutti eniten tuetun toiminnan keskimääräistä parempaan onnistumiseen. Eniten he toivat esille tukirahoitukseen eri tavoin liittyviä asioita: toteutus laajemmassa mittakaavassa tuen mahdollistamana kuin ilman tukea, rahoituksen saaminen ylipäänsä sekä toteutusaikataulun nopeutuminen tuen ansiosta. Varsinaisesti prosessin onnistumiseen viitattiin vastauksissa, joissa korostettiin varsinkin itse toimenpiteen hyvän suunnittelun olleen onnistumisen taustalla; siihen liittyen esiin nostettiin selkeä toiminta-ajatus, tavoitteet, tarkka ja onnistunut budjetointi sekä aikataulutuksen onnistuminen. Muutamat vastaajat toivat onnistumisen taustalta esiin kokemuksen, ammattitaidon ja asiantuntemuksen eri toimijoilla. Lisäksi yhtä useammin mainittiin onnistumisen taustalta ELY-keskuksen toiminta, hyvä markkinatilanne, yhteistyön onnistuminen eri tahojen kanssa sekä vastaajan tai hänen perheensä oma panos.

Keskimääräistä heikomman onnistumisen taustalta nostettiin huomattavasti vähemmän syitä esiin eli kyselyyn vastanneiden tuella toteutetut toimet ovat tämän kysymysparin (parempi onnistuminen / heikompi onnistuminen) perusteella toteuttajien itsensä mielestä enemmän hyvin kuin huonosti onnistuneita. Heikompaan onnistumiseen kerrottiin vaikuttaneen yhteistyökumppanin toiminnan lopettaminen, markkinakehitys, tuotantosuunnan hiipuminen, epäonnistunut tavarantoimittajan valinta sekä työvoiman korkeat sivukulut. Mikään näistä asioista ei toistunut yhtä useammassa vastauksessa vaan ne jäivät yksittäisiksi huomioiksi.

Vastaajia pyydettiin vielä arvioimaan, onko heidän tärkeimmäksi katsomansa yritystuki mahdollistanut toiminnan jatkamisen markkinaehtoisesti eli ilman tukirahoitusta. Tässä suhteessa tuki on kohdistunut varsin hyvin ja ollut vaikuttavaa, sillä noin 83 % vastaajista kertoi markkinaehtoisesta toiminnan toteutuneen, kun noin 17 %:n kohdalla se on jäänyt toteutumatta. Suunnilleen samassa suhteessa vastaajat antoivat myös tarkempaa lisätietoa joko toiminnan jatkumisesta markkinaehtoisesti tai siitä, ettei tuen avulla ole päästy markkinaehtoiseen toimintaan. Markkinaehtoiseen toimintaan siirtymiseen ovat myönteisesti vaikuttaneet toiminnan saaminen ylipäänsä kannattavaksi, liiketoiminnan monipuolistuminen, tuotteen laadun paranemisen myötä siitä saatu parempi hinta, liikevaihdon kasvu, toiminnan laajentaminen ja mahdollisuus paremmin vastata kysyntään. Sitä vastoin yhdessä tapauksessa kysymys oli niin pienestä investoinnista, ettei riittävää vaikutusta saatu aikaan, ja toisessa tapauksessa merkittävä tilaaja lopetti kyseisen tuotteen käytön kokonaan.

Arvioinnissa selvitettiin, kuinka tyytyväisiä yritystukien saajat ovat olleet kaiken kaikkiaan tärkeimmäksi katsomansa tuen osalta (kuva 15.). Saatujen vastausten perusteella tukeen ollaan keskimäärin varsin tyytyväisiä. Tyytymättömyyttä on eniten ilmassa tuen toimeenpanoon liittyen eli tuen hakemisessa, päätösprosessissa ja/tai maksatuksessa koetaan olevan hankaluutta; noin neljäsosa vastaajista oli tuen toimeenpanoon tyytymätön, osin jopa erittäin tyytymätön. Tuen ominaisuudet eli tukiehdot, -perusteet ym. nostavat esiin tyytymättömyyttä noin 16 prosentissa vastaajia. Muilta osin vastaajat ovat tukiin jokseenkin tyytyväisiä. Tyytyväisyys näkyy varsinkin suhtautumisessa tuen vaikuttavuuteen ja hyödyllisyyteen.

Kuva 15. Kuinka tyytyväinen olette kaiken kaikkiaan tärkeimmäksi katsomanne yritystuen osalta... (n=92-93).

Vastaajille annettiin mahdollisuus omin sanoin perustella tai tarkentaa edellä antamaansa vastausta tyytyväisyydestään tukeen eri näkökulmista. Noin viidesosa saaduista kommentista koski myönteisiä asioita tukeen liittyen, mutta pääosin kommentteissa tuotiin esiin syitä tyytymättömyyteen. Eniten myönteisiä huomioita kohdistui siihen, että tukiprosessiin sen eri vaiheissa sai tarvittaessa apua ja yhteistyö rahoittajan kanssa toimi hyvin. Näissä kommentteissa prosessia pidettiin ylipäänsä asiallisena, eikä liian vaikeana. Joku vastaaja jopa totesi hankkeensa toteutuksen olleen ”yllättävän helppo byrokratian osalta”. Lisäksi kiitosta sai sopivaksi osoittautunut tuen määrä.

Kuten edellä todettiin, kriittiset huomiot (21 kpl) saivat pääosan sanallisissa kommentteissa. Näin siitäkin huolimatta, että kuten edellä todettiin, vastaajat ovat asiaan liittyen kokonaisuudessaan hyvin tyytyväisiä. Eniten arvosteltiin tuen hakemisen ja saamisen byrokraattisuutta yleensä tai johonkin tukiprosessin vaiheeseen liittyen; tällaista byrokratiakritiikkiä oli vastauksista yli puolessa. Prosessia pidettiin monimutkaisena, pikkutarkkana ja työläänä. Osansa arvostelusta sai etenkin tukien hakeminen mutta myös maksatushakemuksen tekeminen.

Tuen hakuun liittyvänä haasteena yksilöitiin mm. se, että hakuvaiheessa koko projektin kustannusten arvioiminen on hankalaa, jopa mahdotonta, minkä vuoksi pitäisi voida käyttää jotain laskennallista ohjearvoa esimerkiksi rakennuskustannuksille ja irtaimistohankinnoille. Nyt pettymystä oli aiheuttanut mm. se, ettei jotain investoinnin osaa voitu etukäteen arvioida, minkä vuoksi se jäi kokonaan tuen ulkopuolelle. Myös tarjouspyyntöjen tekeminen jo tuenhakuvaiheessa koettiin työläänä. Lisäksi hakulomaketta pidettiin vaikeaselkoisena.

Maksatusvaiheeseen liittyvää tyytymättömyyttä taustoitettiin parissa kommentissa. Liian jäykkänä käytäntönä pidettiin esimerkiksi sitä, ettei rakennuskustannuksissa säästynyttä rahaa voida siirtää projektin sisällä toiseen kustannuspaikkaan, jossa kuluja on syntynyt ennakoitua enemmän. Myös maksatushakemuksen tositteiden perusteellista esittämistä pidettiin vaikeana. Eräs vastaaja ehdotti siihen liittyen, että tuensaajat tulisi ohjeistaa perustamaan hankkeelle oman tilin ja suorittamaan kaikki hankinnat laskulla. Lisäksi oman työn ja kulujen huomioimatta jättäminen koettiin isoksi puutteeksi.

Parissa kommentissa todettiin tukimäärien jääneen pienemmiksi kuin oli alun perin ollut tietona, mm. eräs vastaaja kertoi, ettei osittain jo myönnettyjä tukikustannuksia hyväksytykään maksatusvaiheessa. Yhdessä kommentissa puolestaan päiviteltiin saatujen tukien pienuutta ja todettiin, etteivät ne ”vastaa tätä päivää todellisten rakennuskustannusten osalta”. Yksi vastaaja kertoi pienen rahamäärän siirtämisessä yli tilikauden olleen maksatusvaiheessa hankaluuksia. Yhdessä kommentissa pidettiin vaatimusta viiden vuoden määräajasta yrityksen toiminnasta tuen saamisesta lukien liian pitkänä nopeasti kuluvan kaluston vuoksi.

Johtopäätökset

Lähes kaikki vastaajat, joilla on kokemusta yritystuen eri tukimuodoista, pitivät omalla kohdallaan tärkeimpänä tukimuotona yrityksen investointitukea. Yritystuki on merkittävä kädenojennus tuen saajalle. Yritystukea saaneet kokivat tuen tärkeäksi etenkin siinä merkityksessä, että sen avulla pystytään aikaistamaan toimenpidettä tai toteuttamaan toimenpide laajempaan. Tämän lisäksi kaksi viidestä yritystuella toteutetusta toimenpiteestä olisi tuen saajien arvion mukaan jäänyt kokonaan toteuttamatta ilman tukea.

Yritystuella on vaikutettu etenkin yritysten toiminnan laadun parantamiseen, tuotekehitykseen ja kannattavuuteen.

Maaseudun kehittämissuunnitelmasta kohdistetut yritystuet ovat suurelta osin täyttäneet tavoitteen, jossa tuen avulla toimintaa pystytään jatkamaan yrityksissä markkinaehtoisesti ilman myöhempää tukitarvetta. Enemmän kuin neljä viidestä vastanneesta yritystuen saajasta kertoo markkinaehtoisuuden toteutuneen tai tulevan toteutumaan. Markkinaehtoiseen toimintaan siirtymiseen ovat vaikuttaneet myönteisesti toiminnan saaminen ylipäänsä kannattavaksi, liiketoiminnan monipuolistuminen, tuotteen laadun paranemisen myötä siitä saatu parempi hinta, liikevaihdon kasvu, toiminnan laajentaminen ja mahdollisuus paremmin vastata kysyntään.

Tuetun toiminnan keskimääräistä paremman onnistumisen taustalla näkyy etenkin toimenpiteen hyvä suunnittelu eli selkeä toiminta-ajatus, osuvat tavoitteet, tarkka ja onnistunut budjetointi sekä onnistunut aikataulus. Myös kokemus, ammattitaito ja asiantuntemus erottuvat onnistumisten taustalta.

Yritystukien saajat ovat olleet tärkeimpänä pitämäänsä tukeen keskimäärin varsin tyytyväisiä. He olivat varsin tyytyväisiä tuen vaikuttavuuteen ja siitä saatuun hyötyyn. Jonkin verran tyytymättömyyttä esiintyi tuen toimeenpanoon liittyen. Kritiikin kohteena oli varsinkin tuen hakemisen ja saamisen byrokraattisuus. Eniten myönteistä palautetta annettiin saadusta avusta tukiprosessin eri vaiheissa ja rahoittajan kanssa hyvin sujuneesta yhteistyöstä.

Suosituks

Kohderyhmä nostaa investointituet (saamistaan yritystuista) tärkeimmäksi tukimuodoksi ja niiden avulla päästään hyvin kiinni markkinaehtoiseen toimintaan. Myös arvioinnin muu tiedonhankinta vahvistaa, että yritystukien kohdalla on päästy hyviin tuloksiin Etelä-Savon maaseudun kehittämisessä. Yritystukien hyöty kohdistuu suoraan alueen yrityksiin, yrittäjiin

ja työntekijöihin ja sitä kautta mm. vahvistaa maaseudun elinvoimaisuutta. Tätä tukimuotoa onkin syytä painottaa myös jatkossa.

Tuettavien toimenpiteiden hyvästä suunnittelusta on hyvä pitää kiinni, vaikka tukiprosessia muuten pitääkin saada kevyemmäksi. Rahoittajasta annettu palaute hyvän yhteistyön tekijänä antaa myös vahvan perustan kehittämistyölle jatkossa, kunhan tukiprosessia saadaan muuten helpotettua menettelyiltään kevyemmälle tasolle.

6.3 Tiedotus-, koulutus- ja kehittämishankkeet

Hanketoiminnassa on kyse julkis- ja yksityisoikeudellisten yhteisöiden tai säätiöiden (mm. oppilaitokset, kunnat, yhdistykset ja järjestöt) toteuttamista tiedotus-, koulutus- tai kehittämishankkeista ja niille myönnettyistä tuista. Maaseudun kehittämistä tukevia hankkeita toteuttavia tahoja on Etelä-Savossa melko vähän. Useat niistä ovat mukana tässä arvioinnissa ELY-keskuksen sidosryhmille tehdyissä haastatteluisissa.

Hanketoiminnan onnistumiset

Hanketoteuttajat ja muut sidosryhmien edustajat toivat esille hanketoiminnan onnistumisia niin hankkeiden toimintatapojen kuin saavutettujen tulosten näkökulmasta. Onnistuneina toimintatapoina muutamat mainitsivat yhteistyön eri toimijoiden kesken ja sitoutuneen toiminnan niin hankkeen toteuttajien kuin osallistujien taholla. Sitoutumisen merkitys tulee hyvin esille seuraavassa kommentissa: *”Aloitimme pari vuotta sitten hankkeen, jossa korostettiin viljelijöiden sitoutumista sen toimintaan. Ennakkovalmistelu oli tärkeä osa. Saimme porukan mukaan, tulokset olivat hyvät. Toimittiin yhdessä ja tilakohtaisesti. Lähestymistapa toi sen vahvan tuloksen. Käytettiin modernia verkostotaloutta; jokainen tiesi vastuunsa, myös kouluttajat koulutettiin asiaan etukäteen.”*

Myös viranomaishaastatteluisissa (ELY-keskuksen edustajia) onnistuneina pidettiin hankkeita, joissa on tunnistettu selkeä tarve toiminnalle ja sitä kautta sitoutuminen toimintaan (yritysten osalta varsinkin). Jos hankeidea lähtee aidosta tarpeesta ja hankkeen toteuttajilta /kohdejoukolta itseltään, sitoutumisen aste on omaa luokkaansa. Toisaalta myös muualta tai aiemmin saadut hyvät kokemukset voivat edistää hankkeen onnistumista, tästä esimerkkinä mainittiin metsäalan hankkeet, joissa on myös usein selkeästi mitattavat tavoitteet. Toimintaryhmyyden vahvuutena tuotiin tässä kohtaa esille ihmisten aktivoiminen ja kannustaminen kädestä pitäen – on saatu liikkeelle tahoja, jotka eivät välttämättä olisi muuten lähteneet. Hanketoimijat toivat lisäksi yksittäisinä mainintoina esille hankehallinnoinnin kehittymisen sinänsä ja pysyvien toimintamallien rakentamisen.

Tulosten osalta hanketoimijat mainitsivat hankkeiden onnistumisina yksittäisten hankkeiden tuloksia ja toisaalta hanketoiminnan tuloksia laajemminkin. Mainittiin kehitetyn uusia toimintatapoja ja palveluita, kuten pienryhmätoimintaa ja benchmarkkausta, joiden kautta yrittäjät voivat löytää toisiltaan parhaita käytäntöjä. Hankkeissa ja hankkeilla tehty yhteistyö ja vuorovaikutus yrittäjien kesken kuin myös kylissä (mm. nuorille suunnatut hankkeet, talkootyö) tuotiin muutamissa kommentteissa esille. Pari vastaajaa toi esille onnistuneiden hankkeiden aikaansaaman innostuksen ja onnistumisen tunteen sekä positiivisen vireen syntymisen, jotka vaikuttavat hankkeen päättymisen jälkeenkin. Konkreettisine tuloksina mainitaan investoinnit, yritysten yhteistyö, laajakaistaverkon rakentaminen, typen vähentäminen pelloilta ja tutkimustulosten siirtäminen onnistuneeksi liiketoiminnaksi. Onnistuneita hankkeita on toteutettu vastausten mukaan lisäksi vihannesviljelyn, luomun ja bioenergian aloilla.

ELY-keskuksen toiminta hankkeiden toteutuksen näkökulmasta

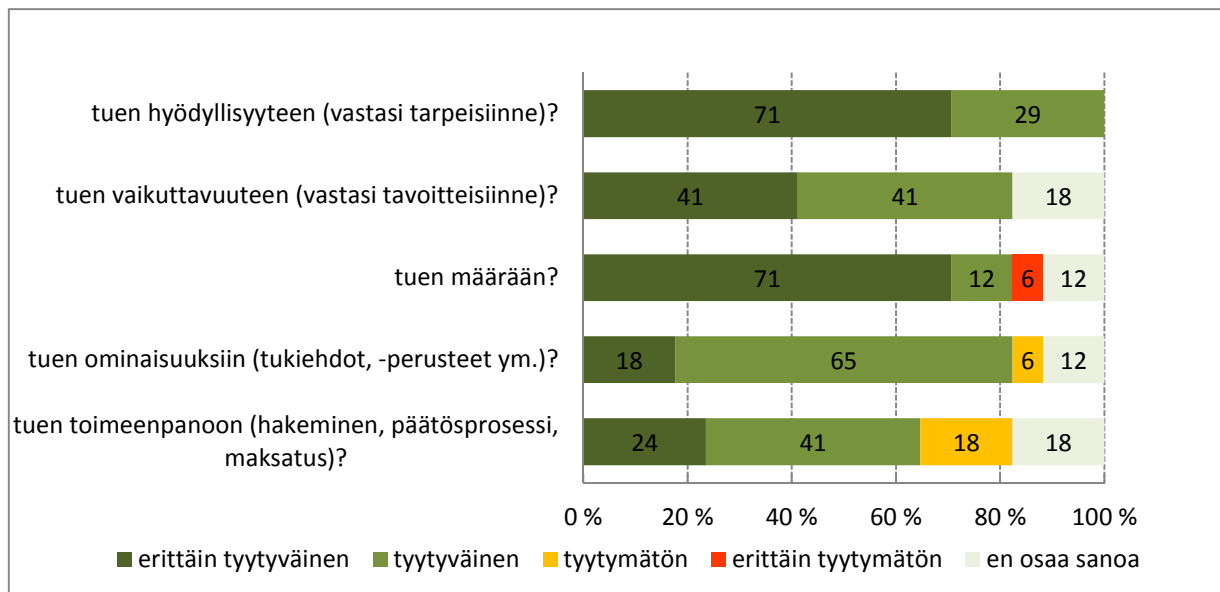
Yhteistyö Etelä-Savon ELY-keskuksen kanssa ja ELY:n toiminta sai alueen hanketoteuttajilta ja muilta sidosryhmiltä erittäin hyvät arviot. Suurin osa haastatelluista koki yhteistyön sujuneen hyvin, jopa erinomaisesti. ELY:stä on saatu tietoa ja vastauksia, yhteistyö on ollut mutkatonta ja keskustelemaa. Hankkeen suunnitteluvaiheessa on käyty tärkeitä asioita yhdessä läpi, mm. mietitty tukikelpoisuutta. Parissa kommentissa korostettiin sitä, että on tärkeää käydä asiat läpi luottamuksellisen suhteen saavuttamiseksi. Toteutusvaiheen aikana saatua tukea ja yhteydenpitoa kuin myös tarkkuutta hankerahoituksen myöntämisessä kiiteltiin parissa vastauksessa. Yhden kommentin mukaan ELY:n toiminta on parantunut aiemmasta joustavammaksi.

Kriittistä palautetta tuli muutamissa kommentteissa. Tosin yleensä ELY:n kanssa tehtävään yhteistyöhön oltiin näissä sinänsä tyytyväisiä, mutta kritiikki kohdistui ”ylempää” tuleviin säädöksiin, kuten vaatimukseen toimittaa tositekopiot maksatuksen yhteydessä. Hankkeen tukipäätöksen ja maksatusten viipymistä harmitteli muutama vastaajaa. Kahdessa kommentissa tuotiin esille se, että eri ELY-keskukset toimivat hyvin eri tavalla ja tulkitsevat säädöksiä eri tavalla, vaikka näin ei pitäisi olla. Tasapuoliseen kohteluun liittyy myös erään vastaajan pohdinta siitä, kohdellaanko hanketaloja ELY:ssä tasapuolisesti vai joutuvatko toiset toteuttajat tarkempaan seulaan, toimijapiirin laajentamisesta voisi olla etua maaseudun kehittämisen kannalta.

Tuen merkitys hankkeelle

Haastateltavat arvioivat tuen merkitystä hankkeelle tai laajemmin tuntemalleen hanketoiminnalle kokonaisuutena. Tuen merkitys nähtiin ratkaisevana. Pari vastaajaa arveli, että ilman tukea toteutus olisi ollut suppeampaa. Kaikkien muiden haastateltujen arvion mukaan hanketta ei olisi toteutettu lainkaan ilman tukea. Tätä perusteltiin sillä, että rahoitusta olisi ollut vaikea saada muualta, kuten kunnan koulu- tai nuorisotoimesta (nuoret kohderyhmänä) ja kohdejoukon omat resurssit ovat myös rajalliset (yritykset pieniä). Pari vastaajaa pohti sitä, että mikäli rahoitus olisi haettu ja saatu joltain muulta rahoittajalta, niin sitten myös hankkeiden fokus olisi ollut erilainen.

Hanketoteuttajia ja muiden sidosryhmien edustajia pyydettiin arvioimaan erilaisia tukeen liittyviä asioita kokonaisuutena (kuva 16.). Muutama antoi arvionsa yleisellä tasolla, kohdistamatta arvioitaan mihinkään yksittäiseen hankkeeseen. Useimmat nimesivät jonkin hankkeen, mitä arvioivat. Nimettyjen hankkeiden aihepiirit liittyvät tiedotukseen, luomuun ja vihannestuotantoon, bioenergiaan ja ympäristöasioihin maataloilla, maatilayrittäjien osaamiseen, metsätalouden kannattavuuteen ja sukupolvenvaihdokseen, maitotilojen kilpailukykyyn, laajakaistan rakentamiseen, kylän kehittämiseen, yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, kalanjalostukseen ja maaseutumatkailuun. Haastatellut olivat hyvin tyytyväisiä kysytyihin asioihin, etenkin tuen hyödyllisyyteen ja vaikuttavuuteen. Vaikuttavuutta kaikki eivät osanneet vielä arvioida, koska hanke oli kesken. Myös tuen määrään oltiin yleensä hyvin tyytyväisiä, kuin myös tuen ominaisuuksiin ja toimeenpanoon. Toimeenpanon osalta muutama kommentoi runsasta byrokratiaa ja hankkeen käynnistämisen jälkeen muuttuneita säännöksiä, toisaalta eräs vastaaja kiitteli nopeaa rahoituspäätöksen saamista. Tukiehtoihin liittyen eräs vastaaja piti hankalana sitä, että yritysten nimet eivät saa näkyä tuella tehdyssä työssä.

Kuva 16. Kuinka tyytyväinen olette kaiken kaikkiaan tärkeimmäksi katsomanne hankkeen osalta (n=17).

Ylimaakunnalliset ja kansainväliset hankkeet

Etelä-Savo on ollut mukana kahdeksassa ylimatekunnallisessa hankkeessa (ks. liite 3.), näistä vasta kaksi (Härkää sarvista ja Hevosten hyväksi) on päätynyt. Näin ollen hankkeiden tulosten ja vaikuttavuuden arviointi on ennen aikaista. Arvioinnin yhteydessä kysyttiin kuitenkin ELY-keskuksen edustajilta kokemuksia ja huomioita liittyen ylimatekunnallisten hankkeiden hallintoon ja yhteistyön toimivuuteen sekä saatavaan lisäarvoon Etelä-Savon maaseudun kehittämiselle. Arviot olivat pääosin myönteisiä. Vuorovaikutus ja osaamisen jakaminen eri alueiden välillä nähtiin hyvänä ja tavoiteltavana asiana, erityisesti toki silloin kun tiettyä osaamista ei omalta alueelta löydy. Ylimatekunnallisten hankkeiden osalta korostettiin aitoa tarvetta, osaamisvajeen lisäksi tarve voi syntyä siitä, että jokin asia on järkevä sisällön tai vaikuttavuuden takia toteuttaa maantieteellisesti laajemmalla alueella. Lisäksi pystytään toteuttamaan hanke kohderyhmille, jotka ovat omalla alueella pieniä, mutta useammalta alueelta saadaan koottua isompi kohderyhmä. Muutamassa kommentissa tuotiin esille puutteita ja ongelmakohtia: erään kommentin mukaan tiedonkulku /raportointi ei aina ole optimaalista, vaikka ohjausryhmissä ollaankin ja erään toisen kommentin mukaan tulokset tahtovat olla parempia maakunnassa, josta hanketta hallinnoidaan. Kuitenkin se, että toimijat tuntevat toisensa helpottaa asioiden hoitamista.

Kansainvälisiä hankkeita on toteutettu tällä ohjelmakaudella toimintaryhmien kautta. Toimintaryhmien hankkeet eivät olleet arvioinnin kohteena.

Hanketoiminnan vaikuttavuuden kehittäminen

Haastattelussa kysyttiin miten hanketoimintaa voitaisiin kehittää yhä vaikuttavammaksi. Esille tulleet asiat voidaan koostaa muutama kokonaisuuteen. Ensinnäkin esille tulee hankkeiden valmisteluun ja kehittämistyön koordinoituihin panostaminen. Eri toimijoiden yhteisellä pohtimisella tulisi kirkastaa alan yhteiset tavoitteet ja muodostaa toimintasuunnitelma (tehtävät toimet ja työnjako) näihin tavoitteisiin pääsemiseksi. Näin vähennettäisiin samalla päällekkäistä kehittämistä ja luotaisiin verkostoja toimijoiden välille. Toinen kokonaisuus on hankkeiden tavoitetaso nostaminen niin, että ne ovat laadukkaasti toteutettuja ja vastaavat aitoon tarpeeseen. Hankesuunnittelussa kannattaa hyödyntää aiemmista hankkeista saatuja kokemuksia, toki lisäksi tarvitaan myös ammattitaitoiset henkilöt toteuttamaan hanketta. Kolmanneksi kokonaisuudeksi voidaan nostaa se, että tarvitaan erilaisia toimenpiteitä vastaamaan erilaisiin

tarpeisiin. Tarvitaan eri kokoisia hankkeita, kokeilevia hankkeita ja niin yritystukia kuin pidempikestoisia kehittämishankkeita. Mukaan kaivattiin myös uusia toimijoita ja yhä lisää yhteistyötä eri rahastojen välille. Lisäksi esille tuotiin muita hanketoimintaa nykyisellään hankaloittavia ja rajoittavia asioita, jotka perustuvat kansallisiin tai Euroopan Komission taholta tuleviin säädöksiin.

Hankkeiden valmistelu ja kehittämistyön koordinaatio

- Avointa ennakovalmistelua lisää, vähennetään päällekkäisyyttä.
- Hakemusprosessin rauhoittaminen, kannustetaan kumppaneiden etsimiseen.
- Kunkin alan (metsä, energia, maatalous jne.) toimijoiden tulisi oman alansa osalta pohtia erilaiset ohjelmat huomioiden keskeiset kehittämiskohteet ja sopia, mikä organisaatio ryhtyy vetämään ja minkä tyyppistä hanketta ja keitä yhteistyökumppaneita siinä pitäisi olla.
- Yhteistyö toimijoiden kesken, yhteiset kirkastetut tavoitteet voisivat saada asiat vaikuttavammiksi.
- Koordinointi ja voimien yhdistäminen. ELY:llä on tärkeä rooli jo senkin vuoksi, että siellä tiedetään mitä kentällä tapahtuu. Toiminnan onnistumisen edellytykset vahvistuvat mitä paremmin toimijat tietävät alueensa muista alan toimijoista, näin luodaan myös pohja verkostoitumiselle.
- Enemmän koordinaatiota, sillä esimerkiksi ruokamatkailuun liittyen hankkeet eivät tunne toisiaan, eivätkä rahoittajiakaan. Ohjausryhmä tulisi olla mukana jo hankkeen suunnittelussa, tällöin voidaan paremmin käyttää alueen osaamista ja asiantuntijoita.
- Hankkeiden välinen yhteistyö on kehittynyt, mutta siinä on parantamisen varaa.

Hankkeiden tavoitetason nostaminen /tarpeeseen vastaaminen

- Tehdään lukumääräisesti vähemmän, mutta laadukkaammin.
- Hankkeissa nostettava tavoitetasoa, ammattimaisempaa liiketoiminnan kehittämistä. Vaatimustason nosto myös rahoittajan puolelta sen osalta, mikä on konkreettinen tila hankkeen päätyä.
- Erityisesti kehittämishankkeet pitäisi muotoilla sellaisiksi, että osallistujien kannattaisi maksaa niistä enemmän. Silloin sitoutuminenkin toimintaan olisi parempi.
- Hankesuunnitteluun panostaminen, jolloin toteutusvaiheessa olisivat askelmerkit kohdallaan.
- Pidempiaikainen seuranta (5-7 v) kohdeyritysten osalta voisi olla seurannan vaikuttavuuteen liittyvä keino. Tarkastetaan onko hankkeen jälkeinen aika edennyt suunnitelmien mukaan. Saatu tieto voisi olla jatkossa päätöksiä ohjaavaa tietoa.
- Hankkeiden plussat ja miinukset tulisi nyt koota yhteen ja niiden perusteella jatkossa löytää oikeat toimintatavat, jottei samoja virheitä toistettaisi jatkossa.
- Tarpeiden selvittämiseen tulee panostaa. Jos tarvetta ilmenee, niin sitten hanke.
- Joitakin hankkeita toteutetaan vain hankkeiden vuoksi.
- Edellyttää sitä, että saadaan mukaan oikeita tekijöitä, yrittäjiä, toimijoita. Asioiden pitää olla käytäntöön sovellettavia.

Hanketarjottimen laajuus

- Eri kokoisia hankkeita samalle alalle, voisi lisätä jatkuvuutta.
- Hankkeilla voisi kokeilla, uskallettaisiin panostaa sitten toimintaan.
- Teemahakujen tarpeellisuus selvitettävä.
- Nopeita vaikutuksia saadaan yritystukien avulla.
- Pidempikestoisia kehittämishankkeita, vuoden hankkeilla ei mitään vaikuttavuutta saa aikaan.
- Eri rahastot rahoittavat eri osioita, rahastojen välisen yhteistyön kehittäminen.
- Yhä useampi taho tulisi saada mukaan, eli laajempi toimija-alusta.

Muuta

- Hanketoiminnan hallinnon byrokratiaa tulisi myös keventää. Hankkeita jää toteuttamatta, koska ei uskalleta lähteä hakemaan. Pelätään esim. sanktioita.
- Hankkeiden sisällössä on yleensä liikaa hallinnollisia kustannuksia (vaivaa kaikkia rahastoja).
- Talouspuoli voisi olla hieman väljempi muun muassa yksityisen rahan hankinnan suhteen.
- Sääntöjä muuttamalla yrityskohtaisia toimenpiteitä voitaisiin tehdä joustavammin. Erityisen hankalaa on se, että yrityksen nimet ja tuotteet eivät saa näkyä ja kuitenkin tarkoitus on vaikuttaa konkreettisiin asioihin.
- Nyt rajanveto on liian tiukka maaseudun kehittämisessä; volyyymiä voitaisiin lisätä löysäämällä tulkintoja osallistujista. Taajamia mukaan.
- Uusia indikaattoreita hankkeen vaikuttavuuden mittaamiseksi. Ei pelkästään työpaikkatietoja, lisäksi aluetaloudellisten vaikutusten arviointi ja sanallista arviointia.

Johtopäätökset

Hanketoiminnan osalta tuotiin esille lukuisia onnistumisia niin hankkeiden tulosten kuin toimintatapojen osalta. Hankkeiden onnistumista edistää vahvasti se, että on tunnistettu selkeä tarve toiminnalle ja sitä kautta sitoutuminen toimintaan (varsinkin yritysten osalta). Myös ns. hankeosaamisen kehittyminen luonnollisesti edesauttaa hankkeen onnistumista. Hankkeiden konkreettisina onnistumisina mainitaan mm. investoinnit, laajakaistaverkon rakentaminen ja tutkimustulosten siirtäminen onnistuneeksi liiketoiminnaksi.

Yhteistyö ELY-keskuksen kanssa ja ELY:n toiminta sai hanketoteuttajilta ja muilta sidosryhmiltä erittäin hyvät arviot. ELY:stä on saatu tietoa ja vastauksia, yhteistyö on ollut mutkatonta ja keskustelemaa sekä on käyty tärkeitä asioita yhdessä läpi. Muutamissa kriittisissä palautteissakin yleensä ELY:n kanssa tehtävään yhteistyöhön oltiin sinänsä tyytyväisiä, mutta kritiikki kohdistui ”ylempää” tuleviin säädöksiin, kuten vaatimukseen toimittaa tositekopiot maksatuksen yhteydessä.

Tuen merkitys nähtiin ratkaisevana, lähes kaikkien haastateltujen arvion mukaan hanketta ei olisi toteutettu lainkaan ilman tukea. Haastatellut olivat myös hyvin tyytyväisiä tukeen, etenkin sen hyödyllisyyteen ja vaikuttavuuteen.

Etelä-Savo on ollut mukana kahdeksassa ylimaakunnallisessa hankkeessa, joista vasta kaksi on päättynyt. Näin ollen hankkeiden tulosten ja vaikuttavuuden arviointi on ennen aikaista. Arviot ylimaakunnallisten hankkeiden hallintoihin ja yhteistyön toimivuuteen sekä saatavaan lisäarvoon liittyen olivat yleisellä tasolla pääosin myönteisiä.

Hanketoiminnan vaikuttavuuden kehittämiseksi esille tuli asioita, jotka voidaan jakaa kolmeen kokonaisuuteen: hankkeiden valmisteluun ja kehittämistyön koordinointiin panostaminen, hankkeiden tavoitetaso nostaminen /aitoon tarpeeseen vastaaminen ja se, että tarvitaan erilaisia toimenpiteitä vastaamaan erilaisiin tarpeisiin. Tarvitaan erikokoisia hankkeita, kokeilevia hankkeita kuin myös pidempikestoisia kehittämishankkeita. Mukaan kaivattiin myös uusia toimijoita ja yhä lisää yhteistyötä eri rahastojen välille. Eri toimijoiden yhteisellä pohtimisella tulisi kirkastaa alan yhteiset tavoitteet ja muodostaa toimintasuunnitelma (tehtävät toimet ja työnjako) näihin tavoitteisiin pääsemiseksi.

Suosituks

Hanketoiminnan onnistumista edistävät tekijät tunnistetaan alueella hyvin. Myös yhteistyö hanketoimijoiden ja ELY-keskuksen kanssa näyttää toimivan. Lähtökohdat hanketoiminnan kehittämiseksi entistä vaikuttavammaksi ovat siis hyvät. Hankkeiden toteuttaminen alueella on melko keskittynyttä, hankkeiden toteuttajatahojen osalta. Uusien toimijoiden mukaan

saaminen ja yhteistyön tiivistäminen voi osaltaan auttaa entistä suurempaan vaikuttavuuteen. Tärkein asia on se, että hankkeella vastataan aitoon tarpeeseen kuhunkin tilanteeseen soveltuvia, mahdollisesti uusiakin keinoja kokeillen ja käyttäen.

7 Kehittämissuunnitelman toimeenpano ja hallinnointi

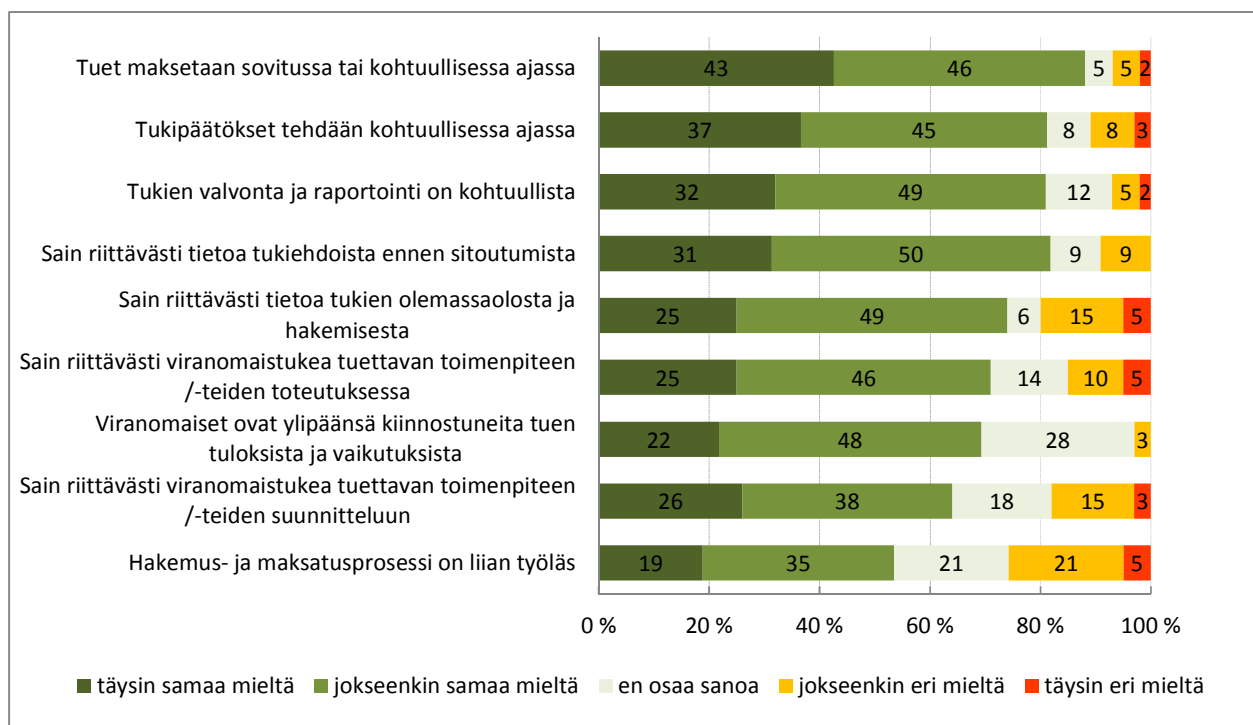
Luvussa lähestytään kehittämissuunnitelman toimeenpanoa tuensaajien (tukien toimeenpano) kuin myös suunnitelman sidosryhmien ja toimeenpanevien viranomaisten näkökulmasta. Jälkimmäiset arvioivat laajemmin toteutuksen onnistumista ja heikkouksia sekä eri toimijoiden sitoutumista ja yhteistyötä.

Tukien toimeenpano

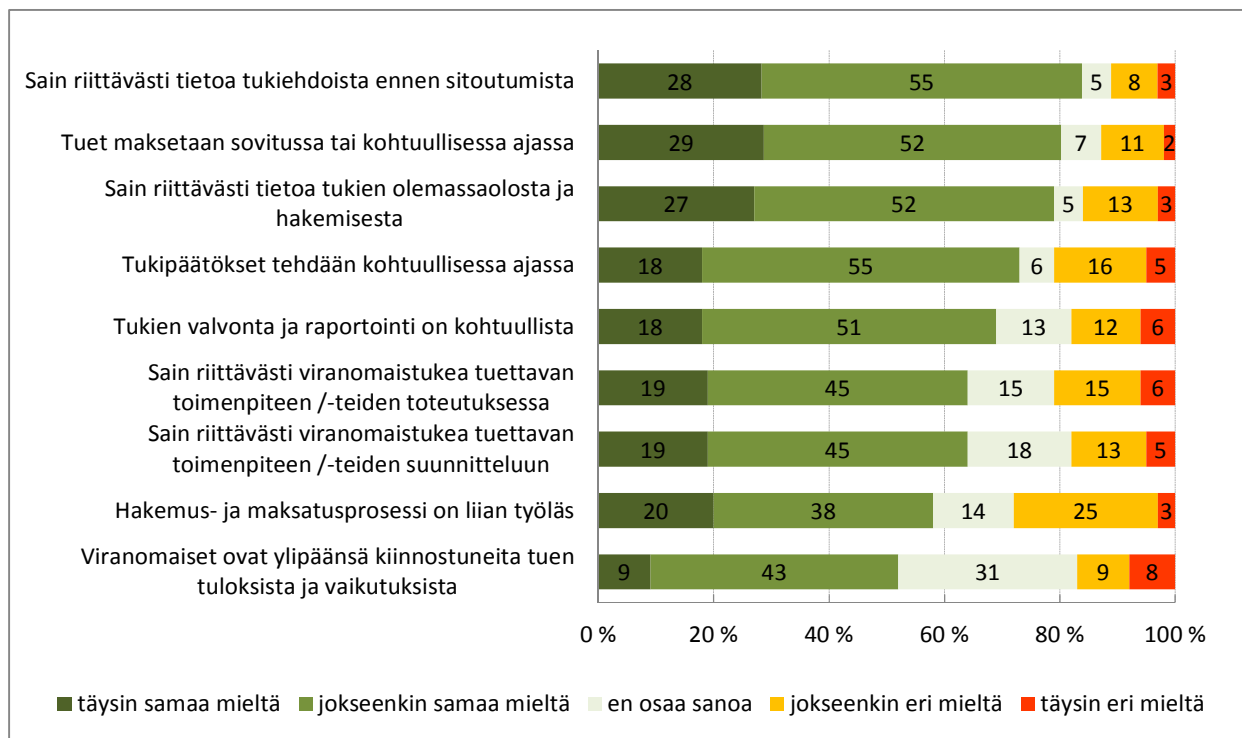
Tukien toimeenpanoon oltiin kokonaisuutena hyvinkin tyytyväisiä (kuvat 17. ja 18.), selvemmin kritiikkiä sai osakseen lähinnä tukien hakemus- ja maksatusprosessi. Rungas puolet piti prosessia liian työläänä, yrittäjistä (monialatilat ja muut maaseutuyrittäjät) 54 % ja viljelijöistä 58 % vastanneista. Yrittäjien kohdalla enemmän tyytymättömyyttä aiheutti tämän lisäksi vain tiedon saaminen tukien olemassaolosta ja hakemisesta sekä viranomaisten tuki toimenpiteiden suunnitteluvaiheessa, näihin asioihin oli tyytymätön noin joka viides vastaaja.

Viljelijät olivat vastauksissaan kriittisempiä, hyvin monen tekijän kohdalla noin viidennes oli tyytymätön. Viljelijät olivat tyytymättömiä etenkin tukien valvonnan ja raportoinnin kohtuullisuuteen ja tukipäätöksen tekemiseen menevään aikaan, viranomaisten kiinnostuneisuuteen tuen tuloksista ja vaikutuksista sekä viranomaisten tukeen toimenpiteiden suunnittelu- ja toteutusvaiheessa. Viljelijät olivat kuitenkin yrittäjiä tyytyväisempiä tukien olemassaolosta ja hakemisesta saamansa tiedon riittävyteen.

Vastaajat, niin yrittäjät kuin viljelijät, kokivat vaikeaksi arvioida viranomaisten kiinnostuneisuutta tuen tuloksista ja vaikutuksista.

Kuva 17. Mitä mieltä olette tukien toimeenpanoa koskevista väittämistä, monialatiloille ja muille maaseutuyrityksille suunnattu kysely (n=61-65).

Kuva 18. Mitä mieltä olette tukien toimeenpanoa koskevista väittämistä, viljelijäkysely (n=116-119).

Tukien toimeenpanon onnistumisina muutama yrittäjä mainitsi erikseen maksatukset, samoin muutama toi esille hyvän palvelun ja neuvonnan. Lisäksi yksittäisissä kommentteissa kiitosta sai yhteydenpito ja tukipäätösten toimivuus. Erään vastaajan mukaan prosessi oli alussa nopea, mutta viimeinen maksatus jäi roikkumaan liian kauaksi aikaa. Maksatusprosessin monimutkaisuus mainittiin muutamassa muussakin kommentissa, erään vastaajan mukaan investointituen maksuhakemuksen käsittelyssä oli epäjohtomukaisuutta (mitä kuitteja hyväksytään ja mitä ei). Pari vastaaja kaipasikin vielä enemmän neuvontaa tukiehdoista niin, ettei hakuprosessissa tulisi tietämättään tehneeksi virheitä, jotka myöhemmässä vaiheessa vaikuttavat tuen saamiseen tai määrään. Edelleen muutamassa kommentissa kritisoitiin monimutkaista hakuprosessia, esim. ”*Saman vuoden aikana haettiin kolmessa eri haussa tukia ja jouduttiin toimittamaan jokaisessa haussa samat paperit.*” Lisäksi yksittäisessä kommentissa ehdotettiin käsittely keskittämistä, jolloin erityisosaamista olisi enemmän.

Viljelijät toivat toimeenpanon onnistumisina esille pitkälti samoja asioita kuin yrittäjätkin eli sujuvan maksatuksen (5 mainintaa), tukipäätösten saaminen ajallaan (4 mainintaa) ja ELY:n hyvän neuvonnan ja yhteydenpidon hakijaan (3 mainintaa). Myös asiat, jotka nähtiin tukien toimeenpanossa toimimattomiksi, ovat samansuuntaisia kuin yrittäjillä. Useimmat vastaukset (7 kommenttia) koskevat prosessin liiallista hankaluutta ja byrokraattisuutta, mm. tukien ehtojen täyttämisen tarkistamiseen keskitytään liikaakin kokonaisuuksien kustannuksella. Erään kommentin mukaan hakuprosessissa tulisi keskittyä pikemminkin kannustamaan ja neuvomaan hakijaa, lisäksi muutama muukin vastaaja kaipasi yhä lisää neuvontaa. Ympäristötuen erityistukisopimusten tukiehtoihin liittyen tuli esille yksittäisinä mainintoina muutama asia.

Hakemusten käsittelyajat ja varojen sidonnat

Maaseutuviraston seuraamat tuki- ja maksuhakemusten käsittelyajat⁴ tukevat arvioinnin

⁴ ELY-keskusten tulostavoitteet vuodelle 2012 – toteutuminen. Raisa Ikonen 20.2.2013.

havaintoja. Etelä-Savossa tukihakemusten käsittelyaika on maan keskiarvon tietämällä ja maksuhakemusten käsittelyaika selvästi maan keskiarvoa lyhyempi. Yritystukihakemusten käsittelyaika vuonna 2012 vireille tulleiden hakemusten osalta oli Etelä-Savon ELY-keskuksessa koko maan keskiarvon tasolla eli käsittelyaika oli 49 vuorokautta (mediaani). Hanketukihakemusten osalta käsittelyaika oli 55 vuorokautta (mediaani), kun maan keskiarvo on 49 vuorokautta. Maksuhakemusten käsittelyaika yritys- ja hanketukien kohdalla oli vuonna 2012 vireille tulleiden hakemusten osalta 31 vuorokautta (mediaani), kun koko maassa luku on 50. Rakennetukien osalta maksuhakemusten käsittelyaika Etelä-Savossa oli Pohjois-Savon kanssa maan lyhin eli 8 vuorokautta, kun maan keskiarvo on 14 vuorokautta (mediaani).

Alueellisten myöntövaltuuksien osalta sidonnan tilanne vuoden 2012 lopussa oli Etelä-Savossa 81 %, useimmissa ELY-keskuksissa luku on suurempi ja koko maan osalta luku on 85 %. Maksujen osuus sidonnoista toimintalinjoilla 1,3 ja 4 (toteuma vuoden 2012 loppuun mennessä) oli Etelä-Savossa puolestaan maan keskiarvoa (50 %) suurempi ollen 54 %.

Kehittämissuunnitelman toteutuksen onnistumiset ja haasteet

Haastattelujen perusteella Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelman toteutustavassa pidetään erityisen onnistuneena sujuvaa yhteistyötä. Asia nousee samalla tavoin esille niin ELY-keskuksen edustajien mielipiteissä kuin muiden kehittämistoimijoiden näkemyksissä. Sen perusteella rahoittajan kanssa tehtävä yhteistyö vaikuttaa mutkattomalta ja myös muiden toimijoiden keskinäinen yhteistyö saa kiitosta, samoin hankkeiden ja niiden kohderyhmien välinen yhteistyö. Huomionarvoista on lisäksi eri rahoituslähteiden (EAKR, ESR ja maaseuturahasto) parissa toimivien viranomaisten keskinäisen yhteistyön tiivistyminen, mistä kertoivat useat ELY-keskuksen edustajat.

Yhteistyössä eri näkökulmista katsottuna kerrotaan tapahtuneen huomattavaa muutosta parempaan päin ohjelmakauden aikana. Siitä esimerkkeinä tuotiin esiin mm. isoissa linjauksissa yhteisen tahtotilan muodostuminen maaseudun kehittämiseen, yhteishankkeiden toteuttaminen ja kehittämishankkeiden toteuttajien keskinäisestä kilpailusta eroon pääseminen. Seurantaryhmän olemassaolo nostettiin esiin hyvänä välineenä yhteistyön vahvistamisessa; samoin ELY-keskuksen ja Leader-hankkeiden yritysrahoituksessa käytössä oleva yritystukiryhmä. Kuten eräässä haastattelussakin tuli esiin, yhteistyön merkitystä ja sen tiivistämistä ei koskaan voi liiaksi painottaa, joten asiaa on syytä pitää esillä myös jatkossa.

Toinen kehittämissuunnitelman toimeenpanossa erityiskiitoksen saava osa-alue on tiedottaminen. Haastatteluissa sen todetaan toimineen hyvin eri tahojen välillä, mutta varsinkin ELY-keskus saa tiedotuksen toteuttamisesta myönteisen palautteen. Sen kerrottiin lisänneen tiedotusta hanketoiminnasta, minkä vuoksi tietoa hankkeista on hyvin nykyään tarjolla. Myös MYR:iin kerrottiin tulevan maaseutuasioita silloin tällöin tiedoksi jälkikäteen tehtyinä päätöksinä. Tässä yhteydessä todettiin, että eri tahojen (maaseudulla asuvien, siellä yritystoimintaa harjoittavien ja myös jonkin verran muualla kuin maaseudulla vaikuttavien tahojen) mielipiteitä ja näkökulmia on saatu aika laajasti mukaan ja huomioitua.

Toimeenpanon suhteen haastatteluissa edelleen todettiin, että yleisesti ottaen ohjelman eri painopistealueet ovat saaneet rahoitusta, minkä perusteella hallinto on toiminut. Maaseudun kehittämisresurssit kerrottiin hyvin jalkautetuiksi ja rahaa myönnetyn hyvin erilaisten asioiden toteuttamiseen. Hanketoimijoiden todettiin oppineen hanketyön menetelmät ja toimintatavat.

Etelä-Savon maaseutusuunnitelman toteutustavan selvästi suurimmaksi ongelmaksi tunnistetaan massiivinen byrokratia. Arviointihaastattelut vahvistavat muussa tiedonhankinnassa asiasta saatua kuvaa, eikä ole eroa siinä, mitä tahoa haastateltava edustaa. Liiallisen byrokratian nostavat esiin niin rahoittajan kuin muidenkin toimijatahojen edustajat. Hankkeiden ja tukien haku ja

hallinnointi on tehty niin vaivalloiseksi ja pikkutarkaksi, että siihen joudutaan käyttämään turhan paljon aikaa. Se taas tarkoittaa sitä, että byrokralialle uhrataan resursseja epätarkoituksenmukaisesti, mikä on pois varsinaisesta kehittämistoiminnasta. On selvää, että massiivinen byrokralia myös vähentää potentiaalisia hankehakijoita ja samalla uuden toiminnan syntymistä. Raskaasta hankeprosessista nimettiin joitakin murheenkryynejä: prosessin monet vaiheet, monet päätökset, pienipiirteinen säädöstö, erilaiset tarkistuslistat, pikkutarkka maksaminen, monet erilaiset ”hakuputket” ja niissä erilaiset hakulomakkeet. Haastatteluissa todettiin, että nykyisellä ohjelmakaudella mentiin ylitarkkuuteen.

Toteutustapaan liittyvänä ongelmana tuotiin esiin myös kehittämishankkeisiin sisäänrakennettu rajoite, jonka mukaan niissä ei voi tehdä yrityskohtaista kehittämistä ja konsultointia. Hankaluuden taustalta tunnistettiin EU:n tukeen liittyvät rakenteet ja säädökset. Tämän rajoitteen vuoksi toteutetut hankkeet ovat olleet yleisluonteisia, eivätkä ne ole riittävässä määrin ja varsinkaan konkreettisesti päässeet pureutumaan yritysten kehittämiseen. Haastatteluissa varsinkin hankkeiden toteuttajien suunnalta kaivattiin toimintamalliin enemmän mahdollisuuksia yrityskohtaiseen maaseudun kehittämiseen. Voi olla, että tämän mahdollisuuden puuttuminen on osaltaan heikentänyt joissakin hankkeissa yritysten osallistumista hankkeen toimintaan.

Keskeisten tahojen ja toimijoiden sitoutuminen

Arviointihaastatteluissa vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa siihen, ovatko maaseutus suunnitelman toteutuksessa mukana olevat keskeiset tahot ja toimijat sitoutuneet toimintaan ja onko heille muotoutunut toteuttajakentässä sopivat roolit. Käsitysten mukaan sitoutuminen on pääpiirteissään hyvällä tasolla ja kehittämistyössä koetaan olevan tekemisen meininki, mutta jossain määrin sitoutumisessa nähdään varaa parempaan.

Varsinkin joidenkin hankkeita toteuttavien tahojen koetaan sitoutuneen maaseudun kehittämiseen oman organisaation etu edellä ja siten, että niille näyttäisi olevan vaikeaa nousta oman organisaation tasolta näkemään kehittämistyö laajemmassa perspektiivissä. Eräässä haastattelussa asiasta todettiin, että sitoutuneisuus lähtee joissakin tapauksissa resurssilähtöisen kehittämisen pohjalta, eräässä toisessa sitoutuminen nähtiin siten, että osa haluaa kehittää tosissaan, osa haluaa vain palkkarahat. Tässä yhteydessä nousi myös esiin toistuva rajankäynti siitä, mitkä ovat hankkeita toteuttavien organisaatioiden omaan tehtävään liittyviä asioita ja mikä hankerahoituksella tehtävää toimintaa. Suuntaus on jo pitkään ollut se, että asioita pyritään tekemään enenevässä määrin hankerahoituksella.

Roolien osalta haastatteluissa ei noussut samalla tavoin keskustelua, vaan enemmistön mielestä eteläsavolaisen maaseudun kehittämisessä ovat roolit eri tahoille löytyneet. Joitakin osin haastatteluissa todettiin roolijaoissa olleen ajoittaista epäselvyyttä, eturistiriitoja ja kilpailuasetelman vuoksi esteitä toiminnan kehittämiselle.

Kehittämissuunnitelman seurantaryhmä

Etelä-Savossa on kehittämissuunnitelman seurantaryhmä eikä MYR:n maaseutujaosto. Haastateltavien mielipiteitä kysyttiin siitä, onko tämä järjestely ollut toimiva. Haastateltavista muutamat pitivät seurantaryhmän ja maaseutujaoston vertaamista vaikeana oman vertailupohjan puutteesta johtuen. Muiden vastanneiden kohdalla enemmistö kallistui sen puoleen, että käytössä ollut seurantaryhmäjärjestely on toiminut hyvin, eikä MYR:n maaseutujaoston perustaminen ole jatkossakaan tarpeen. Ratkaisun tulee olla joko–tai, sillä rinnakkaisia kokoonpanoja ei ole syytä rakentaa, eikä seurantaryhmän toiminnassa kuluneella kaudella nähty erityisiä heikkouksia.

ELY-keskuksen ja toimintaryhmien yhteistyö

ELY-keskuksen ja toimintaryhmien edustajien haastatteluissa käsiteltiin työnjakoa ja yhteistyötä

ELY-keskuksen ja toimintaryhmien välillä ja pyydettiin haastateltavia pohtimaan, onko tuo yhteistyö ollut toimivaa. Näyttää siltä, että yhteistyö on päällisin puolin hyvällä tasolla, mutta ilmeisesti siinä on joitakin kipukohtia henkilöstä ja toimintaryhmästä riippuen. Yritystukien osalta kiiteltiin yritystukiryhmän olemassaoloa. Sen kerrottiin lisänneen ELY-keskuksen ja toimintaryhmien yhteistyötä ja vaikuttaneen avoimemman keskustelukulttuurin syntymiseen. Yritysrahoituslinjauksissa kerrottiin kuitenkin vielä olevan yhdessä kehitettävää.

ELY-keskuksen yritystukiryhmää vastaavaa hakemuksia ja hanketilannetta seuraavaa ryhmää ei kuitenkaan ole toimintaryhmien kautta toteutettavien kehittämishankkeiden puolella, mikä koettiin puutteeksi varsinkin ELY-keskuksen suunnalla. Nyt koettiin, että kehittämishankkeiden toiminnasta ei ELY:ssä ole riittävästi tietoa. Vaikka ELY-keskuksessa on nimetty asiantuntija yhteyshenkilöksi toimintaryhmien suuntaan, sitä ei pidetä riittävänä, vaan muu ELY-keskuksen henkilöstö jää toimintaryhmien ja varsinkin kehittämishankkeiden toiminnasta varsin vähäisen tiedon varaan. Asiaan liittyen kerrottiin olleen puhetta, että edes sen verran pitäisi saada lisää tietoa, että nähtäisiin, minkälaisia hankkeita toimintaryhmien kautta ylipäänsä tehdään.

Johtopäätökset

Tukien toimeenpanoon oltiin tukia saaneiden joukossa kokonaisuutena hyvinkin tyytyväisiä, selvemmin kritiikkiä sai osakseen lähinnä tukien hakemus- ja maksatusprosessi. Rungas puolet piti prosessia liian työläänä. Yrittäjien (monialatilat ja muut yrittäjät) kohdalla enemmän tyytymättömyyttä aiheutti tämän lisäksi vain tiedon saaminen tukien olemassaolosta ja hakemisesta sekä viranomaisten tuki toimenpiteiden suunnitteluvaiheessa, näihin asioihin oli tyytymätön noin joka viides kyselyyn vastannut. Viljelijät olivat vastauksissaan kriittisempiä, hyvin monen tekijän kohdalla noin viidennes kyselyyn vastanneista oli tyytymätön. Viljelijät olivat tyytymättömiä etenkin tukien valvonnan ja raportoinnin kohtuullisuuteen ja tukipäätöksen tekemiseen menevään aikaan sekä viranomaisten tukeen toimenpiteiden suunnittelu- ja toteutusvaiheessa. Viljelijät olivat kuitenkin yrittäjiä tyytyväisempiä tukien olemassaolosta ja hakemisesta saamansa tiedon riittävyteen.

Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelman toteutustavassa pidettiin erityisen onnistuneena sujuvaa yhteistyötä. Rahoittajan kanssa tehtävä yhteistyö vaikuttaa mutkattomalta ja myös muiden toimijoiden keskinäinen yhteistyö, samoin hankkeiden ja niiden kohderyhmien välinen yhteistyö toimii. Yhteistyössä kerrotaan tapahtuneen huomattavaa muutosta parempaan päin ohjelmakauden aikana. Toinen kehittämissuunnitelman toimeenpanossa erityiskiitoksen saava osa-alue on tiedottaminen, varsinkin ELY-keskuksen tiedottamiseen oltiin tyytyväisiä.

Toteutustavan selvästi suurimmaksi ongelmaksi tunnustetaan massiivinen byrokratia. Hankkeiden ja tukien haku ja hallinnointi on tehty niin vaivalloiseksi ja pikkutarkaksi, että siihen joudutaan käyttämään turhan paljon aikaa. Toteutustapaan liittyvänä ongelmana tuotiin esiin myös kehittämishankkeisiin sisäänrakennettu rajoite, jonka mukaan niissä ei voi tehdä yrityskohtaista kehittämistä ja konsultointia.

Kehittämissuunnitelman toteutuksessa mukana olevien keskeisten toimijoiden sitoutuminen on tehtyjen arviointihaastattelujen mukaan pääpiirteissään hyvällä tasolla. Etelä-Savossa on kehittämissuunnitelman seurantar ryhmä MYR:n maaseutuajaoston sijaan. Enemmistön mukaan käytössä ollut seurantar ryhmä järjestely on toiminut hyvin. ELY-keskuksen ja toimintaryhmien työnjako ja yhteistyö on päällisin puolin hyvällä tasolla, mutta ilmeisesti siinä on joitakin kipukohtia henkilöstä ja toimintaryhmästä riippuen. Yritystukien osalta kiiteltiin yritystukiryhmän olemassa oloa, yritysrahoituslinjauksissa kerrottiin kuitenkin olevan vielä yhdessä kehitettävää.

Suosituks

Tukien raskas hakemus- ja maksatusprosessi on haaste. Vaikka ELY-keskuksen toimintaan ollaan pääosin tyytyväisiä, niin prosessin monimutkaisuuden ja -vaiheisuuden takia tuista ja niiden ehdoista tiedottamiseen sekä hakijoiden tukemiseen haku- ja maksatusprosessissa on syytä edelleen kiinnittää huomiota. Mikäli nämä hallinnolliset prosessit saadaan mahdollisimman sujuviksi, niin varsinaiseen kehittämiseen jää enemmän niin intoa kuin aikaakin.

Alueen eri toimijoiden välinen hyvä yhteistyö tarjoaa erinomaisen pohjan vaikuttavalle kehittämistyölle. Toimivat yhteistyösuhteet vaativat kuitenkin jatkuvaa huolenpitoa, mihin tulee panostaa tulevaisuudessa. Lisäksi yhteistyöverkostojen ja -suhteiden olemassaolo kannattaa hyödyntää yhä tavoitteellisemmin, esimerkiksi yhteisten kehittämislinjausten muodossa.

8 Kehittämistoiminnan tulevaisuus

Sekä tuensaajilta että ELY-keskuksen edustajilta ja sidosryhmiltä pyydettiin näkemystä siihen, mihin asioihin tulevalla ohjelmakaudella tulisi keskittyä. Esille tuotiin niin kehittämisteemoja /-tarpeita kuin myös toimintatapoihin liittyviä näkemyksiä.

Kehittämisteemat

Yleisesti haastatellut (ELY-keskuksen edustajat ja sidosryhmät, ml. hanketoteuttajat) olivat sitä mieltä, ettei ole tarvetta suoranaisesti luopua mistään nykyisistä kehittämisen painopisteistä. Sen sijaan painopisteiden keskinäisiä painoarvoja voidaan vaihdella ja etenkin etsiä uutta näkökulmaa asioihin. Tuotannon säilyttämistä painottavasta ajattelusta olisi mahdollista siirtyä kehittävää ja asiakaslähtöistä näkökulmaa painottavaan kehittämisotteeseen.

Niin tuensaajat kuin hallinnon ja sidosryhmien edustajat nostivat esille runsaasti asioita, joihin tulisi panostaa jatkossa nykyistä enemmän Etelä-Savon maaseudun kehittämisessä. Kaikkein useimmin, noin kolmannes haastatelluista, toi esille erilaiset (pien)yritystoimintaa tukevat ja lisäävät toimenpiteet. Erikseen mainittiin mm. yrittäjien verkostoitumisen lisääminen, markkinoinnin tehostaminen, investointien edistäminen sekä olemassa olevien ja aloittavien yritysten toiminnan /palvelujen laatuun panostaminen. Myös yritystoiminnan edellytysten turvaaminen ja uuden yritystoiminnan perustamiseen panostaminen tuotiin esille. Maaseudun pienyritystoiminnan tukeminen tuli vahvasti esille myös viljelijöiden ja luonnollisesti etenkin maaseudun muiden yrittäjien näkemyksissä. Kehittämistarpeina tuotiin esille pitkälti samoja asioita kuin mitä edellä on jo mainittu. Lisäksi muutamissa kommentteissa esille nostettiin myös tuotteistaminen (etenkin venäläisiä asiakkaita ajatellen) ja vienti /vientiosaaminen.

Pienyritystoimintaan liittyen erikseen esille nousi matkailutoimiala, jossa edellä mainittujen panostustarpeiden lisäksi eräs haastateltu toi esille viestintään liittyvien asioiden kehittämisen, mm. yritysten kotisivujen sisällön kehittämisen. Pari vastaajaa toi ruokamatkailun potentiaalisena esille. Ruokaan liittyvät asiat muutenkin, kuten ruokaosaaminen, lähiruoka ja luomu, mainittiin useammassa haastattelussa kohteina, joihin kannattaa jatkossa panostaa nykyistä enemmän. Niin kyselyissä kuin haastatteluissa yritystoiminnan ja asumisen edellytysten tukeminen ja turvaaminen toimivan infrastruktuurin (tietoliikenne- ja liikenneyhteydet) osalta tuotiin esille kehittämiskohteena. Tosin tiedostettiin, että tätä kokonaisuutta ei pystytä yksin maaseutuohjelman kautta ratkaisemaan.

Metsätalous, metsien hyödyntäminen sekä etenkin puuenergia ja puunjalostus, on muutamien mukaan kohde, johon on syytä panostaa jatkossa enemmän. Myös metsätilojen sukupolvenvaihdokset vaativat jatkossa huomiota. Toisaalta erään kommentin mukaan metsätalouteen ei ole syytä satsata maaseutuohjelman kautta nykyistä enempää, vaan alan kehittämistarpeet tulisi tulla huomioiduksi kansallisen metsäpolitiikan kautta. Jalostuksen tukeminen tuotiin esille myös maatalouden ja muun yritystoiminnan puolella.

Edellä esille tuotujen elinkeinollisten panostuskohteiden lisäksi esille tulivat elinympäristöön liittyvät seikat noin 10 kommentissa. Kylien elinvoimaisuus ja yhteisöllisyyden tukeminen sekä sosiaalisen pääoman säilyttäminen tuotiin esille asioina, jotka vaativat lisäpanostusta jatkossa. Edelleen palvelujen turvaaminen ja uudet tavat tuottaa palveluita kylillä, myös osa-aika-asukkaille, nähtiin muutaman haastattelun mukaan etenkin tulevaisuudessa haasteeksi, johon tulee vastata.

Kestävä kehitys ja ympäristöasiat (mm. vesien suojelu, perinnemaisemat) mainittiin myös useammassa kommentissa, niin viljelijöiden, yrittäjien kuin muiden toimijoiden taholta. Teema nähtiin haastavana kenttänä, mutta toisaalta hyvin hoidettuna ne nähtiin valttina tulevaisuutta ajatellen. Aihe koskettaa useita aloja, esille tulivat mm. luomu, bioenergia, uusiutuvat energiamuodot ja kestävä matkailu.

Lisäksi lähinnä yksittäisinä mainintoina esille tuli muita kehittämisteemoja, kuten nuoret, yrittäjien jaksaminen, kansainvälinen toiminta ja maaseudun esille tuominen.

Toimintatavat

Toimintatapojen osalta tuensaajat toivat painokkaasti esille tarpeen toimeenpanon yksinkertaistamiseen, haku- ja maksatusprosessin osalta. Tähän ja yksityiskohtaisiin tukiehtoihin liittyen tarvetta nähtiin olevan nykyistäkin enemmän viranomaisten taholta tulevalle neuvonnalle ja tuelle. Yhteistyö rahoittajan kanssa nähtiin sinänsä pääpiirteissään toimivaksi. Lisäksi tukiehtojen osalta esille nousi joitain asioita, joihin ei voida alueella vaikuttaa.

Hanketoteuttajat, muut sidosryhmät ja ELY-keskuksen edustajat toivat esille kehittämistarpeita, jotka liittyvät nekin pääosin joko byrokratian karsimiseen ja joustavamman toiminnan mahdollistaviin säännöksiin (10 mainintaa) tai eri (kehittäjä)tahojen yhteistyön lisäämiseen (8). Toivottiin yritystason kehittämisen mahdollistavia säännöksiä ja kansainvälisen toiminnan helpompaa /yksinkertaisempaa toteuttamista, lisäksi yksittäisissä kommentissa yksinkertaistamisen varaa nähtiin olevan hankehakemusprosessissa ja maksatuksissa (tarvitaan paljon liitteitä ja todisteita). Parin haastattelun mukaan kehittämistoiminnan tulisi sallia enemmän kokeilua ja riskinottoa, jota kautta voitaisiin saavuttaa uusia ideoita ja toimintaa.

Toimijoiden yhteistyön osalta parissa kommentissa todettiin, että maaseudun kehittämiseen tulisi saada nykyistä laajemmin toimijoita mukaan, mm. eri hallinnonaloilta ja kolmannen sektorin toimijoita. Tämä edellyttäisi sitä, että hallinnolliset järjestelmät ja ohjeistukset tulisi yhdenmukaistaa eri rahoittajien välillä. Kolme henkilöä toi esille erityisesti kuntien, myös luottamushenkilötasolla, tiiviimmän kytkemisen mukaan alueen kehitystyöhön, myös tutkimuksen ja ennakoinnin hyödyntäminen toiminnan suuntaamisessa nykyistä laajemmin mainittiin. Parissa kommentissa todettiin lisäksi, että kehittämisen olisi syytä olla pitkäjänteisempää ja määrätietoista.

Lähteet

- Denisova, Tatiana (2012). Maatilojen matkailutulot Etelä-Savossa 2004–2010. TENHO-hankkeen ennakointiosio (2011–2013).
- Etelä-Savo ennakoi (2013). Tilasto- ja ennakointitietoa Etelä-Savosta, www.esavoennakoi.fi/
- Etelä-Savo TE-keskus (2008). Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelma vuosille 2007-2013.
- Etelä-Savon ELY-keskus (2012). Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelma. Strategia ohjelmakaudelle 2014–2020.
- Etelä-Savon maakuntaliitto (2013). Tilastot, www.esavo.fi/tilastot
- Etelä-Savon metsäkeskus (2013). Tilastotietoa metsistä, www.metsakeskus.fi/metsakeskus-ja-alueet/alueet/etela-savo/tilastotietoa-metsista
- Ikonen, Raisa. ELY-keskusten tulostavoitteet vuodelle 2012 – toteutuminen. 20.2.2013.
- Kuuva, Niina (2012). Etelä-Savon maaseudun kehittämisen toimenpideohjelma 2012–2020. Maaseudun yrittäjien ja asukkaiden näkemykset.
- Tike, MMM:n tietopalvelukeskus (2012). Puutarhatilastot 2011. Edita Oy: Helsinki.
- Tike, MMM:n tietopalvelukeskus (2013). Maataloustilastot, www.maataloustilastot.fi
- Tilastokeskus (2013), www.stat.fi

Liitteet

Liite 1. Kehittämissuunnitelman tavoitteet toimintalinjoittain (toimintalinjat 1-3)

(Lähde: Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelma vuosille 2007-2013)

Toimintalinja 1

- Toiminnan kannattavuus paranee keskeisillä tuotantosektoreilla (perusmaatalous, puutarhatalous, elintarvikkeiden ensiasteen jalostus ja metsätalous).
- Maataloustuotannon markkinasuuntautuneisuus ja viljelijöiden liiketoiminnallinen osaaminen ja ympäristötietoisuus kasvavat.
- Peltoala säilyy aktiiviviljelyssä.
- Luomutuotannon osuus kasvaa ja kannattavuus paranee.
- Maatilayritysten välinen yhteistyö kehittyy.
- Maaseutuyritysten työpaikkojen määrä lisääntyy.
- Maatilayritysten kehittäminen ja tuotannon kasvu ovat sopusoinnussa yrittäjän voimavarojen ja jaksamisen kanssa.
- Alueen puutarhakasvien tuotanto säilyy vähintään nykyisellä tasolla.
- Olemassa olevat puutarhatalouden kärkiyritykset kehittyvät edelleen ja syntyä uusia kasvuyrityksiä.
- Puutarhatuotteiden jatkojalostusastetta nostetaan.
- Maa-, metsä- ja elintarviketalousyrittäjillä on riittävästi ammattitaitoisia ja motivoituneita jatkajia ja yrittäjien ikärakenne ei heikkene.
- Ympäristön tila paranee maaseudulla.
- Maatilojen toimeentulomahdollisuudet monipuolistuvat.
- Elintarvikkeiden jalostus pk-yrityksissä on asiakaslähtöistä ja markkinoilla kilpailukykyistä.
- Kehitetään ja siirretään yritysten käyttöön tehokkaampaa teknologiaa, prosesseja ja logistisia ratkaisuja.
- Metsiä hoidetaan, hakataan ja hyödynnetään kestävien hakkuumahdollisuuksien mukaisesti.
- Puuenergian ja muiden uusiutuvien bioenergiamuotojen käyttö lisääntyy.

Toimintalinja 2

- Maataloustuotantoa harjoitetaan koko maakunnassa ja maatalousmaa on kestävässä ja taloudellisessa käytössä.
- Maa- ja metsätalouden ympäristökuormitus ilmaan, pinta- ja pohjavesiin sekä maaperään vähenee ja samalla ympäristöriskit pienenevät.
- Maa- ja metsätalousalueiden luonnon monimuotoisuus säilyy.
- Kulttuurihistoriallisesti arvokas maaseutumaisema ominaispiirteineen sekä luonnonarvoiltaan merkittävät viljelyympäristöt ja metsäalueet säilyvät.
- Energiaomavaraisuuden lisääminen edistämällä puuenergian ja muun bioenergian käyttöä.
- Panostetaan eläinten hyvinvointiin ja terveyteen sekä kestävästä kehityksen huomioiviin viljelytapoihin.

Toimintalinja 3

- Harvaan asutun ja ydinmaaseudun väkiluvun väheneminen hidastuu ja työllisyys parantuu suhteellisesti samaa vauhtia kuin koko maassa.
- Maaseudun yritysten ja työpaikkojen määrä lisääntyy ja elinkeinot monipuolistuvat.
- Maaseudun yritysten osaaminen kasvaa yrittäjyyden sekä tietotekniikan ja muun teknologian alueilla.
- Erityisesti naisten ja nuorten yritystoiminta tai työtilaisuudet lisääntyvät maaseudulla.
- Maaseudun vetovoimaisuus yritys- ja asuinympäristönä kasvaa.
- Kylät säilyvät vireinä ja toimivina.
- Maaseudun palvelut kehittyvät vakituisia ja osa-aika-asukkaita tyydyttäväiksi.
- Maaseutumatkailun kannattavuus paranee matkailukauden pidentyessä.
- Maaseutumatkailu monipuolistuu – majoitustoiminnan oheen syntyy kannattavaa luontolähiuoka- ja ohjelmapalveluyritystoimintaa.
- Puutuotteiden jatkojalostusaste nousee ja pienimuotoinen puunjalostus on asiakaslähtöistä ja markkinoilla kilpailukykyistä.

Liite 2. Toimintaympäristön muutos ohjelmakauden aikana

Etelä-Savossa on 14 kuntaa, joista kaupunkeja on kolme. Näiden kolmen kaupungin ympärille sijoittuvat maakunnan kolme seutukuntaa: Mikkelin, Pieksämäen ja Savonlinnan seutukunnat. Yhdyskuntarakenteeltaan Etelä-Savo on verrattain hajautunut ja taajamien ulkopuolella asuu suhteellisesti enemmän väkeä kuin mikä on taajamien ulkopuolella asuvan väestön osuus koko maassa keskimäärin. Vuonna 2010 alueen väestöstä noin 62 prosenttia asui kaupungeissa, 27 prosenttia harvaan asutulla maaseudulla, 7 prosenttia ydinmaaseudulla ja 4 prosenttia kaupunkien läheisellä maaseudulla. Etelä-Savon asutus on harvaa ja asukastiheys maakunnassa on noin 11,1 asukasta/maakm². (Etelä-Savon ELY-keskus 2012, 1.)

Väkiluku ja ennusteet

Etelä-Savossa oli vuoden 2012 lopussa 153 426 asukasta⁵, missä oli vähennystä edellisvuoteen 357 asukasta. Maakunnan asukasmäärään vaikutti kuitenkin maakuntarajan muutos Suomenniemen liittyttyä Mikkeliin, jolloin melkein 800 suomenniemeläistä lisäsi Etelä-Savon asukasvahvuutta. Ilman tätä lisäystä maakunnan asukasmäärä olisi pienentynyt 1 096 asukkaalla eli 0,7 prosentilla. Maakunnan kaikissa kunnissa väestömuutos oli negatiivinen; prosentuaalisesti eniten väki väheni Pertunmaalla (-2,8 %), vähiten Mikkelissä (-0,02 %).

Tarkasteltaessa Etelä-Savon väestökehitystä tämänhetkisellä aluejaolla nähdään, että väkimäärä alueella on pienentynyt vuodesta 2000 lähtien yhteensä noin 13 000 hengellä, mikä tarkoittaa 7,9 prosentin vähennystä 12 vuoden aikana. Viimeisen viiden vuoden aikana väestömäärä on pienentynyt noin tuhannen hengen vuositahtia ja yhteensä 3,3 prosenttia.

Vuoden 2013 kolmen ensimmäisen kuukauden väestömuutostietojen perusteella maakunnan väkimäärä on edelleen vähenemässä ja myös Tilastokeskuksen väestöennusteet enteilevät väkiluvun pienenemistä. Vuoden 2020 arvioitu väkiluku on 146 042⁶. Vaikka väkiluku maakunnassa väheneekin luonnollisen väestömuutoksen johdosta, väestöennusteen mukaan muuttoliike kääntyy positiiviseksi useimmissa Etelä-Savon kunnissa ennen vuotta 2020. (Etelä-Savon maakuntaliitto, tilastot.)

Ikärakenne

Väestön ikärakenne vuonna 2012 oli Etelä-Savossa suurimpia kuntia myöten maan keskiarvoon verrattuna selvästi vanhempiin ikäryhmiin painottuva (ks. taulukko 1.). Alueen kaikissa muissa kunnissa kuin Joroisissa 15-vuotiaita nuorempien osuus jää alle 15 prosenttiin, mutta yli 65-vuotiaiden osuudet vaihtelevat Mikkelin 21,6 prosentista Puumalan 33 prosenttiin kuntien koko väestöstä. Yhdessäkään kunnassa ei näiden ikäryhmien osuuksissa päästä koko maan keskiarvoon, vaan lapsia ja aktiiviväestöön kuuluvia on vähemmän ja iäkkäämpää väkeä enemmän kuin maassamme keskimäärin.

---

⁵ Pohjana 1.1.2013 mukainen aluejako

⁶ Tilastokeskuksen Väestöennuste v. 2012, jossa on otettu huomioon syntyvyyden, kuolleisuuden ja muuttoliikkeen vaikutus väestönkehitykseen.

Taulukko 1. Väestön ikärakenne Etelä-Savossa ja koko maassa 31.12.2012⁷
(Etelä-Savon maakuntaliitto/Tilastokeskus).

Alue	0–14 v. henkilöitä		15–64 v. henkilöitä		65– v. henkilöitä		Yhteensä
	lkm	%	lkm	%	lkm	%	
Hirvensalmi	282	11,9	1 379	58,0	716	30,1	2 377
Kangasniemi	716	12,3	3 360	57,5	1 763	30,2	5 839
Mikkeli	8 062	14,8	34 675	63,6	11 782	21,6	54 519
Mäntyharju	811	12,8	3 722	58,6	1 823	28,7	6 356
Pertunmaa	239	12,9	1 040	56,0	578	31,1	1 857
Puumala	216	9,1	1 375	57,9	783	33,0	2 374
Mikkelin seutukunta	10 326	14,1	45 551	62,1	17 445	23,8	73 322
Joroinen	797	15,1	3 236	61,2	1 258	23,8	5 291
Juva	880	13,0	3 968	58,5	1 935	28,5	6 783
Pieksämäki	2 513	12,9	11 885	61,2	5 009	25,8	19 407
Pieksämäen seutukunta	4 190	13,3	19 089	60,6	8 202	26,1	31 481
Enonkoski	200	13,1	860	56,1	472	30,8	1 532
Heinävesi	463	12,4	2 104	56,2	1 175	31,4	3 742
Rantasalmi	506	12,9	2 309	58,9	1 106	28,2	3 921
Savonlinna	4 847	13,2	22 496	61,5	9 241	25,3	36 584
Sulkava	318	11,2	1 603	56,4	923	32,5	2 844
Savonlinnan seutukunta	6 334	13,0	29 372	60,4	12 917	26,6	48 623
ETELÄ-SAVO	20 850	13,6	94 012	61,3	38 564	25,1	153 426
KOKO MAA	891 392	16,4	3 517 089	64,8	1 018 193	18,8	5 426 674

Työpaikat, työlliset ja työttömyys

Etelä-Savon työpaikkojen määrä on pysytellyt noin 60 000 työpaikan tuntumassa viimeiset vajaat 10 vuotta. Vuonna 2010 työpaikkojen määrä nousi hieman edellisvuodesta (v. 2009 yhteensä 58 055 työpaikkaa) noin 58 500 työpaikkaan. Sektoreittain tarkasteltuna valtion työpaikat vähenivät reilusti 1990-luvun alussa. Nykyisin valtiosektorin työpaikkoja on vajaat 3 000. Kuntien työpaikkojen määrä vuonna 2010 puolestaan kasvoi noin 16 000 työpaikkaan. Yksityisen sektorin työpaikat ovat 2000-luvulla hieman lisääntyneet. Yrittäjiä on vajaat 9 000. (Etelä-Savo ennakoi, Tilasto- ja ennakoitietoa Etelä-Savosta.)

Työllisyysasteella tarkoitetaan työllisten prosentiosuutta väestöstä. Virallinen työllisyysaste lasketaan 15–64-vuotiaiden työllisten prosentiosuutena samanikäisestä väestöstä. Etelä-Savon työllisyysaste laski voimakkaasti 1990-luvun laman seurauksena. Siitä se kasvoi hitaasti vuoteen 2008 saakka, jolloin työllisten osuus laski 65 prosentista lähes 62 prosenttiin. Vuonna 2010 työllisten osuus kuitenkin alkoi jälleen kasvaa ja on tällä hetkellä yli 65 prosenttia koko työikäisestä väestöstä. Tähän vaikuttaa osaltaan työttömyyden väheneminen, mutta myös työikäisten määrän pieneneminen. Kehitys Etelä-Savossa mukailee koko maan kehitystä talouden taantumiseen ja uusine nousukausineen. Etelä-Savon työllisyysaste on kuitenkin viime vuosina ollut 4-6 prosenttiyksikköä koko maata heikompi. Ero työllisyysasteessa Etelä-Savon ja koko maan välillä oli vuoden 2012 lopussa 3,8 prosenttiyksikköä. (Etelä-Savo ennakoi.)

Työttömyysasteen trendi on ollut laskeva vuodesta 1995 vuoteen 2008 asti niin koko maassa kuin Etelä-Savossakin. Vuonna 2008 työttömyysaste lähti talouden taantumasta selvästi nousuun, mutta Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan se nousi koko maassa selvästi voimakkaammin kuin Etelä-Savossa. (Etelä-Savo ennakoi.) Etelä-Savon ELY-keskuksen mukaan maakunnan työttömyysaste oli huhtikuun lopussa 2013 keskimäärin 12,1 prosenttia.

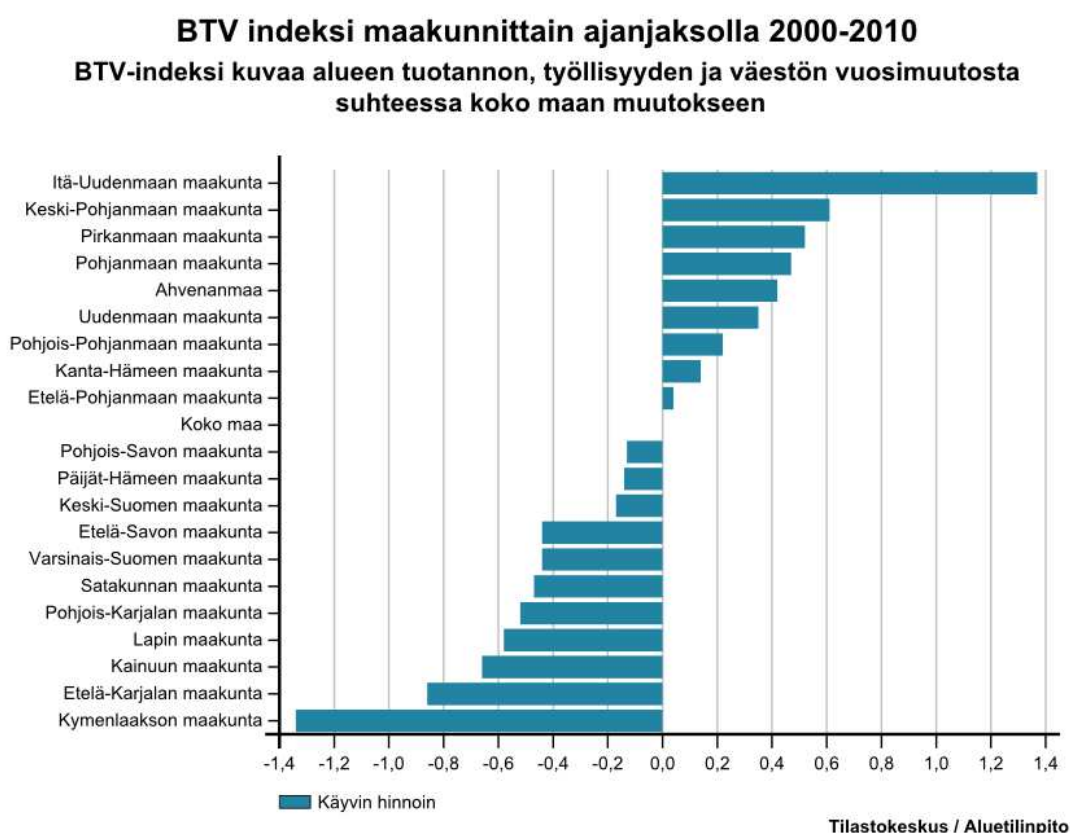
⁷ 1.1.2013 aluejako

Kunnittain tarkasteltuna maakunnan pienin työttömyysaste oli Juvalla (8,8 %) ja suurin Enonkoskella (14,3 %). Mikkelissä työttömyysaste oli 11,5 prosenttia.

Maakunnittainen BTV-indeksi

BTV-indeksi on laskennallinen tilastoluku, jolla tarkastellaan alueiden kehityksen muutosta. Indikaattori muodostuu kolmesta perusmuuttujasta, jotka ovat tuotanto, työn määrä ja sen muutos sekä väestön määrä ja sen muutos. Indeksillä mitaten alueiden väliset kehityserot Suomessa ovat huomattavia.

BTV-indeksillä mitattuna Etelä-Savo on alueellisen kehityksen indikaattorivallalla mitattuna vuosien 2000 ja 2010 välisenä aikana jonkin verran maamme keskimääräistä kehitystä heikommin kehittynyt maakunta (kuva 1.). Etelä-Savossa ovat indikaattorin muut osatekijät maamme keskiarvokehitystä heikommalla, mutta alueen tuotannon kasvu on heikosti positiivinen. Eniten maakuntaa painaa negatiivinen väestönkehitys.

Kuva 1. BTV-indeksi maakunnittain (Tilastokeskus).

Etelä-Savon maatalouden rakenne

Etelä-Savossa oli vuonna 2012 yhteensä 2 922 maatilaa (Tike 2013). Vuodesta 2000 tilamäärä on vähentynyt 26,8 prosenttia. Tämän vuosituhatosen puolella tilojen lukumäärä on vähentynyt vuosittain keskimäärin 2,6 prosenttia (taulukko 2.). Viimeisin vuosimuutos 2011–2012 oli -2,7 prosenttia. Vuodesta 2008 lähtien suhteellinen muutos Etelä-Savon maatalojen lukumäärän vähenemisessä on ollut pienempi kuin maassamme keskimäärin.

Taulukko 2. Maatilojen määrä Etelä-Savossa ja koko maassa v. 2000–2012 (Tike 2013).

Vuosi	Etelä-Savo		Koko maa	
	Maatilojen määrä	Muutos edelliseen vuoteen	Maatilojen määrä	Muutos edelliseen vuoteen
2000	3 993		79 783	
2001	3 853	-3,5	77 320	-3,1
2002	3 694	-4,1	75 474	-2,4
2003	3 569	-3,4	73 714	-2,3
2004	3 449	-3,4	72 054	-2,3
2005	3 300	-4,3	69 517	-3,5
2006	3 332	1,0	69 071	-0,6
2007	3 210	-3,7	66 938	-3,1
2008	3 169	-1,3	65 802	-1,7
2009	3 092	-2,4	64 175	-2,5
2010	3 032	-1,9	62 767	-2,2
2011	3 004	-0,9	61 584	-1,9
2012	2 922	-2,7	59 042	-4,1

Maatalousmaata Etelä-Savossa oli vuonna 2012 yhteensä 73 396 hehtaaria (Tike 2013). Peltoalaltaan eteläsavolaiset tilat ovat maan pienimpiä, keskimäärin 25,12 ha/tila (ml vuokrapellot), kun koko maan keskimääräinen peltopinta-ala tilaa kohden on 38,6 hehtaaria (taulukko 3.). Viime vuosien ajan maakunnan tilojen hehtaarikoko on kasvanut keskimäärin 1,9 prosentin vuositahtia, mutta kasvutahdi on koko maan keskimääräistä tilakoon kasvua hitaampaa (koko maa v. 2008–12 keskimäärin 2,7 %/vuosi).

Taulukko 3. Peltopinta-ala Etelä-Savossa ja koko maassa v. 2008–2012 (Tike 2013).

Vuosi	Etelä-Savo		Koko maa	
	Peltopinta-ala	Peltopinta-ala /tila	Peltopinta-ala	Peltopinta-ala /tila
2008	73 810	23,3	2 289 148	34,8
2009	73 768	23,9	2 289 904	35,7
2010	73 353	24,2	2 286 693	36,4
2011	73 439	24,4	2 289 738	37,2
2012	73 396	25,1	2 280 459	38,6

Tuotantosuunnittain Etelä-Savon tilat ryhmittyvät siten, että lypsykarjatiloihin oli vuonna 2012 yhteensä 576 kpl, muuhun nautakarjatalouteen suuntautuneita tiloja 246 kpl ja muita kotieläintiloja 195 kpl. Viljanviljelyyn erikoistuneita tiloja maakunnassa oli 745 kpl, erikoiskasvintuotantoon suuntautuneita tiloja 78 kpl ja puutarhatuotantoon suuntautuneita 191. Muuhun kasvintuotantoon suuntautuneita tiloja oli 828 kpl. (Tike 2013.)

Tilojen määrässä tapahtuneet muutokset ovat vaihdelleet tuotantosuunnittain siten, että edellisvuoteen verrattuna tilamäärän lasku vuonna 2012 oli maitotilojen osalta 10,6 prosenttia, muuhun nautakarjatalouteen keskittyvien tilojen osalta 14,3 prosenttia ja muiden kotieläintilojen osalta 14,8 prosenttia. Neljän viimeisen vuoden aikana maitotilojen määrä on laskenut keskimäärin 7 prosenttia vuodessa, muiden nautakarjatilojen määrä 5,5 prosenttia vuodessa ja muiden kotieläintilojen määrä 5,7 prosenttia.

Myös erikoiskasvintuotantoon ja puutarhatuotantoon suuntautuneiden tilojen määrä laski; edellisestä vuodesta laskua oli 5,6 prosenttia. Sen sijaan viljatilojen määrässä tapahtui edelliseen vuoteen verrattuna runsaan 8 prosentin kasvu, mikä selittyy sillä, että kotieläintaloudesta luopuvat tilat jatkavat usein kasvintuotannon tiloina. Sama ilmiö näkyy myös tuotantosuuntaajaotuksen ulkopuolelle jäävien muun tuotannon tilojen määrän kasvuna.

Maidontuotanto

Koko Suomessa maitoa tuotettiin kiintiökaudella 2012/2013 noin 2 180 miljoonaa litraa, mikä on puolisen prosenttia vähemmän kuin edellisellä kiintiökaudella. Suhteellisesti eniten tuotanto väheni Kaakkois-Suomen ELY-keskuksen alueella, mutta Etelä-Savo oli tällä tuotantoon vähentäneiden listalla heti toisena. Etelä-Savon ELY-keskuksen alueella maidontuotanto laski 3,5 prosenttia. Viimeisen kymmenen vuoden aikana Etelä-Savon maidontuotanto on laskenut lähes 18 prosenttia, kun se koko maassa väheni samassa ajassa 6,6 prosenttia. Keskimääräinen tilalta meijeriin toimitettu maitomäärä kohosi Etelä-Savossa 190 000 litraan ja koko maassa 223 000 litraan. Maitomäärä tilaa kohti on lähes kaksinkertaistunut viimeisen kymmenen vuoden aikana niin Etelä-Savossa kuin koko maassa keskimäärin. (Tike 2013.)

Etelä-Savon kunnista maitotiloja on eniten Mikkelissä, Juvalla ja Rantasalmella. Tilojen tuotantomäärät ovat puolestaan suurimmat Punkaharjulla, Rantasalmella ja Savonlinnassa. Etelä-Savon suurin maidontuottajakunta on Mikkeli, jossa kiintiökaudella 2012/13 tuotettiin maitoa vajaat 15,9 miljoonaa litraa. Vertailun vuoksi todettakoon, että Suomen suurimmissa maidontuottajakunnissa maitomäärä nousi yli 30 miljoonaan litraan yhtä kuntaa kohden. (Tike 2013.)

Maatilojen tulot, viljelijöiden määrä ja ikärakenne

Maatilojen bruttotulot olivat Etelä-Savossa v. 2010 noin 277,46 miljoonaa euroa, josta maatalouden myyntitulojen osuus oli 28 prosenttia, tulotukien 24 prosenttia, metsätulojen 23 prosenttia ja sivuansioiden ja liitännäiselinkeinojen osuus 25 prosenttia. Maatalouden myyntitulot olivat yhteensä runsaat 77 miljoonaa euroa, josta 60 prosenttia muodostui maidontuotannosta, 14 prosenttia naudanlihan tuotannosta ja 15 prosenttia muiden kasvien viljelystä. (Kuuva 2012, 16.)

Yksityishenkilöiden omistamilla maataloilla oli Etelä-Savossa vuonna 2012 yhteensä 2558 viljelijää. Heidän keskimääräinen ikänsä oli 51,3 vuotta, kun koko maassa viljelijät olivat keskimäärin 50,7-vuotiaita. Kun eteläsavolaisia viljelijöitä verrataan ikäryhmittäin koko maan viljelijöihin, on nuorimpien ikäluokkien (alle 35-vuotiaat) osuus pienempi ja vanhimpien ikäluokkien (yli 65-vuotiaat) suurempi kuin koko maassa keskimäärin. (Tike 2013.) Yli 65-vuotiaiden 10,5 prosentin osuus kaikista Etelä-Savon viljelijöistä (koko maassa 9,0 %) antaa viitteitä siitä, että lähivuosina tilanpidon lopettaa Etelä-Savossa suhteellisesti suurempi osa viljelijöistä kuin maassamme keskimäärin, eivätkä sukupolvenvaihdokset tuossa vaiheessa ole enää niin todennäköisiä kuin hieman nuorempien luopujien kohdalla.

Etelä-Savon 2558 viljelijästä 28 prosentilla tuotantosuuntana on muu kasvintuotanto, 25,1 prosentilla viljanviljely ja 20,5 prosentilla lypsykarjatalous. Maakunnan viljelijöistä 10,6 prosenttia on naisia. Koko maassa naisviljelijöitä on 11,2 prosenttia. (Tike 2013.)

Puutarhatalous

Vuonna 2011 Etelä-Savossa oli puutarhatuotantoa 309 yrityksessä ja niillä oli kaupallista puutarhatuotantoa kaikkiaan 1 300 hehtaarin alalla. Avomaaviljelmillä tuotantoansa harjoittavia yrityksiä oli 281 ja kasvihuoneyrityksiä 73. Avomaaviljelmien keskimääräinen pinta-ala oli 4,6 hehtaaria, kasvihuoneyritysten viljelmien 2 571 neliometriä. Eniten puutarhatuotannollisia yrityksiä oli Mikkelissä (53 kpl), Joroisissa (35 kpl) ja Pieksämäellä (30 kpl). (Tike 2012.)

Avomaantuotanto maakunnassa jakaantuu siten, että eniten on marjanviljelyä niin yritysten määrällä kuin pinta-alalla mitattuna, toiseksi eniten vihannestuotantoa. Kasvihuonetuotanto painottuu koristekasveihin. (Tike 2012.)

Koko maata koskien puutarhatuotannon yritysten lukumäärä on selvästi vähentynyt ja keskimääräiset alat ovat kasvaneet. Jäljelle jääneet tilat tuottavat entistä tehokkaammin, eikä pinta-alojen väheneminen juurikaan näy kokonaistuotannon määrissä. Vuonna 2011 kaikkien puutarhatalouden tuotantosektoreiden keskimääräiset viljelyalat jatkoivat kasvuaan. Avomaatilojen puutarhatuotannon keskiala oli 4,9 hehtaaria ja kasvihuoneyritysten keskikoko 2 775 neliömetriä. (Tike 2012.)

Maaseudun pienyritystoiminta

Monialaisten tilojen osuus Etelä-Savon kaikista maatiloista vuonna 2010 oli 37 prosenttia, kun koko maassa monialaisten tilojen osuus oli 31 prosenttia. Etelä-Savossa monialaisia tiloja on suhteessa maakunnan maatilojen kokonaismäärään neljänneksi eniten koko Suomesta. Koko maan tarkastelussa monialaisuus on tuotantosuunnan tilamäärään suhteutettuna yleisintä hevostiloilla sekä lammastiloilla ja kasvintuotannon tiloilla. Maitotiloista ainoastaan 20 prosenttia on monialaisia. (Kuuva 2012, 17.)

Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelmassa todetaan, että monitoimitilojen osuus Etelä-Savossa on valtakunnan kolmanneksi korkein, 37,9 prosenttia. Tieto perustuu Tiken tekemään maatilojen rakennetutkimukseen vuoden 2003 tilanteen pohjalta. Monialaisten tilojen osuus kaikista maatiloista on siten hieman laskenut seitsemän vuoden aikana.

Monialaisten maatilojen lisäksi maaseudulla on monipuolisesti muuta pienyritystoimintaa.

Metsätalous

Etelä-Savon kokonaismaa-ala on 1,41 miljoonaa hehtaaria, josta metsätalousmaata on 1,24 miljoonaa hehtaaria (88 %). Koko Suomen metsämaan pinta-alasta Etelä-Savossa on 6,0 prosenttia. Etelä-Savossa metsämaan osuus maa-alasta on suhteellisesti korkein koko maassa. Maakunnan metsämaiden puuntuotto kyky muuhun Etelä-Suomeen verrattuna on keskimääräistä parempi. Tuoreita kankaita ja vastaavan kasvupaikkatyyppin soita sekä sitä viljavampia metsämaita on yhteensä 81 %. Metsätalousmaista on kangasmaita 79 % ja soita 21 %. (Etelä-Savon metsäkeskus 2013.)

Etelä-Savon metsien puuston kokonaistilavuus on yli miljoonaa kuutiometriä. Se on lisääntynyt 1930-luvulta lähtien 1,8-kertaiseksi metsänhoito- ja perusparannustöiden ansiosta ja hakkuiden ollessa metsien kasvua pienempi. Eniten on lisääntynyt kuusen määrä. Männyn määrä on yli 1,5-kertaistunut ja myös lehtipuiden määrä on jonkin verran lisääntynyt. Koko maan puustosta on Etelä-Savossa 8,6 prosenttia. Mäntyvaltaisia metsiä on runsas puolet koko metsäpinta-alasta. Kuusikoiden osuus on viime vuosina vähentynyt runsaiden hakkuiden takia. Kaikkein vanhimpien ikäluokkien osuus on lisääntynyt niin kuusi- kuin mäntyvaltaisissa metsissä. Koivikoiden ikärakenne painottuu nuoriin ikäluokkiin, sillä yli puolet koivikoista on alle 40-vuotiaita. (Etelä-Savon metsäkeskus 2013.)

Etelä-Savon metsät ovat pääosin yksityisessä omistuksessa. Metsistä yksityiset omistavat yli kolme neljäsosaa, yhtiöt reilun kymmenesosan lopun jakaantuessa valtion ja muiden kuten kuntien kesken. Yksityisiä metsänomistajia on kaikkiaan noin 29 000. Perheet omistavat yksityisistä tiloista kolme neljäsosaa ja perikunnan ja yhtymät yhden neljäsosan. Suurimmat omistajaryhmät ovat eläkeläiset, palkansaajat ja maatalousyrittäjät tässä järjestyksessä. Pinta-alasta maanviljelijät omistavat suurimman osuuden, noin 40 prosenttia, mikä on selvästi valtakunnallista keskiarvoa enemmän. Naisia metsänomistajista on joka neljäs. Metsänomistajien keski-ikä on 60 vuotta. Metsänomistajista tilalla asuu noin joka toinen; kokonaan maakunnan ulkopuolella heistä asuu noin kolmannes. Metsänomistajakunnan rakennemuutos on keskeinen metsätalouden toimintaedellytyksiin vaikuttava tekijä. (Etelä-Savon metsäkeskus 2013.)

Etelä-Savossa metsätalouden taloudellinen merkitys on suuri. Metsäsektorin osuus alue-bkt:sta on yli 10 prosenttia. Maakunnan kaikista työllisistä lähes joka kymmenes saa elantonsa metsäsektorilta. Kantorahatulot ovat Etelä-Savossa Suomen suurimmat. Keskimäärin niitä on saatu lähes 200 miljoonaa euroa vuodessa. Puun korjuun ja kuljetuksen tuomat tulot ovat Etelä-Savossa vuosittain arviolta noin puolet kantorahatuloista. Kantorahatulojen ja puunkorjuun ja -kuljetuksen tulojen lisäksi tuloja saadaan myös energiapuun korjuusta ja jalostuksesta. Maakunnassa käytetyn metsähakkeen arvo käyttöpaikalla on yli 4 miljoonaa euroa ja kaupallisen myyntipolttopuun arvo lähentelee miljoonaa euroa. Muista metsän tuotteista saatavat merkittävimmät tulot syntyvät riistasta (noin 2 miljoonaa euroa) sekä marjoista ja sienistä (noin miljoona euroa). Metsätalouden liiketulos ennen veroja on ollut Etelä-Savossa keskimäärin yli 150 euroa hehtaarilta. (Etelä-Savon metsäkeskus 2013.)

Matkailu

Etelä-Savossa vieraili vuonna 2012 lähes 360 000 matkailijaa, joista 19 prosenttia tuli ulkomailta. Eniten ulkomaisia matkailijoita tulee maakuntaan Venäjältä, Saksasta ja Virosta. Näistä venäläisten osuus on ylivoimaisesti suurin, vuonna 2012 noin 61 prosenttia. Matkailijoiden yöpymisiä oli vuonna 2012 yli 700 000. Yöpymisten määrä kasvoi 0,5 prosenttia edelliseen vuoteen nähden, kun taas vuonna 2011 kasvua edellisestä vuodesta oli 17 prosenttia. Koko maassa keskimäärin kasvua on ollut noin 2 prosenttia. (Etelä-Savo ennakoii 2013.)

Etelä-Savossa oli vuonna 2010 kaikkiaan 281 majoitusta harjoittavaa maatilaa, mikä vastaa 10,4 prosenttia koko maan majoitusta harjoittavista maatiloista. Alueen kunnista eniten majoitusta tarjoavia maatiloja oli Mikkelissä, Savonlinnassa, Juvalla ja Sulkavalla. Majoitustilojen lukumäärä Etelä-Savossa on kasvanut muutamassa vuodessa yli 40 tilalla. (Denisova 2012.) Maatilamatkailuyritysten lukumäärä on kuitenkin jonkin verran laskenut Etelä-Savon maaseudun kehittämissuunnitelman laatimisvaiheessa käytössä olevien tietojen tilanteesta; ohjelmassa todettiin maaseutumatkailua harjoittavan yli 300 maatilaa ja muuta pienyritystä.

Vuonna 2010 maatilojen matkailutoiminnan myyntitulot olivat yli 4,3 miljoonaa euroa, mikä vastaa 13,3 prosentin osuutta koko maan maatilojen matkailutoiminnan myyntituloista. Keskimääräinen matkailutulo Etelä-Savossa oli 15 500 euroa/tila; koko maassa 12 200 euroa/tila. Edellisestä vuodesta maatilamatkailun tulot kasvoivat Etelä-Savossa 5,4 prosenttia ja koko maassa keskimäärin 2,5 prosenttia. Etelä-Savossa majoitustoiminnan myyntitulot ovat jatkuvasti kasvaneet vuodesta 2004. (Denisova 2012.)

Majoitusta tarjoavien maatilojen osuus kaikista maakunnan majoituspalveluista⁸ oli 70,6 prosenttia. Koko maassa tilojen osuus majoituspalveluiden toimipaikoista oli pienempi, 58,6 prosenttia. Myyntituloissa mitattuna maatilojen osuus muihin majoituspalveluihin verrattuna on pienempi. Etelä-Savossa maatilojen myyntitulot muodostivat 10,5 prosenttia majoituspalveluiden liikevaihdosta. Koko maassa maatilojen myyntitulojen osuus majoituspalveluiden liikevaihdosta oli kuitenkin vain 2,2 prosenttia. (Denisova 2012.)

Kylien kehittäjät

Etelä-Savon alueella toimii neljä maaseudun paikallista toimintaryhmää. Näistä Rajupusu Leader ry toimii Rantasalmen, Juvan, Sulkavan ja Joroisten kunnissa. Piällysmies ry:n alueeseen kuuluvat Enonkosken ja Heinäveden kunnat sekä Savonlinnan maaseutualueet. Veej'jakaja ry:n

---

⁸ Majoituspalveluiden kokonaisuuteen lasketaan tässä majoituspalvelut TOL55 (toimialaluokitus TOL2008) sekä maatilojen tarjoama majoitus.

toiminta-alueena on Hirvensalmi, Kangasniemi, Mikkeli, Mäntyharju, Pieksämäki ja Puumala. Pääosin Etelä-Savon ulkopuolella puolestaan toimii Päijänne-Leader ry, jonka alueeseen kuuluu Etelä-Savon puolelta Pertunmaa. Paikalliset toimintaryhmät toteuttavat omaa maaseudun kehittämissuunnitelmaansa kanavoimalla hankerahaa ja yritystukia alueelleen. Toimintaryhmien kehittämissuunnitelmat puolestaan omalta osaltaan toteuttavat alueellista maaseudun kehittämissuunnitelmaa ja Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmaa.

Etelä-Savossa on 220 kylätoimikuntaa, kyläyhdistystä tai kyläyhdistyksenä toimivaa muuta yhdistystä. Niiden yhteistyötä koordinoi Etelä-Savon kylätoimintayhdistys Järvi-Suomen kylät ry (Jäskey). Se toimii maaseudun asukkaiden edunvalvojana ja alueen kylätoimikuntien ja kyläyhdistysten yhteistyöelimenä. Järvi-Suomen kylät ry on Suomen kylätoiminta ry:n jäsen.

Liite 3. Ylimaakunnalliset hankkeet (Lähde: Hankkeiden hankesuunnitelman, -raportit ja hankepääötökset)

Nimi	MaitoTaito	Energiaratkaisut maaseudulla	Hevosten hyväksi	Härkää sarvista (HÄÄVI) - laidunnus luonnon ja maiseman hoidossa
Toimenpide	tp 111, Ammatillista koulutusta ja tiedotusta koskevat toimet	tp 331, Koulutus ja tiedotus	tp 111, Ammatillista koulutusta ja tiedotusta koskevat toimet	-
Toteutusaika	6/2011-6/2014	10/2012-12/2014	6/2009 - 12/2012	6/2009 - 9/2012
Toteutusalue	Etelä-Savo, Pohjois-Karjala ja Pohjois-Savo	Etelä-Savon ja Pohjois-Savon maakuntien alueella	Etelä-Savo, Pohjois-Karjala, Pohjois-Savo	Pirkanmaa, Keski-Suomi, Etelä-Savo, Pohjanmaa, Keski-Pohjanmaa
Kokonaiskustannukset	2 400 000 €	334 906 €	329 000 €	639 100 €
Tavoite	Vahvistaa itäsuomalaisen maidontuotannon kilpailukykyä ja toimijoiden ja viljelijöiden välistä yhteistyötä.	Hankkeen tavoitteena on havahduttaa maaseudulla toimivat ja asuvat tarkastelemaan energiankulutustaan ja etsimään säästömahdollisuuksia, lisätä tietämystä energiavarojen kestävästä käytöstä, paikallisista uusiutuviin energiavaroihin perustuvista energiaratkaisuista sekä maatilojen ja niiden vaikutuspiirissä sijaitsevien yritysten ja muiden kiinteistöjen yhteistyömahdollisuuksista energiahuollossa.	Uuden tiedon tuottaminen ja välittäminen sekä neuvontamateriaalin ja työkalujen tuottaminen hevosten eläinsuojeluun, terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi.	Ylemmän tason tavoitteet, joiden osa hanke on: 1. Arvokkaiden luontokohteiden, perinteisten maatalousmaisemien sekä Natura 2000 -kohteiden säilyttäminen ja kehittäminen. 2. Maaseudun yritysten ja elinkeinojen monipuolistaminen. 3. Uuden ohjelmakauden tarjoamien ympäristötukien laajamittainen hyödyntäminen. 4. Maaseudun vetovoimaisuuden lisääminen asuin- ja vapaa-ajan ympäristönä.
Kohderyhmä	Alueen maidontuottajat yhteistyökumppaneineen	Monialaiset ja monialaistavat maatilat, mökkivuokraus, matkailu ja muut maaseudulla toimivat pienyritykset ja yhteisöt sekä asuin- ja vapaa-ajan kiinteistöjen omistajat. Hyödynsaajia ovat kohderyhmän lisäksi uusiutuvan energian tuotanto- ja jakeluketjussa eri tavoin mukana toimijat	Välittömän kohderyhmän muodostavat Itä-Suomen alueen talliyrittäjät ja hevostenomistajat, jotka voivat ilmoittautua hankkeeseen tiedotuskampanjan ja infotilaisuuksien yhteydessä.	Hanke kohdistui Keski-Suomen, Etelä-Savon, Pirkanmaan, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan hankealueella sijaitseviin maataloihin (perinnebiotooppeihin, luonnonsuojelualueisiin, Natura 2000 – alueisiin sekä arvokkaille maisema-alueille). Hyödyn saajana olivat etenkin hankealueen karjatilalliset ja yhteisöt, mutta myös kaikki alueella asuvat ja vierailevat.
Hankkeen hallinnoija	ProAgria Pohjois-Savo	ProAgria Etelä-Savo	Suomen Hevostietokeskus ry	Keski-Suomen ELY-keskus
Hankkeen toteuttajat	Toteutetaan yhteistyössä ProAgria Etelä-Savon, ProAgria Pohjois-Karjalan ja ProAgria Keskusten Liiton kanssa	Osatoteuttaja ProAgria Pohjois-Savo	Suomen Hevostietokeskus ry:n lisäksi Mikkelin, Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon Hevosjalostusliitot sekä Eviran Kuopion yksikkö.	Keski-Suomen ELY (hankkeen hallinnoija) Etelä-Savon ELY, ProAgria Etelä-Savo Maa- ja kotitalousnaiset, ProAgria Pirkanmaa, Maa- ja kotitalousnaiset, Etelä-Pohjanmaan ELY, ProAgria Österbottens Svenska Lantbrukssällskap r.f.

Nimi	Kestävyydestä kilpailukykyä maaseutumatkailuun, KESMA II	"Kestävä kylä - avaimia muutokseen" -hanke	Ravinnehävikit Euroiksi (RAE)	Tosilampuri
Toimenpide	tp 313, Matkailuelinkeinojen edistäminen	tp 322, Kylien kunnostus ja kehittäminen	tp 111, Ammatillista koulutusta ja tiedotusta koskevat toimet	tp 111, Ammatillista koulutusta ja tiedotusta koskevat toimet
Toteutusaika	1/2013 - 12/2014	1/2013 - 12/2014	1/2011 - 12/2013	6/2011-5/2014
Toteutusalue	Keski-Suomi, Hämeen ja Etelä-Savon ELY-keskusten toiminta-alueet.	Kanta-Häme, Päijät-Häme ja Etelä-Savo.	Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala ja Etelä-Savo Vuoksen vesienhoitoalueella.	Etelä-Karjala, Pohjois-Savo, Etelä-Savo, Pohjois-Karjala, Kymenlaakso
Kokonaiskustannukset	425 776 €	617 140 €	1 255 728 €	412 436 €
Tavoite	Hankkeen tarkoituksena on kehittää osallistuvien alueiden maaseutumatkailun kestävyttä ja sen hyödyntämistä myynnissä ja markkinoinnissa.	1. Asiantuntijaohjaus kylä- kunta vuoropuheluun 2. Paikallisojelmien toteuttaminen 3. Vertaisverkostojen luominen maakuntien välille.	Yleistavoite: Viljelijöiden kiinnostuksen ja tietoisuuden lisääminen, niin ympäristön- ja vesistönsuojelun hyödyllisyyden, kuin luonnon sekä talouden kannalta.	Parannetaan lammastalousyrittäjien tuotanto-osaamista, markkinointi- ja johtamistaitoja sekä yhteistyötä ketjun muiden toimijoiden kanssa. Tuottajia koulutetaan tehokkaaseen, suunnitelmalliseen ja laadukkaaseen tuotantoon. Tavoitteena on asiakaslähtöinen ja kilpailukykyinen tuotanto ekologisia ja eettisiä arvoja korostaen.
Kohderyhmä	1. Maaseudulla toimivat matkailun mikroyritykset 2. Matkailun kehittäjät, kouluttajat ja aluetoimijat 3. Päättäjät, rahoittajat sekä oppilaitosten opiskelijat ja henkilökunta	Kylät ja kylien yhdistykset sekä vastaavat paikallisyhteisöt. Toiminnasta hyötyvät eniten yhteisöt, jotka haluavat kehittää asuinympäristöään ja elinolosuhteitaan suunnitelmallisesti. Kohderyhmää ovat myös kunnat, virkamiehet sekä luottamushenkilöt.	Ensisijaisena kohderyhmänä: Pohjois-Savon, Pohjois-Karjalan, Etelä-Savon maakuntien viljelijät ja erityisesti karjaloustuotannon harjoittajat. Muut edunsaajaryhmät: lantaa hyödyntävät kasvinviljelytilat, neuvontaorganisaatiot, laitevalmistajat, teknologia-asiantuntijat, kuntien viranomaiset, tutkimuskeskukset sekä aluehallinnon asiantuntijat.	Etelä-Savon, Pohjois-Savon, Pohjois-Karjalan, Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson lammastuotantoon tehostavat yrittäjät, uudenlaista toimintatapaa aloittavat yrittäjät ja tuotantosuunnan muuttajat sekä lammasteurastamot ja muut asiakkaat/yhteistyökumppanit.
Hankkeen hallinnoija	Jyväskylän ammattikorkeakoulu (hakija)	Hämeen Kylät ry (päähakija)	Aluekehityssäätiö	Pro Agria Etelä-Savo ry
Hankkeen toteuttajat	Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Helsingin yliopisto/Ruralia-instituutti (tuensirto), Lahden ammattikorkeakoulu (tuensirto)	Toteutus kolmen maakunnallisen kyläyhdistyksen yhteishankkeena.	MTT kotieläintutkimus Maaninka, ProAgria Pohjois-Savo, Pro-Agria Pohjois-Karjala, ProAgria Etelä-Savo, Savo-Karjalan vesienhoitoalueyhdistys ry	Pro Agria Etelä-Savo ry (vastuullinen toteuttaja)